

**UCHWAŁA NR XVI/121/2019
RADY MIEJSKIEJ W ŁOCHOWIE**

z dnia 4 grudnia 2019 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Łochów na lata 2019-2022”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r., poz. 506 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 ze zm.) po uzyskaniu opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada Miejska w Łochowie, uchwała co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Łochów” na lata 2019-2022 w brzmieniu stanowiącym załącznik do uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Łochowa.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Łochowie

Sławomir Piotr Ryszawa

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY ŁOCHÓW NA LATA 2019 – 2022

ŁOCHÓW
2019

ZLECENIODAWCA:

Gmina Łochów
Urząd Miejski w Łochowie
Aleja Pokoju 85
07-130 Łochów
tel. 25 643 78 00
fax. 25 643 78 80
e-mail: kancelaria@gminalochow.pl
www.gminalochow.pl

WYKONAWCA:

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Armii Krajowej 2/3
39-100 Ropczyce
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.relikarcheologia.pl

Autor opracowania:

Judyta Nawrot-Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	5
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	13
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym	13
4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.....	13
4.1.2 Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.....	14
4.1.3 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017.....	15
4.1.4 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020	15
4.1.5 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	16
4.1.6 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo.....	17
4.1.7 Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020	17
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	18
4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim na lata 2018-2021	18
4.2.2 Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014- 2020	20
4.2.3 Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030. Innowacja Mazowsze.	21
4.2.4 Strategia Rozwoju Turystyki w województwie mazowieckim na lata 2014 -2020.....	22
4.2.5 Strategia Rozwoju Kultury w województwie mazowieckim na lata 2015 -2020	22
4.2.6 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego.....	23
4.2.7 Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2016-2020.....	24
4.2.8 Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2014-2020 Stowarzyszenia - LGD "Bądźmy Razem"	25
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	26
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	26
5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Łochów na lata 2016 - 2022 z perspektywą do 2027.....	26
5.1.2 Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Łochów na lata 2016-2022. Aktualizacja	27
5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Łochów.....	28
5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Łochów.....	29
5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	37
5.2.1 Ogólna charakterystyka Gminy Łochów.....	37
5.2.2 Rys historyczny.....	37
5.2.3 Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	41
5.2.4 Zabytki archeologiczne	48
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	49
5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	49
5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	51
5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków	51
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	52
5.5 Dziedzictwo niematerialne.....	52

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	54
6.1 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy	54
6.2 Analiza Szans i zagrożeń.....	55
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	57
7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....	57
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	60
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	61
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	61
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.....	62

1. WSTĘP

Program ten stanowi aktualizację opracowanego dokumentu - Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Łochów na lata 2015 - 2018, który został przyjęty uchwałą nr VII/51/15 Rady Miejskiej w Łochowie z dnia 25 marca 2015 r. Zasadniczo nie zmienił się układ opracowania. Opiera się ono na ogólnej charakterystyce zasobu zawartej w poprzednim Programie, zostało jednak zaktualizowane, po części zmienione, uzupełnione oraz poszerzone.

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzić powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Przedmiotem programu opieki nad zabytkami jest dziedzictwo kulturowe znajdujące się w granicach administracyjnych miasta i gminy Łochów. Są to pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz miejski i wiejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców, zdefiniowane poprzez wpis do rejestru zabytków i w formie gminnej ewidencji zabytków.

Program wskazuje działania służące poprawie stanu zabytków ich adaptacji i rewaloryzacji oraz zwiększenia do nich dostępności mieszkańców i turystów. Podmiotem programu jest społeczność lokalna. Program adresowany jest do mieszkańców gminy, w tym do właścicieli zabytków, władz samorządu terytorialnego, miejscowych organizacji i osób zainteresowanych dziedzictwem kulturowym, mogących w praktyce zastosować się do nakreślonych postulatów i możliwości działań. Gminny program opieki nad zabytkami opracowywany jest na cztery kolejne lata, tym samym zadania w nim wskazane nie wyczerpują wszystkich zagadnień związanych z problematyką ochrony zabytków w gminie. Część tych rozwiązań będzie wymagała kontynuacji w kolejnej perspektywie.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Łochów na lata 2019-2022 jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie, takich jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego czy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

2. PODSTAWA PRAWNA OPACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2019 r. poz. 730 z późn. zm.) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 cyt. wyżej ustawy).
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (ust. 3 cyt. wyżej ustawy).
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym (ust. 4 cyt. wyżej ustawy).
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2019 r. poz. 730 z późn. zm.).

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

➤ **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (Dz. U. z 2009, Nr 114, poz. 946) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. 2019 poz. 730 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: "Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska".

Art. 5: "Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury".

Art. 6: "1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania: 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi,
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej".

Art 7: "Formami i sposobami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.
- 2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego".

Art. 16: "1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.

2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.

3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.

4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.

5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.

6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Art. 17: "1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną

porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;

4) składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: 1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20: Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: "1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

Art. 89: Organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Art. 107a. "1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,

2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,

3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości – podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, którego właściciel lub posiadacz obowiązany był powiadomić.

Art. 107c. "1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, któremu uniemożliwiono lub utrudniono dostęp do zabytku.

➤ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (*Dz. U. 2019, poz. 506 z późn. zm.*), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2019 r. poz. 60 z późn. zm.). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane** (Dz. U. z 2019 r. poz. 1186 z późn. zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. 2019 poz. 1396 z późn. zm.). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. 2019 poz. 1696). Reguluje część w/w zasad, oraz definiuje pomniki przyrody, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, określa kompetencje dotyczące pielęgnacji i wycinki drzew i krzewów na terenach objętych ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. 2019 poz. 270 z późn. zm.). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
 - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
 - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2019 r. poz. 115 z późn. zm.). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2

ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (*t. j. Dz. U. 2019 poz. 688*). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (*Dz. U. z 2019 r. poz. 688 z późn. zm.*). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- 1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzanie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (*Dz. U. 2019, poz. 1479*). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (*Dz. U. 2019 poz. 553 z późn. zm.*).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 02.08.2018 r. ws. prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*Dz. U. 2018 r. poz. 1609*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 26.05.2011 r. ws. prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2011 r. nr 113, poz. 661*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*Dz. U. 2017 r. poz. 928*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. 2017 r. poz. 1674*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*Dz. U. 2014 r. poz. 110*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. 2004 r. nr 30 poz. 259*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz. U. 2004 r. nr 212 poz. 2153*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*Dz. U. 2011 nr 89 poz. 510*).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Łochów zgodny jest z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się Program połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym (gminnym). Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013¹ oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020².

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013* (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „*Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020*” (przyjętym w 2005 r.). Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

¹*Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013*, Ministerstwo Kultury.

²*Uzupełnienie narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004 – 2020*, Ministerstwo Kultury, Warszawa 2005

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest *Narodowy Program Kultury. Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013*. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe

Działania zawarte w priorytecie mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera opis Programu Operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet I. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami priorytetu są:

- ✓ poprawa stanu zachowania zabytków,
- ✓ zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego),
- ✓ kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- ✓ zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- ✓ poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- ✓ zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

4.1.2 Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, opracowane zostały przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury.

Dokument podkreśla istotną rolę zabytków w procesie kształtowania polityki kulturalnej państwa. Zachowanie, ochrona i konserwacja zabytków jest ważnym zadaniem w interesie publicznym.

Przypomniane zostały podstawowe zasady:

1. Zasady *primum non nocere* (z łac. - po pierwsze nie szkodzić);
2. Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
3. Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
4. Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
5. Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
6. Zasady odwracalności metod i materiałów;
7. Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- ✓ Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomych, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych;
- ✓ Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych;
- ✓ Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej;

- ✓ Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych;
- ✓ Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników;
- ✓ Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

4.1.3 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017³

Krajowy Program wpisuje się w system dokumentów planistycznych państwa jako instrument wykonawczy dla Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. Jest kluczowym instrumentem planowania strategicznego w dziedzinie ochrony zabytków, który pozwoli na ujednoczenie polityki konserwatorskiej w wymiarze ogólnokrajowym i ułatwi skoordynowanie działań wielu podmiotów skoncentrowanych na zagadnieniach ochrony zabytków: organów konserwatorskich, instytucji kultury oraz osób prywatnych zaangażowanych w społeczną opiekę nad zabytkami. Adresatami Krajowego Programu są organy administracji rządowej, przede wszystkim MKiDN, wojewodowie i wojewódzcy konserwatorzy zabytków oraz podległe im wyspecjalizowane instytucje kultury. Odbiorcami Krajowego Programu są natomiast wszystkie podmioty publiczne i prywatne, zainteresowane zamierzeniami rządu w dziedzinie polityki konserwatorskiej.

Cele i kierunki określone w Krajowym Programie będą realizowane poprzez tworzenie odpowiedniego otoczenia prawnego oraz podejmowanie długofalowych działań. Na szczeblu lokalnym i regionalnym analogiczną rolę pełnią gminne, powiatowe i wojewódzkie programy opieki nad zabytkami. Podstawowe zadania Krajowego Programu to:

- określenie głównych problemów ochrony zabytków w Polsce i ocena, jakie są możliwości ich rozwiązania;
- określenie celów polityki rządu z zakresie ochrony zabytków, sposobów jej realizowania oraz podstaw finansowania;
- wskazanie koniecznych zmian w warstwie regulacyjnej, których wprowadzenie umożliwi osiągnięcie zakładanych celów.

Sformułowano także cel główny: Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Obecnie trwają prace nad wykonaniem Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.

4.1.4 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020⁴

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe.

W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego Priorytet 4.1 „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego

³ Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 24 czerwca 2014 r.

⁴Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r., Warszawa 2013 r.

społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

4.1.5 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030⁵

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

⁵Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

4.1.6 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo⁶

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Wskazuje ona strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego:

Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem,

Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego.

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania:

Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych,

Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych;

Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych,

Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej - w tym infrastruktury kulturalnej - oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy:

Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych,

Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich.

4.1.7 Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020⁷

Ogólne wytyczne do konstruowania programu wojewódzkiego zawiera przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013* w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało *Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*. Strategia określa spójne działania realizowane w regionach. Celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, a celami częściowymi są m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków, wzrost efektywności zarządzania sferą kultury itd. Jednym z instrumentów za pomocą których realizowane są wspomniane cele *Strategii jest Narodowy Program Kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020*, który za cel strategiczny przyjął intensyfikację i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksową poprawę stanu zabytków nieruchomych.

Cele cząstkowe programu to:

- ✓ poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- ✓ kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- ✓ zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- ✓ promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- ✓ rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- ✓ tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- ✓ zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Cele programu realizowane będą m.in. w ramach następujących priorytetów i działań:

- Priorytet I: Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

⁶Strategia Rozwoju Kraju 2020, dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r., Warszawa 2012 r.

⁷*Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 –2020*, Warszawa 2005.

- ✓ Działanie 1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków.
- ✓ Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.
- Priorytet II: Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego.
 - ✓ Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.
 - ✓ Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem i przewozem przez granice.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Podczas wykonywania Gminnego Programu opieki nad Zabytkami omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim na lata 2018-2021; Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014- 2020; Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku. Innowacja Mazowsze; Strategia Rozwoju Turystyki województwa mazowieckiego na lata 2014-2020; Strategia Rozwoju Kultury w województwie mazowieckim na lata 2015-2020; Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego.

- powiatowym: Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2016-2020; Lokalna Strategia Rozwoju (LKR) na lata 2014-2020 Stowarzyszenia - LGD "Bądźmy Razem".

4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim na lata 2018-2021

Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim na lata 2018-2021 został przyjęty Uchwałą nr 174/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 13 listopada 2018 r. Nadrzędną wytyczną Programu jest przyczynienie się do otoczenia dziedzictwa województwa właściwą opieką, z zachowaniem zasady możliwie pełnego włączenia obiektów zabytkowych i niematerialnych elementów dziedzictwa w nurt współczesnego życia województwa mazowieckiego.

W Programie wyznaczono cztery obszary strategiczne:

Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i podstawy

- Cel A.1. Wprowadzić elementy edukacji o dziedzictwie; w tym – w edukacji powszechnej.
 - ✓ *Przedsięwzięcie A.1.1. Tożsamość lokalna – wartość unikalna.* Przedsięwzięcie ma na celu wypełnienie jednego z najważniejszych deficytów, jakim jest brak dostrzegania i doceniania dziedzictwa lokalnego. Założeniem przedsięwzięcia jest wspieranie powstawania lokalnych programów edukacyjnych adresowanych do społeczności lokalnych, służących pogłębieniu ich wiedzy o dziedzictwie regionu i pogłębieniu poczucia tożsamości.
 - ✓ *Przedsięwzięcie A.1.2. „Odkrywamy nasze dziedzictwo” – coroczny konkurs fotograficzny.* Cel przedsięwzięcia jest wywołanie wśród mieszkańców zainteresowania dokumentowaniem fotograficznym istniejących obiektów dziedzictwa, a także gromadzenie dokumentacji wykonanej przez społeczników. Przedsięwzięcie będzie realizowane w formie corocznego wojewódzkiego konkursu fotograficznego pod patronatem Marszałka.
- Cel A.2. Wesprzeć edukacyjnie samorządy lokalne i właścicieli zabytków.
 - ✓ *Przedsięwzięcie A.2.1. Mazowieckie Centrum Wiedzy o Zabytkach.* Cel przedsięwzięcia jest stworzenie w ramach jednej z istniejących stron internetowych Mazowieckiego Centrum Wiedzy o Zabytkach – miejsca w przestrzeni Internetu, gdzie gromadzona i udostępniana jest wiedza i dobre praktyki opieki nad zabytkami w celu ułatwienia samorządom i innym interesariuszom dostępu do niej.

- ✓ *Przedsięwzięcie A.2.2. Konkurs „Renowacja Roku”.* Celem przedsięwzięcia jest promocja działań renowacyjnych wśród właścicieli i zachęcenie gmin do szerszego wspierania tej grupy za pomocą dotacji.
- ✓ *Przedsięwzięcie A.2.3. Dziedzictwo niematerialne – na listę UNESCO.* Celem przedsięwzięcia jest zintensyfikowanie ochrony dziedzictwa niematerialnego województwa.

Obszar strategiczny B: Optymalizacja systemu dostępu do środków

- Cel B.1. Zoptymalizować system dotacji wojewódzkich
 - ✓ *Przedsięwzięcie B.1.1 Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach zabytkowych* Celem przedsięwzięcia jest wspieranie różnego rodzaju właścicieli obiektów zabytkowych w finansowaniu prac przy zabytkach. Przedsięwzięcie polega na organizowaniu corocznego naboru wniosków o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach.
- Cel B.2. Wzorcowo dbać o zabytki własne województwa
 - ✓ *Przedsięwzięcie B.2.1. Finansowania prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego .* Celem przedsięwzięcia jest opracowanie metody podziału środków pomiędzy różnego rodzaju wnioskodawców z uwzględnieniem priorytetów Samorządu Województwa. Przedsięwzięcie dotyczy finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach zabytkowych (ruchomych i nieruchomych), których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego lub jego jednostki organizacyjne.

Obszar strategiczny C: Wypracowanie skutecznych narzędzi działania

- Cel C.1. Ograniczać ryzyko utraty najmniej trwałych elementów dziedzictwa
 - ✓ *Przedsięwzięcie C.1.1. Inwentaryzacja i wyodrębnienie typów zabudowy drewnianej województwa* Celem przedsięwzięcia jest dokonanie systematycznej inwentaryzacji stylów architektury drewnianej województwa mazowieckiego. W województwie mazowieckim znajduje się ponad 5 tysięcy zabytków architektury drewnianej. Prawie jedna czwarta z nich nie posiada zabezpieczenia przeciwpożarowego, co naraża je na niebezpieczeństwo zniszczenia. Pilne staje się sporządzenie dokumentacji tych zabytków, w tym – inwentaryzacji ich stylów. W zakres zadania wchodzi rozpoznanie zachowanego budownictwa, nie tylko obiektów objętych aktualnie ochroną konserwatorską, zarówno na wsiach, jak i w miasteczkach i miastach.
 - ✓ *Przedsięwzięcie C.1.2. Spójny krajobraz kulturowy – katalog projektów.* Celem przedsięwzięcia jest stworzenie katalogu nieodpłatnych projektów architektonicznych współczesnej zabudowy dobrze zharmonizowanej z krajobrazem kulturowym poszczególnych regionów kulturowych województwa mazowieckiego.
 - ✓ *Przedsięwzięcie C.1.3. Nasza żywa tradycja.* Głównym celem przedsięwzięcia jest ochrona przed zanikaniem dziedzictwa niematerialnego oraz rozbudowa portalu Mazowiecki Szlak Tradycji.
- Cel C.2. Poprawić poziom współpracy na rzecz dziedzictwa
 - ✓ *Przedsięwzięcie C.2.1. Stała współpraca Samorząd Województwa – MWKZ – oddział NID.* Cel przedsięwzięcia jest nawiązanie regularnej współpracy Samorządu Województwa z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz z oddziałem terenowym NID w Warszawie.
- Cel C.3. Wzmocnić potencjał promocyjny zabytków.
 - ✓ *Przedsięwzięcie C.3.1. Tworzyć system wymiany wiedzy w zakresie opieki nad zabytkami.* Cel przedsięwzięcia jest wymiana wiedzy i dobrych praktyk pomiędzy właścicielami zabytków województwa mazowieckiego.
 - ✓ *Przedsięwzięcie C.3.2. Promocja zabytków poprzez tworzenie i rozwój istniejących szlaków kulturowych.* Cel przedsięwzięcia jest tworzenie, rozwój i promowanie turystycznych szlaków kulturowych po zabytkach województwa mazowieckiego i miejscach pamięci.

Obszar strategiczny D: Wzmocnienie zasobów wiedzy fachowej.

- Cel D.1. Tworzyć system wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym
 - ✓ *Przedsięwzięcie D.1.1. Program badań we współpracy z MWKZ i oddziałem NID.* Celem przedsięwzięcia jest wypracowanie i wdrożenie spójnego programu badań nad zabytkami w województwie mazowieckim.
- Cel D.2. Radykalnie poprawić wykorzystanie technik cyfrowych
 - ✓ *Przedsięwzięcie D.2.1. Wzorcową dokumentacja cyfrowa wybranych zabytków województwa.* Celem przedsięwzięcia jest propagowanie tworzenia pełnej dokumentacji obiektów zabytkowych współczesnymi metodami naziemnej rejestracji cyfrowej.
 - ✓ *Przedsięwzięcie D.2.2: Konkurs „Zdigitalizuj zabytek”.* Celem przedsięwzięcia jest promocja tworzenia cyfrowych dokumentacji zabytków.

4.2.2 Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014- 2020

Komisja Europejska w dniu 12 lutego 2015 r. przyjęła programy operacyjne na lata 2014-2020 dla dziewięciu polskich województw, w tym dla województwa mazowieckiego. W dokumencie tym zwrócono uwagę na ważne miejsce jakie zajmuje województwo mazowieckie w Polsce ze względu na posiadane bogactwa kulturowe. Na obszarze województwa znajduje się wiele unikalnych zabytków, a także nowoczesnych instytucji kultury. W regionie znajduje się ponad 6500 obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, wśród nich około: 120 układów urbanistycznych, 4719 dzieł architektury i budownictwa, ok. 55 dzieł budownictwa obronnego, 261 obiektów techniki, 351 cmentarzy, 692 parki, 252 ogrodów i inne formy zaprojektowanej zieleni, około 150 miejsc upamiętniających wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji (stan na 2014 r.). Wskazuje się przy tym niewymiernie małe zainteresowanie Mazowszem z perspektywy turystów.

W obowiązującej osi priorytetowej V występuje działanie 3- Dziedzictwo kulturowe.

Cel szczegółowy: Zwiększona dostępność oraz rozwój zasobów kulturowych regionu

Bogate zasoby dziedzictwa kulturalnego stanowią ogromny potencjał rozwojowy Mazowsza. Planowane w ramach interwencji prace modernizacyjne i renowacyjne, przyczynią się do zahamowania procesu degradacji obiektów zabytkowych, nadaniu im nowych funkcji oraz utrwalenia ich historycznych i artystycznych walorów, pozwalając na zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Dodatkowo działania w zakresie rozwoju infrastruktury kultury wzmocnią procesy przekształcania instytucji kultury w nowoczesne centra dostępu do wiedzy i oferty kulturalnej oraz lokalne ośrodki życia społecznego. Realizowane w tym zakresie projekty przyczynią się do zmiany jakościowej w odbiorze kultury, poprawy dostępu do zasobów kultury, wzmocnienia funkcji edukacyjnych i zwiększenia poziomu uczestnictwa mieszkańców w życiu kulturalnym.

Działania te przyczynią się do wzrostu atrakcyjności regionu, będą sprzyjać podnoszeniu regionalnego potencjału turystycznego, co z kolei przełoży się na pobudzenie wzrostu gospodarczego Mazowsza.

W ramach działania określono dwa typy projektów:

1. Wzrost regionalnego potencjału turystycznego poprzez ochronę obiektów zabytkowych:
 - konserwacja, renowacja, rewaloryzacja, modernizacja, adaptacja historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, umożliwiającą zachowanie dotychczasowych funkcji obiektów zabytkowych, a także służącą nadaniu im nowych funkcji użytkowych (z przeznaczeniem w szczególności na cele kulturalne i edukacyjne), w tym również w połączeniu z działalnością komercyjną,
 - ochrona i zachowanie zabytkowych ogrodów i parków,
 - zabezpieczenie zabytków przed zniszczeniem lub kradzieżą,
 - usuwanie barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych.
2. Poprawa dostępności do zasobów kultury poprzez ich rozwój i efektywne wykorzystanie:
 - inwestycje w infrastrukturę trwałą, wyposażenie służące działalności kulturalnej, zachowaniu dziedzictwa i zwiększeniu dostępności do jego zasobów,

- inwestycje infrastrukturalne, prace modernizacyjne i renowacyjne w przypadku, gdy prace te stanowią dostosowanie istniejącego obiektu do nowych funkcji kulturowych, w tym edukacyjnych,
- efektywne wykonywanie zadań statutowych, polegające na zapewnieniu wysokiej jakości trwałego wyposażenia oraz odpowiedniego zabezpieczenia zbiorów będących w posiadaniu instytucji,
- digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego pod warunkiem powszechnego udostępnienia (jako element projektu),
- usuwanie barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych.

4.2.3 Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030. Innowacja Mazowsze.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku, Innowacyjne Mazowsze, została przyjęta Uchwałą nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r. Strategia jest dokumentem, którego zapisy powinny mieć wpływ na kształt przyszłego rozwoju przez określenie długookresowych procesów rozwojowych w regionie. Strategia na poziomie regionalnym określa nadrzędny cel rozwojowy i odpowiada na podstawowe pytania: Do czego zmierzamy ? Co chcemy osiągnąć ? Uwzględnia także hierarchizację poszczególnych działań i problemów według stopnia ich ważności, co ma znaczenie w przypadku ich kolizji. Określa też priorytety, co warunkuje skuteczność wykorzystania posiadanych środków i zasobów.

Wyznaczona wizja: Mazowsze to region spójny terytorialnie, konkurencyjny, innowacyjny z wysokim wzrostem gospodarczym i bardzo dobrymi warunkami życia jego mieszkańców.

Cel główny: Zmniejszenie dysproporcji rozwoju w województwie mazowieckim, wzrost znaczenia obszaru metropolitalnego Warszawy w Europie.

Za priorytetowy cel strategiczny przyjęto rozwój produkcji ukierunkowanej na eksport w przemyśle zaawansowanych i średniozaawansowanych technologii oraz w przemyśle i przetwórstwie rolno - spożywczym.

Wśród celów strategicznych wyznaczono także dwa ramowe cele strategiczne, w tym: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia. Osiągnięcie tego celu będzie wymagać realizacji działań w kierunku:

- Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu.

Działania:

32.1. Poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych).

32.2. Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych.

32.3. Ochrona spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej). 3

2.4. Rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej).

- Upowszechnienia kultury i twórczości.

Działania:

33.1. Rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury i digitalizacja zasobów.

33.2. Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu.

33.3. Wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej.

- Kreowania miast jako centrów aktywności kulturalnej.

Działania:

34.1. Wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury.

34.2. Promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultury.

- Wspierania rozwoju przemysłu kreatywnego. Działania:

35.1. Wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym.

- Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej.

Działania:

36.1. Wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultury.

W Strategii, w rozdziale 2.6. Kultura i dziedzictwo, szczegółowo opisano zasób zabytków i obszarów zabytkowych województwa mazowieckiego.

4.2.4 Strategia Rozwoju Turystyki w województwie mazowieckim na lata 2014 - 2020

Strategia Rozwoju Turystyki w województwie mazowieckim na lata 2014 - 2020 została przyjęta uchwałą nr 81/15 przez Sejmik Województwa Mazowieckiego dnia 8 września 2015 r. Strategia składa się z części diagnostycznej zawierającej opis stanu turystyki i jej uwarunkowań w województwie, wnioski diagnostyczne i ich analizę oraz rekomendacje strategiczne. Z kolei w części strategicznej przedstawiono misję polityki turystycznej województwa i wizję mazowieckiej turystyki 2020, wyznaczono obszary strategiczne i wskazano strategiczne cele oraz programy służące ich osiągnięciu.

Wyznaczona misja: Turystyka ożywia region.

Wizja mazowieckiej turystyki 2020: W latach 2015 - 2020 Mazowsze wykreuje i umocni swój wizerunek regionu otaczającego Warszawę; rozpoznawalność stolicy - żywego centrum wydarzeń - będzie uzupełniona rozpoznawalnością Mazowsza - zielonego otoczenia Warszawy, gdzie można przeżyć jeden dzień w innym rytmie.

W wyniku pogłębionej diagnozy sytuacji turystyki w województwie zdefiniowano cztery problemy kluczowe. W odpowiedzi na zdiagnozowane kluczowe problemy wyznacza się pięć obszarów strategicznych (obszary koncentracji działań), w których będą lokowane propozycje rozwiązań tych problemów, a więc - poszczególne cele strategiczne i programy służące realizacji tych celów.

Obszar strategiczny A: Systemowe zarządzanie polityką turystyczną. Cele:

Cel A.1. Rdzeń systemu: ożywienie turystyki wewnątrz regionalnej;

Cel A.2. Systematyzacja współpracy turystycznej;

Cel A.3. Uporządkowanie zarządzania produktami kluczowymi;

Cel A.4. Dostęp do aktualnej wiedzy badawczej o turystyce na Mazowszu.

Obszar strategiczny B: Wizerunek i informacja turystyczna Mazowsza. Cele:

Cel B.1. Zbudowanie podstaw wizerunku turystycznego Mazowsza; - Cel B.2. Ożywienie promocyjne partnerstw regionu;

Cel B.3. Lepsze punkty i centra informacji turystycznej;

Obszar strategiczny C: Wzmocnienie branży turystycznej Mazowsza. Cele:

Cel C.1. Wsparcie powstawania klastrów turystycznych;

Cel C.2. System podnoszenia kompetencji przedsiębiorców;

Cel C.3. Wsparcie promocyjne wybranych rodzajów działań komercyjnych.

Obszar strategiczny D: Aktywizacja turystyczna mazowieckiej młodzieży. Cele:

Cel D.1. Aktywizacja młodzieży do turystyki krajoznawczej;

Cel D.2. Aktywizacja młodzieży do turystyki kulturowej;

Cel D.3. Aktywizacja młodzieży do turystyki prozdrowotnej i kwalifikowanej.

Obszar strategiczny E: Większa spójność Mazowsza i Warszawy. Cele:

Cel E.1. Wisła łącznikiem Mazowsza;

Cel E.2. Wsparcie promocyjne produktów uspójniających region.

4.2.5 Strategia Rozwoju Kultury w województwie mazowieckim na lata 2015 - 2020

Strategia Rozwoju Kultury w województwie mazowieckim na lata 2015 - 2020 jest planem strategicznym Samorządu Województwa Mazowieckiego, opisującym zamierzone działania w obszarze kultury w perspektywie sześciu lat. W tym znaczeniu strategia zapisuje politykę kulturalną Samorządu Województwa Mazowieckiego na lata 2015 - 2020.

Dokument składa się z dwóch zasadniczych części: diagnostycznej i planistycznej. W części diagnostycznej przedstawiono syntetyczny obraz kultury w województwie mazowieckim w II połowie 2012 r. Diagnoza odwołuje się do obrazu statystycznego, wyników licznych badań, obrazu wynikającego ze źródeł zastanych oraz wniosków z konsultacji z licznymi środowiskami. Diagnozę kończą wnioski strategiczne. W części planistycznej zaproponowano misję polityki kulturalnej

województwa mazowieckiego oraz pięć pól strategicznych, na których misja będzie realizowana. W każdym z tych pól wyznaczono cele strategiczne, a w ramach celów - programy strategiczne, które będą realizowane w okresie obowiązywania strategii. Zestaw pól strategicznych i celów należy uważać za niezmienny w czasie realizacji strategii. Natomiast programy strategiczne w ramach poszczególnych celów mogą być w toku realizacji strategii uzupełniane w miarę potrzeb.

Przyjęta misja polityki kulturalnej województwa mazowieckiego brzmi: Kultura włącza każdego.

Pole strategiczne A: Dobre zarządzanie w kulturze. Cele:

Cel A.1. Strategiczna współpraca z Warszawą. Strategia rozwoju kultury w województwie mazowieckim na lata 2015 - 2020.

Cel A.2. Usprawnienie wojewódzkich instytucji kultury.

Cel A.3. Samorządowe polityki dla kultury.

Cel A.4. Profesjonalizacja kadr kultury.

Cel A.5. Innowacyjne zarządzanie w kulturze.

Cel A.6. Utworzenie cyfrowej Mazowieckiej Platformy Kultury.

Cel A.7. Badania warunkiem skuteczności.

Cel A.8. Nowoczesny mecenat kultury.

Pole strategiczne B: Uczestnictwo - włączenie - spójność.

Cele: Cel B.1. Wojewódzki program wsparcia edukacji kulturalnej i artystycznej.

Cel B.2. Kultura dla każdego (program przełamania wykluczenia terytorialnego).

Cel B.3. Wysoki poziom - szeroki odbiór.

Cel B.4. Biblioteka - miejsce kultury (reforma sieciowej roli biblioteki wojewódzkiej).

Pole strategiczne C: Dziedzictwo - tożsamość - wspólnota Cele:

Cel C.1. Żywe dziedzictwo.

Cel C.2. Nasze tożsamości.

Cel C.3. Nowoczesna wspólnota

Pole strategiczne D: Kreatywność - motor rozwoju. Cele:

Cel D.1. Synergia potencjałów sektora kreatywnego: partnerstwa, klastry, sieci.

Cel D.2. Kultura - nauka - kreatywność.

Cel D.3. Mazowsze edukuje kreatywnie.

Cel D.4. Twórczość doceniona.

Cel D.5. Kultura promuje region.

Pole strategiczne E: Łączenie potencjałów kultury. Cele:

Cel E.1. Sieci współpracy podmiotów kultury.

Cel E.2. Lokalne porozumienia dla kultury.

Cel E.3. „Współpraca nieoczywista” w kulturze.

Cel E.4. Synergia Kultura+.

Cel E.5. Kultura ponad granicami.

4.2.6 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego został przyjęty jednogłośnie przez Sejmik Województwa Mazowieckiego Uchwałą nr 180/14 na posiedzeniu 7 lipca 2014 r.

Jest to drugi, po „Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego” dokument określający kierunki rozwoju regionu. Plan wskazuje szczegółowe zasady organizacji przestrzennej województwa, formułuje kierunki polityki przestrzennej, przenosząc zapisy „Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego” na układ przestrzenny - w formie polityk przestrzennych.

Główne założenia dokumentu:

- Rozmieszczenie w przestrzeni inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym w oparciu o cele i zasady zagospodarowania przestrzennego województwa;

- Ukierunkowanie działań dotyczących rozwoju gospodarczego, kultury i ochrony środowiska, poprzez uwzględnianie uwarunkowań, szans i zagrożeń wynikających ze zróżnicowanych cech przestrzeni województwa;

- Oddziaływanie na zachowania przestrzenne podmiotów gospodarujących w przestrzeni, by były one zgodne z ogólnymi celami rozwoju województwa.

W oparciu o ustalenia planu wyznaczane są m.in. inwestycje do kontraktu terytorialnego, a także strategicznej oceny wniosków w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego. Na jego podstawie uzgadniane są również projekty dokumentów planistycznych na poziomie gmin.

W ramach procedury sporządzania planu przygotowane zostało także „Podsumowanie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego”.

4.2.7 Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2016-2020

Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2016-2020 została przyjęta Uchwałą Rady Powiatu Węgrowskiego nr XII/116/2015 z dnia 30 grudnia 2015 r. Temat dziedzictwa kulturowego z terenu powiatu został omówiony w rozdziale: *Obszar turystyka i dziedzictwo kulturowe*. Gmina Łochów została wymieniona wśród gmin, gdzie występują licznie zabytki architektury. Wśród zespołów dworskich zostały wymienione w Baczkach oraz dwór Heleny i Ignacego Paderewskich w Julinie (Kaliska). Wśród różnych placówek muzealnych wymieniono kolekcję muzealną w Szkole Podstawowej im. Heleny i Ignacego Paderewskich w Julinie oraz Szkolne Muzeum Gwizdka Zespołu Szkół im. Wincentego Witosa w Gwizdałach.

Wśród celów strategicznych *Strategii* znalazły się takie, które dotyczą dziecięctwa kulturowego:

Cel operacyjny 2.1 Budowa spójnej oferty turystycznej i kulturowej powiatu węgrowskiego.

1. Współpraca między JST oraz partnerami pozarządowymi w zakresie spójnego i jednorodnego systemu promocji:

- a) materiały promocyjne: katalogi, foldery, albumy, ulotki, mapy, przewodniki, gadżety promocyjne,
- b) tablice turystyczne i informacyjne,
- c) mobilne informatory o atrakcjach na terenie Powiatu dla urządzeń typu tablety, smartphony, itp.,
- d) targi turystyczne ze spójną ofertą,
- e) współpraca w zakresie uzgadniania spójnego kalendarza wydarzeń kulturalnych i turystycznych na terenie Powiatu.

2. Promowanie atrakcji turystycznych na terenie Powiatu:

- a) szlaki produktów lokalnych i kulturowych połączonych z ofertą kulturalną oraz gastronomiczną (święta produktów lokalnych, warzywa i owoce, miód), ze szczególnym uwzględnieniem produktu turystycznego oraz szlaku „Kraina Mistrza Twardowskiego”, szlaku wielokulturowego oraz szlaku rowerowego „Natura”,
- b) wydarzenia kulturowe (kultywowanie tradycji rycerskich, ginące zawody, zabytki architektury, architektura drewniana, itp.).

3. Wsparcie działań w zakresie poprawy jakości świadczonych usług turystycznych i agroturystycznych:

- a) działania na rzecz rozwoju turystyki, ze szczególnym uwzględnieniem Partnerstwa Obszaru Funkcjonalnego Doliny Liwca,
- b) działania związane z promowaniem bazy agroturystycznej oraz ofert gospodarstw agroturystycznych.

Cel operacyjny 2.2 Rozwój infrastruktury turystycznej i kulturowej

1. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystyki kulturowej, przyrodniczej, turystyki aktywnej, rekreacyjnej i specjalistycznej:

- a) szlaki piesze, rowerowe, konne oraz ścieżki edukacyjne,
- b) punkty widokowe, szlaki kulturowe, eksponowanie zabytków i obiektów przyrodniczych,
- c) wystawy i galerie twórczości lokalnej,
- d) ochrona i modernizacja zabytkowych kapliczek oraz zabytkowych nagrobków osób zasłużonych dla lokalnej społeczności.

2. Wspieranie działań służących standaryzacji bazy gastronomicznej i noclegowej:

- a) wsparcie centrów oraz punktów informacji turystycznej
- b) wsparcie podstawowych funkcji Systemu Informacji Turystycznej (użyteczność, dostępność, aktualność, rzetelność i prawdziwość),

c) uporządkowanie zbioru danych służących organizatorom i konsumentom usług turystycznych – strona www.

Cel operacyjny 2.3 Ochrona krajobrazu kulturowego i dziedzictwa

1. Inicjowanie i wspieranie działań mających na celu podnoszenie społecznej świadomości i wrażliwości w zakresie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego:

a) zachęcanie mieszkańców do udziału w wydarzeniach i imprezach o tematyce związanej z lokalnym dziedzictwem kulturowym i pielęgnowaniem tradycji, w tym upowszechnianie wizerunku szlaku Wielkiego Gościńca Litewskiego

b) prowadzenie zajęć z dziećmi i młodzieżą w celu zapoznawania i utrwalania w młodych pokoleniach tradycji i kultury lokalnej, wyrabianie wrażliwości przyrodniczej,

c) wspieranie działań w zakresie rewitalizacji obiektów.

2. Promocja na rzecz ochrony i wykorzystania dziedzictwa lokalnego dla rozwoju gospodarczego Powiatu:

a) aktywizacja użytkowników do inwestowania we własne nieruchomości i adaptacji ich do nowych funkcji poprzez programy zachęcające właścicieli obiektów atrakcyjnych turystycznie do podejmowania komercyjnych usług turystycznych i okołoturystycznych: gastronomia, usługi noclegowe, atrakcje turystyczne, spływy kajakowe Liwcem, rekreacyjne, sportowe, itp.,

b) intensyfikacja współpracy pomiędzy podmiotami sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego w zakresie edukacji oraz promocji jego walorów,

c) poprawa świadomości i postaw obywatelskich w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego,

d) poprawa konkurencyjności obszarów wiejskich.

3. Zwiększanie poziomu społecznego uczestnictwa w kulturze oraz aktywnych formach spędzania czasu wolnego:

a) promocja i informacja o ofercie kulturalnej w powiecie,

b) kreowanie wydarzeń kulturalnych o zasięgu ponadlokalnym, bazujących na obrzędach i zwyczajach lokalnych, w tym przywracanie do życia obrzędów już niepraktykowanych.

4.2.8 Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2014-2020 Stowarzyszenia - LGD "Bądźmy Razem"

Lokalna Strategia Rozwoju (LKR) na lata 2014-2020 Stowarzyszenia - LGD "Bądźmy Razem" została przyjęta Uchwałą nr 10/WZC/2016. Grupa jest stowarzyszeniem powstałym z inicjatywy lokalnych samorządów gmin Łochów, Korytnica i Stoczek w sierpniu 2008 roku. Siedzibą stowarzyszenia jest Węgrów. Obszar LSR tworzy dziesięć sąsiadujących ze sobą gmin województwa mazowieckiego, powiatu węgrowskiego: gm. Łochów, Stoczek, Korytnica, Liw, Miedzna, Wierzbnio, Grębków, Sadowne, miasto Węgrów oraz jedna z powiatu sokołowskiego: gm. Bielany.

W Strategii zostały omówione uwarunkowania historyczno-kulturowe regiony. W przypadku gminy Łochów wymienione zostały muzea: Kolekcja Muzealna w Szkole Podstawowej im. Heleny i Ignacego Paderewskich w Julinie oraz Szkolne Muzeum Gwizdka Zespołu Szkół im. Wincentego Witosa w Gwizdałach

Określone zostały główne zadania Lokalnej Strategii, a odnośnie rozwoju kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, wymieniono:

Cel ogólny 2: Wykorzystanie lokalnego potencjału dla poprawy jakości życia mieszkańców.

✓ *Cel szczegółowy 2.2. Zachowanie gospodarcze zasobów i tradycji kulturowych.*

Przedsięwzięcie będzie finansowane z PROW 2014-2020, poddziałanie 19.2. określone w § 2 ust 1 pkt 1) rozporządzenia MRiRW z dnia 24 września 2015 r. wzmocnienie kapitału społecznego, w tym przez podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska i zmian klimatycznych, także z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych oraz § 2 ust 1 pkt 5) rozporządzenia MRiRW z dnia 24 września 2015 r. zachowanie dziedzictwa lokalnego. Beneficjentem będą osoby fizyczne, osoby prawne, jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, gminy, instytucje kultury (dla której organizatorem jest JST), organizacje pozarządowe oraz parafie i związki wyznaniowe. Zakres obejmować będzie kultywowanie oraz rozwój dziedzictwa kulturalnego regionu, w tym zwłaszcza w zakresie zachowania obrzędów, tradycji, ginących zawodów, itp. oraz troski o elementy dziedzictwa kultury materialnej i niematerialnej. W ramach wsparcia możliwa jest

renowacja ołtarza albo organów, podświetlenie lub ogrzewanie zabytków kultury materialnej. Wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.).Przedsięwzięcie zostanie skierowane także do osób z grup defaworyzowanych na rynku pracy. W ramach Przedsięwzięcia realizowana będzie aktywizacja społeczno zawodowa, w tym: szkolenia podnoszące kompetencje zawodowe i dające nowe umiejętności zawodowe i społeczne, doradztwo z zakresu tworzenia i wdrażanie społecznych projektów nakierowanych na kultywowanie wartości środowiska przyrodniczego, działania edukacyjne zwiększające świadomość ekologiczną mieszkańców. Zakres obejmować będzie również wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży oraz zagospodarowania ich czasu wolnego poprzez udział w zajęciach edukacyjnych lub kulturalnych. Zakres operacji polegać będzie na zachowaniu lokalnego dziedzictwa kulturowego przez odbudowę, renowację, restaurację albo remont lub oznakowanie obiektów ważnych dla społeczności lokalnej wpisanej do rejestru zabytków lub objętych ewidencją zabytków, remont lub wyposażenie istniejących muzeów lub innych obiektów pełniących ich funkcje, kultywowanie: miejscowych tradycji, obrzędów i zwyczajów, języka regionalnego i gwary, tradycyjnych zawodów i rzemiosła, prowadzenie badań nad obszarem wdrażania LSR. W szczególności realizowane będą projekty aktywizujące mieszkańców obejmujące obszar LSR i wykorzystujące nowe środki komunikacji i promocji. Realizowane będą operacje służące zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnej. Wsparcie będzie ograniczone do projektów o małej skali wysokości do 100 tys. zł na projekt. Poziom dofinansowania to 63,63 % dla JST i jednostek sektora finansów publicznych, 100 % kosztów kwalifikowanych dla innych podmiotów. Projekty konkursowe, projekty współpracy.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Łochów na lata 2019-2022 wykazuje zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonanymi na poziomie gminy.

5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Łochów na lata 2016 - 2022 z perspektywą do 2027

Strategia Rozwoju Gminy Łochów została przyjęta Uchwałą nr XXV/159/2016 Rady Miejskiej w Łochowie z dnia 27 kwietnia 2016 r. W dokumencie przyjęto trzy obszary funkcjonalne: obszar społeczny, gospodarczy i obszar potencjałów. W obszarze społecznym wśród głównych potrzeb wymieniono *kulturę* (w tym poziom biernego uczestnictwa w kulturze, poziom uczestnictwa czynnego w kulturze oraz dostęp do różnorodnej oferty kulturalnej) i *tożsamość z gminą, ład przestrzenny* (orientacja w przestrzeni, identyfikacja z miastem, walory estetyczne i historyczne, poziom uczestnictwa w zarządzaniu miastem).

W Strategii odniesiono się do dziedzictwa kulturowego. Scharakteryzowano zabytki występujące na terenie gminy, w tym, pałac w Łochowie, dworek i ślady grodziska w Barchowie, dwór w Baczkach, budynek dworca kolejowego i poczty w Łochowie, fabrykę w Łochowie Fabrycznym, dwór w miejscowości Kamionna oraz pałacyk Paderewskich w Julinie. Opisano również dziedzictwo etnograficzne gminy - budownictwo regionalne.

W Strategii zaproponowano cele strategiczne, który po części dotyczą dziecięctwa kulturowego:

Cel główny 2. Nowoczesna infrastruktura zapewniająca bezpieczeństwo i wysoka jakość życia mieszkańców.

2.2. Harmonijnie ukształtowana przestrzeń gminy.

2.2.1. Wysoki poziom estetyki przestrzeni publicznej.

2.2.1.1. Wykonanie koncepcji urbanistycznej zagospodarowania miasta

2.2.1.2. Opracowanie i uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania

Cel główny 3: Stworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości z zachowaniem potencjału środowiska

3.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego Doliny Liwca.

3.2.1. Funkcjonujące produkty turystyczne.

3.2.1.1. Budowa infrastruktury około turystycznej, zgodnie ze Strategią rozwoju turystyki Doliny Liwca.

3.2.1.2. Tworzenie produktów turystycznych Doliny Liwca, zgodnie ze Strategią rozwoju turystyki Doliny Liwca.

3.2.2. Skuteczny marketing i promocja marki Dolina Liwca.

3.2.2.1. Wykreowanie marki turystycznej Dolina Liwca, zgodnie ze Strategią Rozwoju Turystyki Doliny Liwca na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2025.

3.2.2.2. Organizacja imprez wizerunkowych Doliny Liwca, zgodnie ze Strategią Rozwoju Turystyki Doliny Liwca na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2025.

3.2.2.3. Opracowanie i wdrożenie marki lokalnej Dolina Liwca.

5.1.2 Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Łochów na lata 2016-2022. Aktualizacja

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Łochów na lata 2016-2022 został podjęty Uchwałą Nr XLV/322/2017 r. Rady Miejskiej w Łochowie z dnia 07 czerwca 2017 r.

W Programie wyznaczono obszary rewitalizacji składające się z trzech podobszarów:

- miejski (552,06 ha - 2,82% powierzchni gminy, zamieszkały przez 4351 osób - 24,57% mieszkańców gminy), obejmujący jednostki analityczne: sołectwo Łopianka (przyległe do miasta Łochowa, a dokładnie osiedla „Łochów Fabryczny”), osiedle „Łochów Fabryczny”, osiedle „Wymysły”, osiedle „Centrum”, osiedle „Stary Łochów”, osiedle „Laskowska”;
- sołectwo Karczewizna (467,83 ha - 2,38% powierzchni gminy, zamieszkały przez 146 osób - 0,82% mieszkańców gminy), podobszar tożsamy powierzchniowo z granicami administracyjnymi sołectwa Karczewizna, zachowujący nazwę tej jednostki analitycznej z diagnozy;
- sołectwo Kaliska (372,92 ha - 1,90% powierzchni gminy, zamieszkały przez 328 osób - 1,84% mieszkańców gminy), podobszar tożsamy powierzchniowo z granicami administracyjnymi sołectwa Kaliska, zachowujący nazwę tej jednostki analitycznej z diagnozy.

W Dokumencie przedstawiono listę projektów rewitalizacyjnych. Poniżej opisano te, które dotyczą dziedzictwa kulturowego.

- PG 8. Dostosowanie budynku dworca kolejowego w Łochowie wraz z najbliższym otoczeniem jako początek tworzenia nowego centrum kultury. Przedmiotem projektu jest modernizacja i adaptacja na cele gospodarcze oraz społeczne historycznego obiektu Stacji kolejowej w Łochowie wraz z otoczeniem. W ramach projektu zaplanowano następujące zadania:

a. Restauracja i rewitalizacja budynku dworca pod nadzorem konserwatorskim;

b. Zagospodarowanie terenu;

c. Zakup wyposażenia;

Zmodernizowany obiekt umożliwi realizację funkcji społecznej i kulturalnej, w tym realizację projektów społecznych związanych z procesem rewitalizacji. Budynek dworca będzie dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. Powstała infrastruktura będzie umożliwiała realizację kursów, szkoleń, prelekcji oraz wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych w ramach procesu rewitalizacji.

- PG 13 Modernizacja budynków przy ul. Fabrycznej 2, 3, 10 i ul. Dolnej 2 w Łochowie.
Budynki przy ul. Fabrycznej 2 i 10 włączone są do Gminnej ewidencji zabytków.
Planowane prace mają na celu likwidację wad technologicznych poprzez wymianę konstrukcji dachowej wraz z wymianą pokrycia dachowego i remontem kominów, ocieplenie stropu, docieplenie ścian zewnętrznych i fundamentowych oraz wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, dostosowanie obiektu do obowiązujących przepisów dotyczących izolacyjności cieplnej, poprawę stanu technicznego budynku i estetyki obiektu oraz wyposażenie budynku w kotłownię na potrzeby c.o i cwu.
- PU 5 „Cykl spotkań kulturalnych”.
Przedmiotem projektu będzie organizacja cyklicznych spotkań mieszkańców z lokalnymi artystami (śpiewacy, piosenkarze, aktorzy, malarze, wyroby lokalne). W ramach cyklu przewidziano pokazy taneczne, wokalne, seanse teatralne.
- PU 6 Poprawa dostępności zasobów kultury poprzez modernizację Miejskiego i Gminnego Ośrodka Kultury w Łochowie oraz Galerii Miejski i Gminny Ośrodek Kultury w Łochowie.
Zakres rzeczowy projektu obejmuje następujące zadania: przebudowa budynku Miejskiego i Gminnego Ośrodka Kultury w Łochowie; opracowanie Programu kulturalno-edukacyjnego; promocja i informacja w zakresie realizowanego projektu. Realizacja projektu przyczyni się do powstania infrastruktury w skład której wejdą: sala widowiskowo-kinowa, biblioteka, sala balowo-bankietowa, sala taneczna oraz pomieszczenia muzyczne. Zmodernizowany obiekt umożliwi realizację funkcji społecznej i kulturalnej, w tym realizację projektów społecznych związanych z procesem rewitalizacji. Powstała infrastruktura będzie umożliwiała realizację kursów, szkoleń, prelekcji oraz wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych w ramach procesu rewitalizacji.

5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Łochów

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Łochów zostało przyjęte uchwałą Rady Miejskiej w Łochowie Nr VI/333/2015 z dnia 25 lutego 2015 r. (w sprawie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Łochów). Poprzednie Studium pochodziło z 2006 r., uchwalone uchwałą nr XLIII/413/2006 Rady Miejskiej w Łochowie z dnia 6 września 2005 r.

W uwarunkowaniach studium został omówiony stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

W kierunkach studium poświęcono rozdział dotyczący ochrony dziedzictwa kulturowego. Ustalono generalne zasady ochrony wartości zabytkowych, którym należy podporządkować kształtowanie zagospodarowania przestrzennego w obszarach dziedzictwa kulturowego oraz w ich sąsiedztwie.

- ✓ zachowanie i konserwacja zabytkowej substancji.
- ✓ zachowanie zabytkowego układu urbanistycznego i kompozycji przestrzennej,
- ✓ rewaloryzacja historycznych układów urbanistycznych, zabudowy oraz zabytkowego zagospodarowania terenu, według szczegółowych wytycznych konserwatorskich, opracowanych w oparciu o wyniki prac badawczych i analiz konserwatorskich dla całych założeń przestrzennych lub obszaru,
- ✓ podporządkowanie wymogom konserwatorskim dopuszczalnych przekształceń zabytkowej zabudowy i zagospodarowania terenu,
- ✓ wykluczenie lokalizowania obiektów dysharmonizujących z historycznym sąsiedztwem i przesłaniających obiekty zabytkowe, w tym ograniczenie lokalizowania nadziemnych obiektów infrastruktury technicznej,
- ✓ ograniczenie dowolności w stosowaniu rozwiązań technicznych, materiałów i kolorystyki, w tym nawierzchni, a także materiału roślinnego,
- ✓ ograniczenie wprowadzania reklam i informacji wizualnej,
- ✓ uwzględnienie wymogów ochrony archeologicznej,
- ✓ wymóg poprzedzania prac planistycznych oraz rewaloryzacyjnych obszarów oceną stanu i funkcjonowania obszaru, opartą na analizach i studiach, łącznie ze studiami krajobrazowymi i panoram,

- ✓ dopuszczenie w uzasadnionych przypadkach odstępstwa od zasad ochrony określonych w studium, wyłącznie w wyniku przeprowadzania prac badawczych lub szczegółowych zaleceń konserwatorskich uszczegóławiających przedmiot ochrony oraz sposób i zakres ochrony

W odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej:

1. Strefa „A”- pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej, obejmuje:

- Teren zespołu kościoła parafialnego w miejscowości Kamionna. Postuluje się ochronę wartości kulturowych zespołu poprzez uwzględnienie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad określonych dla strefy:
 - ✓ obowiązują zasady ochrony określone dla zespołów wpisanych do rejestru zabytków,
 - ✓ pełna ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji,
 - ✓ zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych z dopuszczeniem odtworzenia obiektów zniszczonych,
 - ✓ propozycja wpisu obszarów do rejestru zabytków (dla obiektów nieujętych) lub wpisu do ewidencji konserwatora zabytków,

2. Strefa „B” - ochrony zachowanych elementów zabytkowych, obejmuje:

- Teren cmentarza parafialnego w miejscowości Kamionna.
- Teren zespołu folwarcznego w Brzuzie.

Postuluje się ochronę wartości przestrzennych i krajobrazowych zespołów poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad określonych dla strefy:

- ✓ obowiązują zasady ochrony określone dla zespołów wpisanych do rejestru zabytków, ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji,
- ✓ ograniczenia dla obiektów kubaturowych z dopuszczeniem odtworzenia obiektów zniszczonych,
- ✓ propozycja wpisu obszarów do rejestru zabytków (dla obiektów nieujętych) lub wpisu do ewidencji konserwatora zabytków,

3. Strefa „K” - ochrony krajobrazu, obejmuje:

- Teren przy parku z zespołem dworskim w Baczkach.
- Teren przy cmentarzu parafialnym w miejscowości Kamionna.

Postuluje się ochronę wartości przestrzennych i krajobrazowych zespołów poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących postulatów określonych dla strefy:

- ✓ ochronę rozplanowania, ograniczenie gabarytów,
- ✓ ochrona perspektyw widokowych i ekspozycji.

4. Strefa „W” – ochrony reliktyw archeologicznych, obejmuje:

- Teren grodziska wczesnośredniowiecznego w sołectwie Barchów .
- Teren grodziska wczesnośredniowiecznego w sołectwie Laski.

5. Strefa „OW” – obserwacji archeologicznych, obejmuje 20 obszarów ze stanowiskami archeologicznymi.

6. Strefa „OWD” – domniemanych stanowisk archeologicznych, obejmuje 6 obszarów.

Dla każdej z wymienionych stref podano ustalenia odnośnie ochrony wartości kulturowych.

W stosunku do stref W – obowiązują, a w stosunku do stref OW, OWD postuluje się prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu badań wykopaliskowych, bądź przy udziale archeologa, z możliwością zmiany nadzoru archeologicznego na badana archeologiczne w przypadku odkrycia zachowanych obiektów archeologicznych i architektonicznych.

5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Łochów

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego stanowią akty prawa miejscowego przyjmowane w formie uchwał przez Radę Miejską, określające przeznaczenie oraz warunki zagospodarowania i zabudowy terenów. MPZP uwzględniają również ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków poprzez określenie obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską.

Tabela 1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Łochów obejmujące tereny zabytkowe.

MPZP części miasta Łochów - teren Alei Łochowskiej i PKP. Uchwała nr XL/220/98 z dnia 17 czerwca 1998 r.
<p>§ 10.</p> <p>1. Ustala się tereny przeznaczone pod funkcje związane z użytkowaniem zabytkowego dworca kolejowego i autobusowego oraz obsługę pasażerów.</p> <p>2. Na terenie ustala się następujące zasady zagospodarowania:</p> <p>4) zagospodarowanie terenu powinno uwzględnić kształtowanie placu przeddworcowego dla właściwej ekspozycji budynków i rozwiązania układu komunikacyjnego. Wzdłuż linii zabudowy od strony Alei Łochowskiej nie należy stosować budynków przesłaniających widok na budynki dworcowe. Plac przeddworcowy powinien spełniać funkcje placu reprezentacyjnego w skali miasta.</p> <p>6) ustala się, że, że wszelkie działania inwestycyjne związane z modernizacją lub przebudową i rozbudową istniejących zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków jako zespół dworca kolejowego oznaczonych na rysunku planu, należy uzgodnić z właściwym terenowo konserwatorem zabytków.</p>
MPZP wsi Ostrówek Węgrowski w granicach administracyjnych stanowiący zmianę miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Łochów w części dotyczącej wsi Ostrówek. Uchwała nr XVII/120/2000 z dnia 29 marca 2000 r.
<p>11. Ochrona środowiska kulturowego.</p> <p>§ 52.</p> <p>1. Wskazuje się do ochrony obiektu zainteresowania konserwatorskiego znajdujące się na terenie Ostrówka:</p> <p>1) Zespół Fabryki Mebli Metalowych i Odlewni Żeliwa - obecnie Fabryka Maszyn Budowlanych „Bumar – Proma“.</p> <p>a) odlewnia murowana, koniec XIX w.</p> <p>b) budynek obróbki mechanicznej, murowany, początek XIX w.</p> <p>c) magazyn murowany, koniec XIX w.</p> <p>d) budynek mieszkalny pracowników wyższej administracji, obecnie dom mieszkalny drewniany, k. XIX w.</p> <p>2) dom nr 6. ul. Mickiewicza, drewniany, początek XX w.</p> <p>3) rzeźnia, murowana, początek XX w.</p> <p>2. Ustala się, że wszelka działalność gospodarza i inwestycyjna związana z w/wym. obiektami wymaga uzyskania pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.</p>
Zmiana MPZP części miasta Łochów-teren Alei Łochowskiej i PKP. Uchwała nr VI/46/2007 z dnia 10 kwietnia 2007 r.
<p>§ 9. Zasady ochrony środowiska i krajobrazu kulturowego.</p> <p>2. Na rysunku planu oznaczono symbolem graficznym obiekt stanowiący dominantę przestrzenną (wieża ciśnień) w stosunku do którego obowiązują następujące ustalenia:</p> <p>1) wszelkie prace remontowe i budowlane przy tym obiekcie oraz działania inwestycyjne na działce na której jest on usytuowany, wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków na etapie zgłoszenia zamiaru budowy i prowadzenia robót budowlanych lub uzyskania pozwolenia na budowę.</p> <p>§ 10. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</p> <p>1. Na obszarze objętym planem, wieża ciśnień należąca do kompleksu XIX-wiecznego dworca kolejowego w Łochowie jest zabytkiem w rozumieniu ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i obowiązują w stosunku do niej ustalenia zawarte w w.w. ustawie w szczególności - pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wymaga:</p> <p>1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;</p> <p>2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu wieży ciśnień.</p> <p>2. na obszarze objętym planem nie występują obiekty, lub budynki, zaliczone do dóbr kultury współczesnej.</p>
MPZP części terenu wsi Budziska. Uchwała nr XL/275/2009 z dnia 30 września 2009 r.
<p>§ 9. Zasady ochrony środowiska, przyrody, krajobrazu kulturowego.</p> <p>W ustaleniach planu znalazły się zapisy odnośnie ochrony przyrody. Z uwagi na to, że na przedmiotowym obszarze nie zanotowano obiektów zabytkowych, nie wniesiono ustaleń co do ich ochrony.</p>
MPZP gminy Łochów w zakresie wsi kaliska i Barchów. Uchwała nr XXV/182/2012 z dnia 18 listopada 2012 r.
<p>Dział II. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.</p> <p>§ 12. 1. Plan wskazuje obiekty architektury i tereny wpisane do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków:</p> <p>1) zespół dworsko-parkowy w Brachowie, w zespole znajdują się:</p> <p>a) ruiny dworu, drewniany, poł. XIX w.,</p> <p>b) lodownia, murowana, 2 poł. XIX w.,</p> <p>c) park, pocz. XIX w.</p>

- 2) zespół willowy Paderewskich w Kaliskach (Julin), w zespole znajdują się:
- willa Ignacego Paderewskiego, murowana, 1910 r.,
 - park z aleją świerkową, pocz. XX w.
- 3) stanowisko archeologiczne nr AZP 51-72/30, wczesnośredniowieczne grodzisko.
2. W stosunku do obiektów i terenów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje priorytet wymagań konserwatorskich. Wszelkie działania inwestycyjne wymagają uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w tym: zamierzenia inwestycyjne, prowadzenie wszelkich prac konserwatorskich, restauratorskich, wykonywanie robót budowlanych, prowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych, dokonywanie podziału terenu, dokonywanie zmiany przeznaczenia lub korzystania z zabytku, umieszczanie na zabytku urządzeń technicznych, tablic, reklam, zmiany układu urbanistycznego oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku.
3. Oznacza się na rysunku planu obiekty zabytkowe: willa Paderewskich i ruiny dworu w zespole dworsko-parkowym w Brachowie, dla których wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „A”- pełnej ochrony, w której obowiązują zasady ochrony określone dla zespołów wpisanych do rejestru zabytków:
- pełna ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania - kompozycji;
 - zachowanie zabytkowego układu ogrodów, zbiorników i cieków wodnych oraz kompozycji układów zieleni, uczelnienie wewnątrz parkowych i powiązań widokowych pomiędzy nimi, wyeksponowanie głównych osi kompozycyjnych, stworzenie warunków do ekspozycji obiektów zabytkowych,
 - rewaloryzacja zachowanych obiektów z możliwością adaptacji do funkcji nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
 - możliwość odtworzenia zniszczonych obiektów wg dokumentacji zabytku (lub przeniesienie innego budynku dworskiego -dotyczy dworu w Barchowie).
4. Oznacza się na rysunku planu obszar objęty strefą ochrony konserwatorskiej „B” - ochrony zachowanych elementów zabytkowych (otoczenie zabytku w zespole dworsko-parkowym w Barchowie), dla której obowiązują:
- ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania - kompozycji;
 - ustala się ochronę i zachowanie alei jesionowo-świerkowej w zespole dworsko-parkowym.
5. Plan przyjmuje obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, są to:
- w Kaliskach - krzyż przydrożny, kamiennie-żeliwny, 1916r.;
 - w Barchowie - kapliczka przydrożna na posesji nr 59, murowana, 2 połowa XIX w. oraz dom nr 98, drewniany, 1 połowa XX w.
6. Plan ustala ochronę powyższych obiektów poprzez:
- zachowanie i rewaloryzację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowej funkcji nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
 - zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów.
7. Oznacza się na rysunku planu strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych; strefą tą został objęty zespół osadniczy w Barchowie, w skład którego wchodzi:
- grodzisko wczesnośredniowieczne o numerze AZP 51-72/30, nr rejestru zabytków A-183/745 z dnia 27.01.1964r.,
 - 2 osady podgrozdowe (AZP 51-72/31 i AZP 51-72/4).
- Na obszarze powyższej strefy ustala się:
- zakaz zabudowy i zmiany użytkowania terenów rolnych w promieniu 50m od granic grodziska,
 - ochronę relikwów archeologicznych w granicach strefy.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Majdan, Baczki. Uchwała nr XVI/113/2015 z dnia 25 listopada 2015 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

- § 10. 1. Plan wskazuje obiekty architektury i tereny wpisane do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków, którymi są:
- Zespół podworski w miejscowości Baczki, nr wpisu do rejestru zabytków A-88/82 z dnia 18.08.1982 r., w skład którego wchodzi:
 - Dwór drewniany, lata 80. XVIII w.,
 - Lamus zwany kaplicą ariańską, murowany, lata 90. XVIII w.,
 - Park krajobrazowy w granicach strefy ochrony konserwatorskiej, koniec XVIII w.
 - Wszelkie działania mogące spowodować zmianę stanu obecnego zabytków wpisanych do rejestru WKZ podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
 - Ustala się strefę pełnej ochrony historycznej struktury – „A”, oznaczoną na rysunku planu, obejmującą park krajobrazowy w miejscowości Baczki, dla której:
 - obowiązują zasady ochrony określone dla terenów wpisanych do rejestru zabytków;
 - pełna ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania - kompozycji,
 - stworzenie warunków do ekspozycji obiektu zabytkowego,
 - rewaloryzacja zachowanych obiektów z możliwością przystosowania do nowych funkcji, nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych,
 - zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych z dopuszczeniem odtworzenia obiektów zniszczonych;
 - Ustala się strefę ochrony krajobrazu – „K”, oznaczoną na rysunku planu, dla której obowiązują:
 - ochrona perspektyw widokowych i ekspozycji,

- 2) zasady zagospodarowania terenu według przepisów szczegółowych.
5. Plan wskazuje obiekty i tereny ujęte w gminnej ewidencji zabytków, którymi są:
 - 1) Układ ruralistyczny miejscowości Baczki, XVI-XIX w., nr karty: 31/1764;
 - 2) Obora w zespole dworu, ok. 1929 r., nr karty: 34/1764;
 - 3) Dom drewniany nr (d.39) 54, l. 20. – XX w., nr karty 36/1764;
 - 4) Dom drewniany nr 57, l. 30. – XX w., nr karty 37/1764;
 - 5) Dom drewniany nr 96, l. 30. – XX w., nr karty 38/1764;
 - 6) Krzyż przydrożny w miejscowości Baczki, z kamienia i żeliwa, 1901 r., nr karty 39/1764;
6. Plan ustala ochronę obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków poprzez:
 - 1) zachowanie zabytkowego układu ruralistycznego i kompozycji przestrzennej;
 - 2) zachowanie i rewaloryzację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowej funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
 - 3) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów;
7. Plan wskazuje stanowiska archeologiczne ujęte w ewidencji WKZ, którymi są:
 - 1) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/4,
 - 2) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/27,
 - 3) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/28,
 - 4) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/29,
 - 5) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/30,
 - 6) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/31,
 - 7) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/32;
8. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych będących w ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonej strefie ochrony konserwatorskiej mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
9. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Laski, Karczewizna, Twarogi. Uchwała nr XIX/134/2016 z dnia 15 lutego 2016 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

- § 10.** 1. Plan wskazuje obiekt ujęty w gminnej ewidencji zabytków, którym jest dom drewniany nr 57 w Twarogach, lata 30-te XX w., nr karty: 106/1764;
2. Plan ustala ochronę obiektu ujętego w gminnej ewidencji zabytków poprzez:
 - 1) zachowanie i rewaloryzację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowej funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
 - 2) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektu poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektu, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów.
 3. Plan wskazuje stanowiska archeologiczne ujęte w ewidencji WKZ, którymi są:
 - 1) stanowisko archeologiczne w Karczewiznie, nr AZP 51-73/22,
 - 2) stanowisko archeologiczne w Karczewiznie, nr AZP 51-73/25,
 - 3) stanowisko archeologiczne w Twarogach, nr AZP 51-73/26,
 - 4) stanowisko archeologiczne w Karczewiznie, nr AZP 51-73/27,
 - 5) stanowisko archeologiczne w Laskach, nr AZP 51-73/28,
 - 6) stanowisko archeologiczne w Laskach, nr AZP 51-73/29,
 - 7) stanowisko archeologiczne w Laskach, nr AZP 51-73/30,
 - 8) stanowisko archeologiczne w Twarogach, nr AZP 51-74/29,
 - 9) stanowisko archeologiczne w Twarogach, nr AZP 51-74/30.
 4. Wskazuje się obszar występowania reliktywów archeologicznych poprzez wyznaczenie na rysunku planu strefy ochrony konserwatorskiej „W”.
 5. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych będących w ewidencji WKZ oraz reliktywów archeologicznych, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych oraz strefy ochrony konserwatorskiej reliktywów archeologicznych „W”, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonych strefach ochrony konserwatorskiej mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
 6. Informuje się, że w obszarze planu znajdują się stanowiska archeologiczne o numerach 51-73/7, 51-73/8, 51-73/9, 51-73/10, 51-73/11, 51-73/12, 51-73/13, 51-73/14 nie posiadające ścisłej lokalizacji w terenie. W przypadku ich zlokalizowania, obowiązują przepisy odrębne.
 7. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Łosiewice, Jerzyska, Łojki. Uchwała nr XXVIII/179/2016 z dnia 29 czerwca 2016 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

- § 10.** 1. Plan wskazuje obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, którymi są:
- 1) dom drewniany nr 52 w Łosiewicach, lata 30-te XX w., nr karty: 96/1764;
 - 2) dom drewniany nr 58 w Łosiewicach, lata 30-te XX w., nr karty: 97/1764;
 - 3) dom drewniany nr 102 w Łosiewicach, lata 30-te XX w., nr karty: 98/1764;
 - 4) kapliczka przydrożna murowana przy posesji nr 28 w Łosiewicach, z początku XX w., nr karty 99/1764;
 - 5) kapliczka przydrożna murowana przy posesji nr 12a w Łojkach, z 1894 r., nr karty 94/1764.
2. Plan ustala obiekty chronione planem, którymi są:
- 1) kościół parafialny murowany z połowy XX w. w Jerzyskach;
 - 2) cmentarz parafialny w Łosiewicach.
3. Plan ustala ochronę obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz obiektów chronionych planem poprzez:
- 1) zachowanie i rewaloryzację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowej funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
 - 2) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów.
4. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Ogrodniki, Zagrodniki. Uchwała nr XXXIII/239/2016 z dnia 16 października 2016 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

- § 10.** 1. Plan wskazuje obiekty ujęte w ewidencji WKZ, którymi są:
- 1) cmentarz Żołnierzy Armii Radzieckiej w Ogrodnikach, 1941 r.;
 - 2) stanowiska archeologiczne:
 - a) stanowisko archeologiczne w Ogrodnikach, nr AZP 49-73/22,
 - b) stanowisko archeologiczne w Ogrodnikach, nr AZP 49-74/32,
 - c) stanowisko archeologiczne w Zagrodnikach, nr AZP 49-74/33,
 - d) stanowisko archeologiczne w Zagrodnikach, AZP 49-74/34,
 - e) stanowisko archeologiczne w Zagrodnikach, nr AZP 49-74/36,
 - f) część stanowiska archeologicznego w Zagrodnikach, nr 49-74/39,
 - g) stanowisko archeologiczne w Zagrodnikach, nr AZP 49-74/40.
2. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych, będących w ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonej strefie ochrony konserwatorskiej, mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych, podlegają przepisom odrębnym dotyczącymi ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
3. Ustala się ochronę cmentarza Żołnierzy Armii Radzieckiej w Ogrodnikach, wpisanego do ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie strefy ochrony konserwatorskiej „B”, w granicach której obowiązuje:
- 1) zachowanie i rewaloryzacja rozplanowania cmentarza;
 - 2) zachowanie i rewaloryzacja obiektów zabytkowych;
 - 3) zapewnienie ekspozycji zachowanych obiektów.
4. Ustala się zachowanie i ochronę cmentarza rzymsko-katolickiego parafii w Ogrodnikach, oznaczając go na rysunku planu jako obiekt chroniony planem.
5. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Kamionna, Dąbrowa, Zambrzyńiec, Mataly. Uchwała nr XLI/298/2017 z dnia 22 marca 2017 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

- § 10.** 1. Plan wskazuje obiekty i tereny wpisane do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków, którymi są:
- 1) kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP we wsi Kamionna, murowany, zniszczony w 1915, odbudowany w 1927, nr rejestru zabytków A-328 z dnia 29.12.1983 r.;
 - 2) zespół dworski we wsi Kamionna, w skład którego wchodzi:
 - a) dwór murowany wsi Kamionna, 2 ćw. XIX w., nr wpisu do rejestru zabytków A-138/622 z dnia 04.04.1962 r.;
 - b) park przy dworze wsi Kamionna, poł. XIX w, nr wpisu do rejestru zabytków A-138/622 z dnia 04.04.1962 r.; c) oficyna murowana wsi Kamionna, 2 ćw. XIX w, nr wpisu do rejestru zabytków A-828 z dnia 04.12.2008 r.;
 - c) ruiny oficyny murowanej wsi Kamionna, 2 ćw. XIX w, nr wpisu do rejestru zabytków A-828 z dnia 04.12.2008 r.
2. Wszelkie działania mogące spowodować zmianę stanu obecnego zabytków wpisanych do rejestru WKZ podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
3. Dla obiektów i terenów wpisanych do rejestru WKZ – zespół dworski wraz z parkiem oraz kościół parafialny wsi Kamionna – wyznacza się strefę pełnej ochrony konserwatorskiej A, dla której obowiązują następujące zasady ochrony:
- 1) obowiązują zasady ochrony określone dla zespołów wpisanych do rejestru zabytków;
 - 2) pełna ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji;
 - 3) stworzenie warunków do ekspozycji obiektów zabytkowych;

- 4) rewitalizacja zachowanych obiektów z możliwością przystosowania do nowych funkcji, nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
 - 5) zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych z dopuszczeniem odtworzenia obiektów zniszczonych.
4. Plan wskazuje obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, którymi są:
- 1) dom drewniany nr 10 w Dąbrowie, pocz. XX w., nr karty 62/1764;
 - 2) dom drewniany nr 17 w Dąbrowie, lata 30. XX w., nr karty 63/1764;
 - 3) plebania murowana z zespołu kościoła parafialnego wsi Kamionna, pocz. XX w., nr karty 79/1764;
 - 4) cmentarz parafialny wsi Kamionna, pocz. XX w., nr karty 80/1764;
 - 5) dom drewniany wsi Kamionna, I poł. XX w., nr karty 85/1764;
 - 6) młyn murowany wsi Kamionna, I poł. XX w., nr karty 86/1764;
 - 7) kapliczka przydrożna murowana przy skrzyżowaniu ul. Ks. M. Woźniaka i ul. Sosnowej wsi Kamionna, pocz. XX w., nr karty 87/1764;
 - 8) krzyż przydrożny przy skrzyżowaniu ul. Ks. M. Woźniaka i ul. Piłsudskiego wsi Kamionna 1888 r., nr karty 88/1764;
 - 9) krzyż przydrożny przy drodze leśnej do Baczek Fabrycznych wsi Kamionna, 1907 r., nr karty 89/1764;
 - 10) pomnik J. Piłsudskiego wsi Kamionna, 1938 r., nr karty 90/1764;
 - 11) dom drewniany nr 102 w Zambrzyńcu, lata 20. XX w., nr karty 110/1764;
5. Plan ustala ochronę obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków poprzez:
- 1) zachowanie i rewitalizację zabudowy zabytkowej z możliwością przystosowania jej do nowych funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
 - 2) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien, a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów;
6. Dla cmentarza parafialnego, obelisku marszałka J. Piłsudskiego oraz dla otoczenia kościoła parafialnego w Kamionnie wyznacza się strefę ochrony konserwatorskiej B – ochrony zachowanych elementów zabytkowych, dla której obowiązują następujące zasady ochrony:
- 1) ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji;
 - 2) ograniczenia dla wznoszenia obiektów kubaturowych, z dopuszczeniem odtworzenia obiektów zniszczonych.
7. Dla otoczenia cmentarza parafialnego wsi Kamionna ustala się strefę ochrony krajobrazu K, dla której obowiązują następujące zasady ochrony:
- 1) ochrona rozplanowania;
 - 2) ochrona perspektyw widokowych i ekspozycji.
8. Plan wskazuje stanowiska archeologiczne ujęte w ewidencji WKZ, którymi są:
- 1) stanowisko archeologiczne w Matałach, nr AZP 51-74/11;
 - 2) stanowisko archeologiczne w Matałach, nr AZP 51-74/12;
 - 3) stanowisko archeologiczne w Matałach, nr AZP 51-74/13;
 - 4) stanowisko archeologiczne w Matałach, nr AZP 51-74/14;
 - 5) stanowisko archeologiczne w Matałach, nr AZP 51-74/15;
 - 6) stanowisko archeologiczne w Matałach, nr AZP 51-74/16.
9. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych będących w ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonych strefach ochrony konserwatorskiej mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
10. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

MPZP miasta Łochów. Uchwała nr IV/24/2018 z dnia 28 grudnia 2018 r.

Rozdział 5 Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 12. 1. Ustala się ochronę oznaczonych na rysunku planu, następujących zabytków ujętych w ewidencji WKZ i w gminnej ewidencji zabytków (GEZ):

- 1) czworak murowany, 1886 r., przy ul. Nowowiejskiej 2- teren MWN2;
- 2) czworak drewniany, koniec XIX w., przy ul. Nowowiejskiej 4 – teren MWN2;
- 3) poczta murowana, lata 20 XX w., przy ul. 1 Maja 1 - teren U7;
- 4) dom drewniany, lata 30 XX w., przy ul. Armii Krajowej 10 - teren UM2;
- 5) młyn elektryczny (Gotowickich), murowany, lata 30 XX w., przy ul. Armii Krajowej 20 - teren UM3;
- 6) dom drewniany, I poł. XX w., przy Alei Łochowskiej 23 - teren UM9;
- 7) Fabryka Farb murowana, ok. 1939 r., przy ul. Wyszowskiej 26 - teren U6;
- 8) Wyłuszcarnia nasion I drewniana, I poł. XX w., przy ul. Wyszowskiej 28 – teren ZLU2;
- 9) Wyłuszcarnia nasion II drewniana, I poł. XX w., przy ul. Wyszowskiej 28 – teren ZLU2;
- 10) Zespół Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa w Baczkach Fabrycznych przy ul. Fabrycznej z przełomu XIX i XX w:
 - a) budynek administracyjny murowany, lata 20 XX w., przy ul. Fabrycznej 14 – teren Up2,
 - b) budynek mieszkalny murowany, lata 20 XX w., przy ul. Fabrycznej 10 – teren MN6,
 - c) szkoła (obecnie bud. mieszkalny) murowana, lata 20 XX w., przy ul. Fabrycznej 4 – teren MN7,
 - d) dom robotniczy wielorodzinny drewniany, koniec XIX w., przy ul. Fabrycznej 2 – teren MWN3,

e) oficyna przy dawnym domu Perlisów (właściciele fabryki) murowany, koniec XIX w., przy ul. Przemysłowej 4 – teren UM8;

11) cmentarz rzymsko-katolicki parafii w Łochowie z 1947 r. z pomnikiem pamięci – teren ZC;

2. Ochrona zabytków, o których mowa w ust. 1 zgodnie z przepisami szczególnymi dla poszczególnych terenów z zachowaniem przepisów odrębnych oraz uwzględnieniem zaleceń konserwatorskich.

§ 13. 1. Na obszarze objętym planem zlokalizowany jest zabytek archeologiczny w granicach terenu oznaczonego symbolami ZL2 – stanowisko o nr ewid. 50-73/3.

2. W celu ochrony stanowiska archeologicznego ustala się strefę ochrony konserwatorskiej zabytku archeologicznego, w granicach określonych na rysunku planu.

3. Na terenach położonych w granicach strefy, o której mowa w ust. 2, roboty ziemne albo zmiana charakteru dotychczasowej działalności, które mogą doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, wymagają uprzedniego przeprowadzenia badań archeologicznych na zasadach określonych w przepisach odrębnych.

§ 14. 1. W celu ochrony obszarów, na których zlokalizowane są zabytki, wyznacza się strefy ochrony konserwatorskiej zachowanych elementów zabytkowych.

2. Na terenach położonych w granicach strefy, o których mowa w ust. 1, ustala się:

- 1) nakaz utrzymania historycznej kompozycji obiektów z dostosowaniem elementów nowych do kompozycji istniejącej;
- 2) nakaz utrzymania istniejącej zabudowy o wartościach historycznych;
- 3) możliwość przebudowy, rozbudowy i remontu w zakresie infrastruktury technicznej pod warunkiem nie naruszania wartości zabytkowych;
- 4) zakaz sytuowania wolnostojących urządzeń reklamowych;
- 5) zakaz sytuowania tablic i urządzeń reklamowych niezwiązanych z funkcją obiektów;
- 6) niedopuszczalne jest aby tablice i urządzenia reklamowe zasłaniały widok z przestrzeni publicznej na istotne lub charakterystyczne dla architektury budynku elementy, takie jak: okna, drzwi, portale, balustrady, gzymsy, zwieńczenia, artykulacje, detale i dekoracje;
- 7) zakaz sytuowania urządzeń reklamowych nie będących szyldami;
- 8) zakaz sytuowania szyldów na dachach, balustradach i ogrodzeniach;
- 9) zakaz sytuowania szyldów na elewacji budynku powyżej parteru budynku; 10) łączna powierzchnia szyldów nie może przekroczyć 0,5 m².

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Nadkole i Łazy. Uchwała nr LX/413/2018 z dnia 28 maja 2018 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 10. 1. Plan wskazuje obiekt architektury wpisany do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków - dom mieszkalny Nadkole nr 13 (d.19), drewniany, k. XIX w., nr rejestru zabytków A-22 z 28.10.1999 r.

2. Wszelkie działania mogące spowodować zmianę stanu obecnego zabytków wpisanych do rejestru WKZ podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Oznacza się na rysunku planu obiekt zabytkowy: dom mieszkalny Nadkole nr 13 oraz jego strefę ochrony konserwatorskiej „A” - pełnej ochrony obejmującą działkę nr 375/15, dla której:

- 1) obowiązują zasady ochrony określone dla terenów wpisanych do rejestru zabytków;
- 2) pełna ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji;
- 3) stworzenie warunków do ekspozycji obiektu zabytkowego;
- 4) rewaloryzacja zachowanych obiektów z możliwością adaptacji do funkcji nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych.

4. Plan wskazuje obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, którymi są:

- 1) dom drewniany nr 56 w Łazach, lata 20-te XX w.;
- 2) kapliczka murowana na posesji nr 39 w Łazach, początek XX w.;
- 3) krzyż przydrożny w Łazach na skrzyżowaniu z drogą Łochów-Nadkole, kamień i żelazo, 1885 r.

5. Plan ustala ochronę obiektów wymienionych w ust. 4 poprzez:

- 1) zachowanie i rewaloryzację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowych funkcji nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
- 2) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów;

6. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych będących w ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonej strefie ochrony konserwatorskiej mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

7. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek i krzyży przydrożnych. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg. Ustala się wydzielenie niewielkich placyków i zagospodarowanie zielenią komponowaną.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Jasiorówka, Burakowskie. Uchwała nr LX/414/2018 z dnia 28 maja 2018 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 10. 1. Plan wskazuje obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, którymi są:

- 1) dworek drewniany w Jasiorówce, początek XX w.;
 - 2) dom drewniany nr 23 w Jasiorówce, I połowa XX w.;
 - 3) dworek murowany „Relin” w Jasiorówce, początek XX w.;
 - 4) krzyż przydrożny żelazny na kamiennym postumencie przy dworku w Jasiorówce, z 1925 r.;
2. Plan ustala ochronę obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków poprzez:
- 1) zachowanie i rewaloryzację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowej funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
 - 2) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów.
3. Plan wskazuje stanowiska archeologiczne ujęte w ewidencji WKZ, którymi są:
- 1) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/7;
 - 2) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/8;
 - 3) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/13;
 - 4) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/14;
 - 5) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/15;
 - 6) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/16;
 - 7) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/17.
4. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych, będących w ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonej strefie ochrony konserwatorskiej, mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych, podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
5. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Wólka Paplińska, Kalinowiec. Uchwała nr LX/415/2018 z dnia 28 maja 2018 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 10. 1. Plan wskazuje obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, którymi są:

- 1) dom drewniany nr 87 w Wólce Paplińskiej, pocz. XX w., nr karty: 108/1764;
- 2) kapliczka przydrożna w Wólce Paplińskiej, murowana, lata 30. XX w., nr karty 109/1764;
- 3) młyn drewniany w Kalinowcu, I poł. XX w., nr karty: 74/1764;
- 4) dom murowany nr 23 w Kalinowcu, l. 20. XX w., nr karty: 73/1764;

2. Plan ustala ochronę obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków poprzez:

- 1) zachowanie i rewaloryzację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowej funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
- 2) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów;

3. Plan wskazuje stanowiska archeologiczne ujęte w ewidencji WKZ, którymi są:

- 1) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/8;
- 2) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/9;
- 3) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/10;
- 4) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/23;
- 5) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/24;
- 6) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/25;
- 7) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/26;
- 8) stanowisko archeologiczne w Kalinowcu, nr AZP 51/73/23;
- 9) stanowisko archeologiczne w Kalinowcu, nr AZP 51/73/24.

4. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych będących w ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonej strefie ochrony konserwatorskiej mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

5. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Ogólna charakterystyka Gminy Łochów

Gmina Łochów położona jest w północno-wschodniej części powiatu węgrowskiego, w podregionie ostrołęcko-siedleckim województwa mazowieckiego. Ośrodkiem administracyjnym i usługowym gminy jest miasto Łochów. Gmina graniczy z gminami: Sadowne, Stoczek i Korytnica z powiatu Węgrów, z gminą Jadów z powiatu Wołomin oraz z gminami Wyszaków i Brańszczyk z powiatu Wyszaków. Łochów, siedziba władz gminy, jest drugim obok Węgrowa, miastem powiatu węgrowskiego. Jest jednym z 85 miast województwa mazowieckiego.

Ośrodek powiatowy - Węgrów znajduje się w odległości około 30 km od Łochowa i ok. 15 km od granicy gminy. Najbliższe miasto - Wyszaków, znajduje się w odległości 17 km, Mińsk Mazowiecki - 40 km, Siedlce - 64 km od Łochowa. Odległość do centrum Warszawy wynosi niespełna 80 km (do granic aglomeracji ok. 50 km). Dojazd do Warszawy jest możliwy od północy przez Wyszaków (za pośrednictwem dróg krajowych nr 62 i 8, odległość ok. 72 km) jak i od wschodu przez Mińsk Mazowiecki (za pośrednictwem dróg krajowych nr 50 i 2 - odległość ok. 75 km). Połączenie drogowe z ośrodkiem powiatowym zapewnia droga krajowa nr 62 Łochów - Węgrów. Przez miasto przebiega linia kolejowa relacji Białystok - Łochów - Warszawa, należąca do krajowego systemu kolejowego.

Obszar gminy położony jest w makroregionie Niziny Środkowo - Mazowieckiej, w północno - wschodniej części mezoregionu Równiny Wołomińskiej i środkowej części Doliny Dolnego Bugu. Istniejąca rzeźba terenów gminy powstała w następstwie faz ruchu lądolodu z okresu zlodowacenia środkowo - polskiego oraz procesów erozyjno - sedymentacyjnych wód fluwioglacjalnych i denudacji peryglacjalnej. Cechą charakterystyczną morfologii obszaru gminy Łochów jest fakt, że leży on w granicach dwóch jednostek: równin erozyjnych i tarasów dolin Bugu i Liwca.

Blisko 37% obszaru gminy stanowią lasy. Należą one do IV krainy przyrodniczo - leśnej Mazowiecko - Podlaskiej w obrębie dzielnicy Niziny Mazowiecko - Podlaskiej. Północna część gminy oraz tereny na wschód od Łochowa charakteryzują się najwyższym wskaźnikiem lesistości w gminie. Na całym obszarze gminy przeważają wykształcone z piasków gliniastych, podścielonych gliną gleby brunatne wylugowane i bielicowe silnie odgórnie zakwaszone. Użytki zielone są średniej (III-IV kl.) i słabej (V-VI kl.) jakości, występują one w dolinach rzek, lokalnych obniżeniach terenu, zagłębieniach bezodpływowych na glebach hydrogenicznych (madach lekkich pyłowych i murszowatych). W ich sąsiedztwie występują gleby zaliczane do kompleksu zbożowo - pastewnego, słabego, charakteryzujące się niekorzystnymi stosunkami wodno-powietrznymi (okresowo za wilgotne).

W obrębie wysoczyzny znajduje się dość gęsta sieć rzeczna, którą stanowią niewielkie dolinki płytko wcięte, odprowadzające swoje wody do Bugu lub Liwca. Bug jest rzeką silnie meandrującą, płynącą ze wschodu na zachód. Jego dolina zajmuje północną część obszaru gminy. Posiada rozległą formę, jest płaska o dobrze wykształconych tarasach zalewowych i nadzalewowych, łagodnie przechodząca w powierzchnię wysoczyzny. Drugą rzeką płynącą przez obszar gminy Łochów jest Liwiec, który w górnym odcinku płynie z południowego - wschodu na północny - zachód, a w dolnym odcinku w kierunku północnym. Rzeka Liwiec przepływa w zachodniej i południowo - zachodniej części gminy i stanowi granicę gminy na tym obszarze.

Część obszaru miasta i gminy (75% jej powierzchni) znajduje się w granicach i otulinie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego. Obszar parku charakteryzuje się wyjątkowo dużym zróżnicowaniem krajobrazu, powstałym w wyniku działalności lodowca oraz współczesnych rzek. Dzięki niewielkiej ingerencji człowieka, zarówno Bug jak i jej dolina, zachowały się w stanie zbliżonym do naturalnego, co jest rzadkością w Europie. W pobliżu wsi Szumin występuje natomiast rezerwat leśny Jegiel.

5.2.2 Rys historyczny

Północno - wschodnie Mazowsze było długo terenem typowo puszczańskim. Na wielu mapach historycznych widać, że teren obecnej gminy Łochów oraz okolice porastały potężne kompleksy leśne. Od wieku IX aż po połowę wieku XI rozwijało się na tych ziemiach osadnictwo mazowieckie. Przeludnione szlachtą zaściankową Mazowsze Stare i Polne prędko stało się terenem emigracji ludności na sąsiednie obszary, a przede wszystkim na północno - wschodnie Mazowsze.

W XI w. rozpoczęła się również kolonizacja ruska, idąca głównie wzdłuż szlaków wodnych, m.in. od południa wzdłuż Bugu, co potwierdzają liczne wczesnośredniowieczne stanowiska archeologiczne, odkryte m.in. na tym terenie. W okresie, kiedy tereny te są we władaniu Litwy (1323 - 1569) rozwinęło się osadnictwo, zarówno mazowieckie, jak i ruskie, obejmując tereny łączące się z olbrzymimi obszarami leśnymi Puszczy Białej. Mimo panowania litewskiego na tereny te przybywała głównie drobna szlachta z Mazowsza zakładając wiele wsi drobnoszlacheckich, choć tereny te kolonizowała również chłopska ludność ruska. Do najstarszych miejscowości w tym regionie należały Łochów i w niedalekiej okolicy Rażny. Kolejna fala kolonizacyjna przyszła z głębi Mazowsza w 2 połowie XIV w., nasilając się po podpisaniu unii polsko - litewskiej w Krewie w 1385 r. Kolonizatorami tych terenów było przede wszystkim drobne rycerstwo, stanowiące początek późniejszej szlachty zagrodowej. W XV w. kolonizacja obejmowała całe połacie ziem wschodniego Mazowsza. W XV i XVI w. powszechnie występowały folwarki, genetycznie związane z osadami, które w przeważającej liczbie były rycerskimi, drobnymi gospodarstwami rolnymi. Masowe powstawanie nowych folwarków czy powiększanie starych, rozpoczęło się po pokoju toruńskim w 1466 r., po otwarciu drogi do Gdańska, kiedy to wzrosły znacznie ceny na zboża. W tym czasie została erygowana parafia w Łochowie, której dokonali biskupi płoccy w 1488 r. W XV w. udokumentowane jest zakładanie nowych osad na prawie niemieckim, o czym świadczy instytucja softysów, związana ściśle z osadnictwem na tym prawie. Nowe prawo zmieniało zasadniczo zewnętrzny wygląd wcześniejszych wiosek. Wprowadzało gospodarkę uporządkowaną, trójpolową wraz z nowym podziałem gruntów pod zabudowę i uprawę rolną. W miejsce dotychczasowej chaotycznej zabudowy i pojedynczo uprawnych polan leśnych, wytyczono główną ulicę, a przylegającą do niej z obu stron ziemię dzielono pod sadyby i ogrody. Ożywiony ruch osadniczy rozwinął się w XVI w. za panowania króla Zygmunta Starego i Bony⁸.

Łochów wzmiankowany był po raz pierwszy w 1378 r. (wówczas pod nazwą Lochowo) w Archiwum Konsystorza Generalnego Płockiego. Jest tu mowa o akcie erekcji kościoła w Łochowie. Tegoż roku zaczęto gromadzić materiały i budować kościół. Jednak w następnym roku odstąpiono od budowy i wszystkie zgromadzone już materiały przewieziono do Kamionolasu (tak wtedy zwanej wsi Kamionna) i tam zbudowano kościół parafialny. Usytuowano go na terenie obecnej szkoły w miejscowości Kamionna. Zwyczajem tamtych czasów w otoczeniu kościoła umiejscawiano cmentarz. Mieszkańcy przystępując do budowy szkoły przed 1929 r. natrafili pośród zarośli na zachowane jeszcze w niezłym stanie, krzyże cmentarne i groby. Przyczyna innej lokalizacji kościoła była uzasadniona. Trzeba pamiętać, że zakładana parafia miała objąć osadników zamieszkałych wzdłuż doliny rzeki Liwiec począwszy od strumyka Lubicza na wschodzie aż po ujście rzeki Liwiec do Bugu. Odległość między wschodnią, a zachodnią granicą zakładanej parafii wynosiła w linii prostej około 20 km. Kamionna leży znacznie bliżej środka tego odcinka niż Łochów, a najbliższe parafie, w tym czasie znajdowały się jedynie w Jadowie, Kamieńczyku, Prostyni i Liwie. Dopiero kilkadziesiąt lat później powstają parafie: w Stoczku, Sadownem i Stanisławowie, co zamyka okres tworzenia parafii i ustalania administracji kościelnej w tej części diecezji płockiej.

Nazwa Łochów pochodzi od stanowiska „łowczego”, jak również od „łochwy” - zimowego legowiska niedźwiedzia, czy też nawet od „łochini”, - jednej z jagód leśnych. Z ustnych przekazów wiadomo, że odbywały się tutaj „królewskie łowy”, których tradycja sięgała aż po XX w. Nazwa „Łochowo” funkcjonowała do drugiej połowy XIX w. W wyniku polityki rusyfikacyjnej polegającej m.in. na zniesieniu języka polskiego w urzędowych zapisach od 1882 r. nazwę zmieniono na „Łochów”. Miejsce pierwszego dworu znajdowało się znacznie bliżej rzeki niż obecny pałac. Mogło to być miejsce na wysokim brzegu Liwca, gdzie obecnie pozostał po nim dobrze zachowany ślad fosy długości około 70 m., która otaczała niegdyś teren dworu. Meandrujący w tym miejscu Liwiec, niszcząc wysoki brzeg, przybliżył się do dworzyska. Właściciel dóbr nie miał wyjścia, przeniósł swą siedzibę dalej od rzeki, na północny - wschód, którą również otoczył fosą. Po wybudowaniu pałacu (w XIX w.), opuszczono tę drugą wyspę i nazwano ją „Saską Kępą”. Na miejscu dworu ustawiono figurę Matki Boskiej na wysokim cokole. Ślady dawnego dworzyska ulegają zatarciu poprzez dalszą niszczącą działalność rzeki. Ślad „królewskich łowów” można znaleźć w artykułach związanych z rocznicą Grunwaldu w „Kulisach” z 1985 r. Ostatnie „królewskie łowy” w Łochowie były

⁸ Program Opieki nad Zabytkami Gminy Łochów na lata 2015-2018, s. 30-31.

urządzone przed II wojną światową w których brali udział: Prezydent RP Mościki i Marszałek Śmigły – Rydz jako goście hr. Kurnatowskiego.

Od 1794 r. Łochowo znajdowało się w zaborze austriackim. W latach 1809 - 1815 w Księstwie Warszawskim, a od 1815 r. w Królestwie Polskim. W 1800 r. część dóbr łochowskich należąca do Ignacego Zielińskiego nabyła rodzina Hornowskich herbu Korczak. W 1848 r. na licytacji cały majątek łochowski kupił Józef Hornowski. 6 listopada 1858 r. Józef Hornowski sprzedał część swoich gruntów pod budowę Kolei Warszawsko-Petersburskiej. Otwarcie linii kolejowej w 1862 r. spowodowało rozwój miejscowości.

W 1868 r. została oddana do użytku stacja osobowo-towarowa Łochów. Od razu przydzielono jej ważną rolę co widoczne było w rodzaju i wielkości zabudowy. Wzniesiono murowany dworzec. Wybudowano obszerną parowozownię, drewnianą wieżę ciśnień oraz pompownię nad Liwcem. Przy stacji mieszkało wiele rodzin obsługujących dworzec, parowozownię i tory. Dla nich został zbudowany dom wielorodzinny oraz budynki gospodarcze: obora, komórki, piwnice. W pobliżu Łochowa w 1873 r. została otwarta fabryka podkładów kolejowych w Baczkach.

W 1871 r. pożar strawił znaczną część zabudowy wsi położonej nad rzeką. W wyniku tego zdarzenia osadnictwo w miejscowości zaczęło się rozwijać głównie w pobliżu torów kolejowych. W 1882 r. w związku z rusyfikacją nazw polskich w Królestwie Polskim urzędowo Łochowo otrzymało nazwę Łochów. W 1878 r. Józef Hornowski przepisał majątek Łochowo swojemu powinowatemu, Medardowi Stanisławowi Downarowiczowi herbu Przyjaciół, który w 1882 r. odsprzedał go właścicielowi Jadowa, Zdzisławowi Zamoyskiemu. Zamoyscy byli w posiadaniu dóbr łochowskich do 1919 r. W 1919 r. majątek Łochów jako posag Izabelli Zamoyskiej przeszedł na własność rodziny Kurnatowskich herbu Łódzia. Nowy właściciel dóbr łochowskich Eryk Kurnatowski był znanym w II Rzeczypospolitej pasjonatem koni. W 1931 r. założył on w Łochowie stadninę, która w latach 1935-1939 była notowana na pierwszym miejscu wśród wszystkich stajni w Polsce. Największymi sukcesami hodowli było pięciokrotne zdobycie Wielkiej Warszawskiej oraz prawie wszystkich nagród imiennych na torze wyścigów konnych w Warszawie. Sukcesy Eryka Kurnatowskiego w hippicy nie przekładały się jednak na umiejętność rozsądnego gospodarowania. Właściciel Łochowa znany był bowiem z wystawnego i hulaszczego życia, które znacznie zubożyło posiadany przez niego majątek i spowodowało, że w latach trzydziestych XX w. był on zmuszony sprzedać część swoich dóbr.

10 września 1939 r. na stacji kolejowej w Łochowie został zbombardowany polski pociąg pancerny Generał Sosnkowski. Pod koniec września 1939 r. Łochów odwiedził Adolf Hitler, który wizytował w tym czasie jednostki Wehrmachtu biorące udział w walkach o Warszawę. Kampania wrześniowa zakończyła istnienie w Łochowie stadniny. Po wkroczeniu wojsk niemieckich konie należące do rodziny Kurnatowskich zostały skonfiskowane i wywiezione do Mariendorfu w Brandenburgii.

W 1944 r. dobra łochowskie zostały znacjonalizowane, a następnie rozparcelowane. Rozpoczęto odbudowę infrastruktury kolejowej, która uległa prawie całkowitemu zniszczeniu w sierpniu 1944 r.

W latach pięćdziesiątych XX w. rozpoczął się dynamiczny rozwój miejscowości. Związane było to przede wszystkim z odbudową Warszawy, w której potrzebowano rąk do pracy. 17 grudnia 1968 r. Łochów otrzymał prawa miejskie. Do miasta włączono osady Wymysły i Baczki Fabryczne. Zaczęto budować i wytyczać nowe ulice. Zaczęły powstawać nowe domy prywatne, głównie parterowe, ceglane. W latach siedemdziesiątych XX w. rozbudowano zakłady pracy w Baczkach i Ostrówku. W latach 1974-1977 wybudowano w mieście kościół parafialny (wcześniej parafia znajdowała się w Budziskach). W 1982 r. otwarto bezpośrednio, zelektryfikowane połączenie kolejowe z Łochowa do Warszawy. Zaczęły powstawać nowe osiedla mieszkaniowe⁹.

Inne ważne miejscowości na terenie obszaru:

Kamionna

Wieś Kamionna powstała pod koniec XV w. Jej początkowa nazwa brzmiała: w 1503 r. Kamienmost, później Kamionlas/Kamionolas (od 1509 r. do k. XVIII w.). Dzisiejsza postać nazwy Kamionna (wcześniej Kamienna) znana jest od 1790 r.. Właścicielem tych terenów, które wchodziły

⁹ S. Sęczyk, Dzieje Łochowa i okolic.

w skład dóbr łochowskich, na przełomie XIV/XV w. był przypuszczalnie Wawrzyniec z Targowego (dzisiaj dzielnica Targówek w Warszawie), wojski (1398-1415), podsędek (1415-1427) i łowczy warszawski (1428). Jest on protoplastą rodu Kuszabów h. Paprzyca, który osiadł w Łochowie, przyjmując nazwisko Łochowski. W 1428 r. dobra te należały do jego syna - Dzierśława Targowskiego, łowczego warszawskiego. Jego syn Mikołaj Targowski z Łochowa, ufundował tu pierwszy kościół pw. Narodzenia NMP, św. Jana Chrzyciela i św. Mikołaja. To wydarzenie miało miejsce w "Niedzielę Świętych Królów", 6 stycznia 1488 r. Z nieznanых jednak przyczyn przerwano budowę w Łochowie i zmieniono lokalizację, kontynuując ją od 1489 r. w Kamionoląsie.

Potem miejscowość przeszła w ręce niezwykle aktywnego rodu Kuszellów, którzy wzniesli tutaj drewniany dwór, ale mieli też zakusy by lokować tu miasto Kamionnę. Następnymi właścicielami, już w XIX w., odnajdujemy rodzinę Godlewskich, na zamówienie których wzniesiono tu położone na lekkim wzniesieniu założenie dworskie. W jego skład wchodziły poza dworem dwie prostopadłe względem niego oficyny oraz wozownia. Klasycystyczny dwór postawiono na miejscu dawnego drewnianego dworu poprzednich właścicieli. Niestety obecnie niedostępny, własność prywatna. Budowla to parterowa, nakryta dachem naczółkowym, z oryginalną lekko zryzalitowaną piętrową częścią środkową zwieńczoną szerokim trójkątnym frontonem. W jej dolnej partii ulokowano wpuszczony w budynek portyk o dwu kolumnach tokańskich, górna część to loggia o sześciu kolumnach jońskich. Od strony ogrodu, ryzalit wieńczy szczyt dwuspadowego dachu, w dolnej partii zaś jest rozczłonkowany czterema półkolumnami tokańskimi.

Pogorzelec

Do niedawna stał tu drewniany dwór z XVIII w. Powstał on w czasie, gdy miejscowość należała do rodziny Hryniewieckich. Jednym z jej przedstawicieli na Pogorzelcu był Józef Hryniewiecki (1783), podwojewodzi zakroczymski. To za ich czasów wzniesiono rzeczoną siedzibę. Dworek był drewniany, otynkowany, parterowy, nakryty mansardowym dachem z gontu. Na jego czele stał ganek poprzedzający wejście a całość okalał park. Dziś na jego miejscu stoi budynek, który miał być w założeniu rekonstrukcją pierwotnego dworu, jednak jest dość swobodną wariacją na jego temat.

Baczki

Mieściła się tu fabryka obsługująca kolej. Niemniej sama miejscowość sięga czasów o wiele dawniejszych. W XVIII w. były siedzibą Rozwadowskich (być może także i do Kuczyńskich). W I poł. XIX w. należały do hr. Józefa Starzeńskiego, następnie do rodziny Brzozowskich herbu Korab, potem do Rakowskich. Od lat 60 - tych XIX w. właścicielem był Judel Perlis (znany żydowski przedsiębiorca, właściciel lokalnej fabryki maszyn rolniczych i odlewni żeliwa). W 1907 r. kupiła Baczki Maria Paszkowska. Jej syn, Kazimierz sprzedał dwór w 1920 r. Antoniemu Sadzewiczowi. W rękach tej warszawskiej rodziny znanej z dużych osiągnięć na polu nauki i kultury (Maria Sadzewiczowa była założycielką gimnazjum w Łochowie, Marek Sadzewicz dziennikarzem i literatem) pozostał do lat 80- tych. Jednak w późnych latach 20. XX w. był także własnością Juliana Perlisa - potomek Judela.

W majątku istnieje piękny drewniany dwór wzniesiony w XVIII w. do dziś zachował się w stanie niemal oryginalnym, nie licząc ganeczku dobudowanego w roku 1827. Jest to budynek obszerny, parterowy, o konstrukcji zrębowej z bali oszalowanych deskami, nakryty wysokim dachem naczółkowym. Krążą legendy, że w czasie prześladowań religijnych po najazdach szwedzkich mieściła się w nim zakonspirowana kaplica ariańska, a później loża masońska o czym miałyby świadczyć pięcioramienna gwiazda umieszczona na żelaznym ćwieku w drzwiach wejściowych. Jak każdej legendzie, tak i tej towarzyszy wzmianka o podziemnym korytarzu łączącym dwór z lamusem. Próżno go szukać, choć niektórzy zauważają z zewnątrz jego ślady.

Relin

Stanowił część wschodnią Jasionówki odcięty od wsi koleją i szosą. Karol Eychler (przemysłowiec Saksonii) wybudował tu zakłady przemysłowe: młyn parowy, fabrykę zapalek, wytwórnię skrzynek na alkohole i na smary. Były to budynki drewniane, toteż spłonęły, obok posadowiony był drewniany dworek, kryty czerwoną dachówką, a w dach wkomponowano napis „Relin”. Żona Władysława – Aurelia, zwana była zdrobniale „Relinka”. Od napisu przyjęła się nazwa osady.

5.2.3 Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie krajobrazu kulturowego, którym jest „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”. Na zasoby dziedzictwa kulturowego gminy Łochów składają się obiekty stanowiące świadectwo minionej epoki oraz posiadające wartość historyczną, artystyczną lub naukową, w tym zabytki nieruchome, zabytki ruchome, stanowiska archeologiczne. Ocalałe, znaczące elementy krajobrazu kulturowego, stanowią o pamięci historycznej, tożsamej dla regionu. W tym znaczeniu stanowi on przedmiot ochrony, której formy określają w różnym stopniu cztery ustawy, a mianowicie:

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
2. ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
3. ustawa o ochronie przyrody,
4. ustawa prawo ochrony środowiska.

➤ Zabytkowe układy przestrzenne

Układy przestrzenne miejscowości na terenie gminy Łochów są zróżnicowane, przeważa typ rzędówki, tj. wsi o bardzo regularnej zabudowie, różnej długości, wynoszącej od 0,5 do kilku km. Domy stoją najczęściej po jednej stronie drogi, w pewnej od siebie odległości. Pierwotnie wieś związana z układem łanowym i niwowym, bardzo rozpowszechniona w dawnym Królestwie Kongresowym. Ten typ wsi reprezentują: Gwizdały, Jerzyska, Łosiewice.

Występuje też typ ulicówki. Taka wieś złożona jest z dwu szeregów zwarto stojących domów, tworzących wraz z zabudowaniami i ogrodami regularny prostokąt. Droga będąca główną arterią komunikacyjną przebiega przez środek wsi. Pierwotny układ gruntów był szachownicowy a domy ciągnęły się nie przez cały obszar, lecz skupione były w pobliżu środka wsi. Ten typ wsi reprezentują: Barchów, Budziska, Ogrodniki, Zambrzyniec.

Istnieją też wielodrożnicówki pochodzenia samorzutnego o nieregularnym układzie zabudowy, dostosowanym do terenu. Pierwotny układ gruntów był niwowy. Zabudowane zazwyczaj wzdłuż kilku różnie usytuowanych względem siebie ulic, np.: Majdan, Łochów.

Pojawia się też forma przejściowa między wsią wielodrożną a ulicówką – widlica. Składa się najczęściej z dwóch prawie równoległych ulic połączonych przecznicami w kształcie drabiny, często przybiera kształt wideł. Do tego typu zalicza się również wsie złożone z dwóch przecinających się ulic. Ten typ reprezentują: Baczki, Kamionna, Pogorzelec.

Odnajdujemy też na terenie gminy – przysiółki. W nich to mała grupa domów położona jest samotnie. Jeżeli budynki nie są ustawione wzdłuż jednej uliczki lub dokoła placu, taki typ nazywamy przysiółkiem bezkształtnym. Przysiółki m.in. reprezentuje Jaworówek, Malwinów.

Do rzadko spotykanych typów należy wieś – samotnicza. Wieś taka posiada zabudowę bardzo rozluźnioną, usytuowaną w większej odległości od drogi. Ten typ reprezentują: Twarogi.

➤ Zabytki sakralne

Budowę pierwszego kościoła na terenie obecnej gminy Łochów, rozpoczęto w 1488 r. w Łochowie. Z nieznanых przyczyn przerwano budowę i zmieniono lokalizację, kontynuując ją od 1489 r. w Kamionolasie, dzisiejszej wsi Kamionna. Kanoniczna erekcja parafii nastąpiła między 1518 a 1524 rokiem, staraniem ks. Ścibora Żelazowskiego. Drugi kościół fundował w 1576 r. dziedzic części Łochowa, Twarogów i Lasek Jan Łochowski h. Kuszaba razem ze swoimi braćmi, którzy byli ówczesnymi kolatorami kościoła w Kamionolasie. Konsekracja świątyni, która miała wezwanie Świętych Dziesięciu Tysięcy Rycerzy Męczenników, odbyła się przed 1591 r.. Ale już w tym roku kościół wymagał gruntownego remontu, którego podjął się ks. Walenty Brokowski. W 1704 r. w czasie przejścia wojsk szwedzkich, idących z Węgrowa do Kamieńczyka nad Bugiem, kościół uległ zniszczeniu. Trzecią, modrzewiową świątynię we wsi Kamionna, za czasów ks. Stanisława Mościckiego, ufundował w 1704 r. właściciel dóbr Kamionna Stanisław Godlewski h. Gozdawa. Po jego śmierci prace kontynuował jego brat, Jan Stanisław Godlewski. Konsekracji kościoła pw. św. Świętych Dziesięciu Tysięcy Rycerzy Męczenników dokonał 1 lipca 1739 r. ks. Marcin Załuski. W latach 1865-1866 został przeprowadzony gruntowny remont świątyni.

Obecny murowany kościół w stylu neogotyckim pw. Niepokalanego Poczęcia NMP został zbudowany w latach 1904 – 1909 według projektu znanego architekta Józefa Piusa Dziekońskiego.

Aktu poświęcenia dokonał 22 czerwca 1909 r. ks. Antoni Dzikowski. Kościół został poważnie zniszczony w czasie I wojny światowej, wojska rosyjskie wysadziły dwie wieże, które padając zniszczyły znaczną część świątyni. Przez kilka lat nabożeństwa były odprawiane w drewnianej kaplicy, urządzonej w domu parafialnym (1915-1921). W latach 1920-1923, dzięki staraniom ks. Michała Woźniaka, odbudowano fasadę kościoła. Odrestaurowana świątynia została konsekrowana 16 maja 1927 r. przez ks. Henryka Przeździeckiego. W czasie II wojny światowej kościół stracił dwa dzwony i doznał wielu szkód w czasie przechodzenia frontu (11-21.08.1944 r.). Świątynia reprezentuje styl neogotycki, przed zniszczeniem posiadał, dwie charakterystyczne dla neogotyku strzeliste wieże, których jednak nie odbudowano. Kościół posiada korpus trójnawowy, pięcioprzęsłowy, nawa główna dwukrotnie szersza od bocznych. W przęśle frontowym prostokątna kruchta, a nad nią chór muzyczny. Prezbiterium równe nawie szerokością, trójprzęsłowe, zamknięte trójbocznie. Elewacje ceglane, na kamiennym cokole, rozczłonkowane w pionie ostrołucznie zamkniętymi otworami okiennymi z maswerkami, otworami drzwiowymi i otynkowanymi płycinami. Korpus nawowy nakryty dachem dwuspadowym, nad prezbiterium dach pięciopłaciowy, oddzielony od głównego krenelażowym szczytem. Kościół wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A-328 z dnia 29.12.1983 r.

Naprzeciw kościoła w Kamionnej położona jest plebania wpisana do rejestru zabytków pod nr A-1498 z dnia 16.04.2018 r. jest to parterowy budynek z użytkowym poddaszem, elewacją frontową ustawioną równolegle do drogi. Zbudowany na planie prostokąta z wąską dobudówką od strony zach., poprzedzoną podcieniem wspartym na kolumnie oraz z portykiem kolumnowym, na osi fasady. Wnętrze plebanii trzytraktowe z układem pomieszczeń połączonych amfiladowo poddano niewielkiej modernizacji polegającej na podziale kilku pomieszczeń. Budynek zachowany w niemal niezmiennym stanie, jest przykładem architektury poszukującej narodowego stylu, adaptacji historycznych form architektonicznych, a także stanowi charakterystyczny element w krajobrazie wsi. Budynek plebanii jako przykład architektury dworskowej z 1 ćw. XX w. i jako element zespołu kościoła parafialnego posiada wartości artystyczne i naukowe w aspekcie twórczości architekta Józefa Piusa Dziekońskiego (czołowego przedstawiciela historyzmu i projektanta licznych obiektów na terenie Mazowsza) oraz wartości historyczne związane z dziejami kraju, wsi, parafii i najbliższej okolicy.

Drugim kościołem z terenu gminy Łochów, jest świątynia przeniesiona z Wólki Dobryńskiej, w województwie lubelskim, do zespołu pałacowego w Łochowie. Kościół, pw. św. Stanisława Kostki, wzniesiono około 1925 r. i do dnia dzisiejszego zachował się w oryginale, reprezentuje eklektyzm. Drewniany, konstrukcji słupowo - ramowej, obustronnie szalowany. Korpus na rzucie prostokąta, nawa główna dwukrotnie szersza od bocznych, oddzielona trzema słupami. Prezbiterium zamknięte trójbocznie, o połowę krótsze od nawy. Bryła o ciekawej artykulacji przylegających do siebie prostopadłościaków, graniastosłupów i ostrosłupów. Dominuje wysoka wieża od frontu na osi oraz nawa główna z prezbiterium. Nawy boczne niższe od głównej, nakryte dachami pulpityowymi. Elewacje oszalowane deskami w układzie pionowym. Korpus główny nakryty dachem dwuspadowym, nad prezbiterium trójpłaciowym. Kościół wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A-1216 z dnia 20.08.1977 r.

➤ **Założenia rezydencjalne**

Na terenie gminy Łochów zlokalizowanych jest kilka założeń ziemiańskich, reprezentowanych m.in. przez: zespół pałacowy w Łochowie, zespoły dworskie w Baczkach, Barchowie i wsi Kamionna, dwory w Gwizdałach (Jaworówek), Jasiorówce i Łopiance/Relin (obecnie Jasiorówka). Do najciekawszych należą

Zespół pałacowy w Łochowie. Jest to XIX-wieczny obiekt, wykonany na zamówienie Józefa hrabiego Hornowskiego. Pierwotnie był to parterowy budynek z kolumnowym portykiem, którego budowę zakończono w 1830 r. W trakcie późniejszej rozbudowy, realizowanej w latach 1852-1854 według projektu i pod nadzorem czołowego architekta Bolesława Pawła Podczaszyńskiego, wykonano dwa piętrowe ryzality i frontowy portyk z żeliwnymi kolumnami. Wnętrza utrzymane były w typowym dla XIX w. stylu neogotyckim. Pałac (rej. zab. nr A-139/624 z 04.04.1962 r.) należał kolejno do: Hornowskich, Downarowiczów, Zamoyskich i Kurnatowskich, a jego rozwój był bezpośrednio związany z budową linii kolejowej Paryż-Petersburg. Zdzisław hrabia Zamoyski, syn Andrzeja (1842-1925), był właścicielem, który intensywnie rozbudował folwark. Od roku 1913

właścicielami majątku zostali Elżbieta hrabina Zamoyska - córka Zdzisława i jej mąż Eryk hrabia Kurnatowski. W dwudziestoleciu międzywojennym majątek został częściowo podzielony. Właściciele byli znawcami i hodowcami koni. Pozostali w pamięci, jako dobrzy gospodarze, organizatorzy wyścigów konnych i polowań w pobliskich lasach. Po roku 1945 majątek przejęło państwo. W pałacu zamieszkał robotnicy rolni, urządzono świetlicę i zlokalizowano pocztę. Budynek został zdewastowany, rozebrano część obiektów. Z dawnej świetności pozostały fragmenty ozdobnych parkietów, stiuki, część kominka oraz piec kaflowy z ozdobnym szczytem w Sali Muzycznej. Pałac został odbudowany i odrestaurowany w latach 2004 - 2008.

Zespół dworski w Baczkach (rej. zab. nr A-88/427 z 22.03.1962 r.). Należy on do najstarszych założeń rezydencjonalnych na terenie gminy Łochów. Dwór został wzniesiony dla Starzeńskich w 3 ćw. XVIII w. Reprezentuje on typ dworu bezalkierzowego o formach wydłużonych - wieloosiowych. Środkową oś dłuższej elewacji zaakcentowano gankiem na słupach. Program reprezentacyjny usytuowano obok sieni, w narożnych izbach, spełniających funkcję salonu i sali jadalnej. Ciekawym obiektem położonym w zespole dworskim jest niewielki, osiemnastowieczny, murowany budynek przykryty dachem mansardowym, według tradycji uważany za kaplicę ariańską. Na szczególną uwagę w zespole zasługują wiekowe drzewa w otaczającym parku, a zwłaszcza jesiony wyniosłe osiągające 350 cm obwodu, wpisane od rejestru pomników przyrody.

Zespół dworski w Barchowie (rej. zab. nr A-278 z 29.08.1980 r.). Dwór wzniesiony prawdopodobnie w poł. XIX w. dla Konstantego Więckowskiego - właściciela folwarku. Następnym właścicielem był Poczwarow - rosyjski wojskowy wysokiego stopnia. Po 1918 r. właścicielami byli: Liśniak, Bośniacki. W okresie 1936-38 folwark Barchów nabył senator prof. Witold Kamieniecki. W latach 1947-48 majątek nabyli Henryk i Anna Szfraga. Obecnie dworek nie istnieje, został spalony. Dwór usytuowany był w środku parku krajobrazowego z aleją dojazdową. W otoczeniu dworu znajdowała się oficyna i budynek gospodarczy (również nie istnieją). Dwór drewniany, wzniesiony był w konstrukcji wieńcowej, z wieżbą dachową konstrukcji krokwiowo-stolcowej. Oszalowany pionowo deskami.

Kaliska (Julin) - Willa Heleny i Ignacego Padereskich, obecnie Państwowy Dom Dziecka (rej. zab. nr A-268 z 17.05.1980 r.). Pałacyk został wybudowany w 1904 r. Otacza go park. W 1920 r. jego właścicielami zostali Helena i Ignacy Jan Paderewscy, którzy nabyli posiadłość od Waleriana Przedpeńskiego. Helenie Paderewskiej przysługiwał przywilej zakupu majątku na cele dobroczynne jakim była szkoła zawodowa w zakresie gospodarstwa domowego i hodowli drobiu. W skład zakupionej posiadłości wchodził pochodzący z 1904 r. dość rozległy budynek mieszkalny, a następnie stojące w gospodarczej części folwarku niewielka stajnia, obora, stodoła i przylegające do niej szopki ze składem narzędzi i drewna opałowego. Naprzeciwko fasady domu ciągnęła się aleja wzdłuż parku prowadząca do stawu. Niestety, już w znaczne mierze odnowiony i zagospodarowany majątek uległ prawie całkowitemu zniszczeniu, kiedy w sierpniu 1920 r. przeszedł front bolszewicki. Zniszczone zostały prawie wszystkie budynki i park. Helena Paderewska po raz kolejny przystępuje do odbudowy folwarku. Przeprowadzenie tego zadania zleca Sylwinowi Strakaczowi. Całość została odbudowana według dawnego planu, ale znacznie ulepszona. Budynek główny, który służy do dziś jest piętrowy, z fasadą, werandą i wieżyczką. Na parterze znajdował się szereg sal przystosowanych do nauki i rekreacji studentek szkoły. Weranda dolna stanowiła oranżerię dla kwiatów i krzewów pokojowych. Na piętrze zaplanowane były mniejsze i większe pokoje. Weranda górna przebudowana została na kaplicę. Z budynku głównego aleja parkowa prowadziła do stawu. Bardzo ważną decyzją Heleny Paderewskiej było przepisanie przez nią części julińskiej posiadłości dla miejscowej szkoły powszechnej. W okresie II wojny światowej w budynku julińskiej szkoły zorganizowano szpital polowy dla żołnierzy Armii Krajowej. W latach 1944 - 1945 w budynku uruchomiono Zakłady Dziecięce, w których przebywało 70 sierot z Warszawy. Od powstania Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej po dzień dzisiejszy w "pałacyku" mieści się Państwowy Dom Dziecka, który obecnie funkcjonuje pod nazwą Dom Dziecka "Julin" w Kaliskach.

Zespół dworski we wsi Kamionna. Dwór (rej. zab. A-138/622 z 04.04.1962 r.) został wybudowany w 2 ćwierci XIX w. na miejscu wcześniejszego dworu należącego do rodziny Kuszłów. W latach 90-tych XX w. pełnił funkcję siedziby Urzędu Pocztowo - Telekomunikacyjnego, zbiorczej szkoły gminnej oraz przedszkola. Dwór murowany z cegły i otynkowany, posadowiony na planie prostokąta, o regularnej bryle, parterowy z mieszkalnym poddaszem przekrytym dachem naczółkowym o połaciach pobitych blachą. W ryzalicie umieszczono dwukondygnacyjny portyk

wgłębny wsparty na parterze parą kolumn toskańskich, na piętrze sześcioma kolumnkami jońskimi. Filary boczne o przekroju prostokąta dekorowane boniowaniem narożnym korespondującym z boniowaniem narożnym całej elewacji. Ryzalit wieńczony trójkątnym szczytem z oculusem. Na elewacji tylnej umieszczono ryzalit z półkolumnkami w przyziemiu. Układ wnętrz dwutraktowy z sienią i salonem na osi. W sieni umieszczono żeliwną klatkę schodową. Wystrój elewacji ograniczony. Całość skomponowana w duchu klasycyzmu. Obok dworu znajdują się dwie oficyny zbudowane wraz z pałacem i ustawione prostopadle po obu stronach dziedzińca. Obie takie same. Murowane z cegły, na planie prostokąta, podpiwniczone, parterowe, z mieszkalnym poddaszem przekrytym dachem naczółkowym o połaciach krytych blachą. Elewacje wzdłużne 5 osiowe, z wejściami zlokalizowanymi na osi od strony dziedzińca. Oś środkowa w formie ryzalitu pozornego wyodrębnionego od reszty elewacji parą pilastrów i boniowaniem. Boniowanie umieszczono również na narożach oficyn. Układ wnętrz dwutraktowy. Obie oficyny skomponowane w duchu klasycyzmu. Północna znajduje się w ruinie w wyniku pożaru w 1964 r. Wozownia zbudowana w połowie XIX w., w latach późniejszych przebudowana, aktualnie w ruinie. Na planie prostokąta, parterowa, siedmioosiowa, przekryta dachem dwuspadowym o połaciach krytych dachówką ceramiczną. Całość założenia otoczona jest parkiem.

➤ **Cmentarze**

Najstarszym cmentarzem z terenu gminy Łochów, jest cmentarz we wsi Kamionna. Został założony w 1 poł. XIX w. Księgi pochówków prowadzone są w kancelarii parafialnej od 1856 r. Zlokalizowany jest we wschodniej części miejscowości, przy drodze do Zambrzyńca. Założony na planie prostokąta. Głównym elementem kompozycyjnym jest aleja główna, poprowadzona asymetrycznie na kierunku północ – południe. Najstarsza część cmentarza znajduje się w części północnej, na której wzniesiono kaplicę cmentarną. Cmentarz był powiększany w kierunku południowym. Przeważa układ grobów jednorzędowy, groby zwrócone frontami w różne kierunki. Do dnia dzisiejszego zachowało się dużo nagrobków o wartościach zabytkowych, wykonanych z piaskowca, granitu, marmuru, żeliwa. Charakterystyczne są tu nagrobki w kształcie wysmukłych obelisków zwieńczonych krzyżami lub figurami osób boskich lub świętych, przy wielu pojawiają się ogrodzenia z ażurowych segmentów żeliwnych lub o zredukowanych formach tj. w postaci prętów lub łańcuchów mocowanych do słupków kamiennych lub metalowych. Do nagrobków o znaczeniu historycznym należą: nagrobek rodziny Godlewskich - właścicieli wsi Kamionna; mogiła Ludwika Ignacego Wiktora - powstańca poległego w bitwie pod Węgrowem 3 lutego 1863 r.; zbiorowa mogiła żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 r.

Drugą nekropolią zainteresowania konserwatorskiego jest cmentarz parafialny w Jerzyskach, założony w 1933 r. Księga pochówków prowadzona jest w kancelarii parafialnej od 1933 r. Cmentarz zlokalizowany na wschodnim krańcu miejscowości przy skrzyżowaniu drogi Łochów – Brzuza z drogą do Jerzysk. Rozplanowany na rzucie prostokąta. Głównymi elementami kompozycji cmentarza są aleje poprowadzone symetrycznie i krzyżujące się pośrodku. Na osi alei głównej usytuowana jest kaplica cmentarna. Układ kwater jest czytelny, nagrobki lokowane są przeważnie dwurzędowo. Wśród obiektów o wartościach zabytkowych wyróżniają się nagrobki z żeliwnymi krzyżami.

Na terenie gminy znajduje się również cmentarz jeńców radzieckich w Ostrówku. Położony w północnej części miejscowości. Na cmentarzu pochowano około 10 tys. jeńców z pobliskiego obozu pracy w latach 1941 – 1942. Cmentarz rozplanowany jest na rzucie wydłużonego prostokąta. Posiada wyraźne kwatery i symetrycznie biegnącą aleję główną, na zakończeniu której niewysoki pomnik. Cmentarz obsadzony jest roślinnością: topolami, wierzbami i jałowcami płożącymi.

➤ **Budynki mieszkalne**

Budownictwo w okolicach Łochowa głównie opierało się na wykorzystywaniu drewna jako podstawowego materiału do wznoszenia budowli. Rozciągające się na olbrzymich połaciach lasy, pozwalały na dogodny pobór drewna do budowy. Wśród dawnej zabudowy na terenie gminy Łochów, zdecydowanie przeważają obiekty drewniane. Obiekty murowane stanowią pojedyncze przykłady, np.: dom nr 23 w Kalinowcu.

Przeważająca większość budynków ujęta w Gminnej Ewidencji Zabytków, datowana jest na lata 20-te i 30-te XX w. W obiektach wchodzących w skład siedliska, występuje głównie konstrukcja

zrębowa. Podstawę konstrukcji stanowi podwalina zwęgłowana na obłap lub na nakładkę z zamkiem. Od góry konstrukcję zrębu spinają oczepy związane na nakładkę z zamkiem oraz zacięte w oczepie belki stropowe ułożone w poprzek budynku. Więżba dachowa konstrukcji krokwiowo - jętkowej, krokwie zaczopowane w opasce, oczepie lub belkach stropowych.

W zdecydowanej większości budynków występuje zewnętrzny szalunek. Deski szalunku z reguły przybijane są w układzie pionowym. Na terenie gminy Łochów, przeważają domy szerokofrontowe, dwutraktowe, w których pomieszczenia tworzą dwa ciągi wewnątrz rozplanowanych równoległe do osi wzdłużnej budynku. Wnętrzami tymi zwykle są dwie lub trzy izby, komora i sień.

Rozplanowanie wewnątrz domów występujących na terenie gminy Łochów dzieli się zasadniczo na dwie grupy:

- ✓ z dośrodkowym układem pomieszczeń, gdzie urządzenia ogniowo - grzewcze są usytuowane w centrum budynku a pomieszczenia wewnątrz rozmieszczone są wokół tych urządzeń, np. dom nr 57 w Baczkach, domy nr 114, 116 i 141 w Brzuzie.
 - ✓ z osiowym układem pomieszczeń, gdzie pomieszczenia usytuowane są symetrycznie po obu stronach budynku, np. dom nr 96 w Baczkach, dom nr 36 w Burakowskich.
- Na terenie gminy Łochów, zasadniczo spotykamy dwa typy dachów, mianowicie:
- ✓ dwuspadowe, najczęściej spotykane, np. dom nr 58 w Brzuzie, dom nr 194 w Gwizdałach (obecnie ul. Szkolna 94), dom nr 56 w Łazach, dom nr 58 w Łosiewiczach.
 - ✓ naczółkowe, rzadziej występujące. Trzeba wspomnieć, że tego typu dachy spotykamy przeważnie w budynkach dworskich, np. dwór w Baczkach, dwór i oficyna we wsi Kamionna, oficyny w zespole pałacowym w Łochowie.

W wielu domach datowanych od początku XX w. do lat 50-tych XX w., występują dekoracyjnie opracowane szczyty, listwy podokapowe, szalunek narożników, nadokienniki, ganki itp. Ten rodzaj budownictwa reprezentują przede wszystkim: dom nr 54 w Baczkach, domy nr 32, 52, 85, 120 w Brzuzie. Występują także domy odbiegające od tradycyjnego budownictwa wiejskiego, charakteryzujące się znacznie większym programem budowlanym. Posiadają one znacznie większe gabaryty, użytkowe poddasza, facjaty, wystawki, balkony. Są one charakterystyczne dla zabudowy miejskiej. Ten rodzaj zabudowy jest reprezentowany przez domy w Łochowie: przy ul. Armii Krajowej 10; ul. Armii Krajowej róg Al. Łochowskiej 79; Al. Łochowskiej 23; a także dom nr 23 w Jasiorówce.

Należy wspomnieć również o Willi Hansenów w miejscowości Szumin. Obiekt wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A-1441 z dnia 15.10.2018 r. Dom położony jest w malowniczej okolicy w starorzeczu Bugu, budowany był od 1968 jako dom letniskowy wg projektu Zofii i Oskara Hansenów. Jest to budynek drewniany, dwukondygnacyjny, przykryty dachem dwuspadowym, którego jedna połac sprowadzona została częściowo do poziomu gruntu. Namiotowy dach budynku, tworzący jego główną bryłę, wsparty jest na trzech rzędach drewnianych słupów. Uzupełnieniem kompozycji budynku jest część parterowa przykryta dachem pulpitem oraz jednokondygnacyjny mur wnikaający w przestrzeń domu i łączący ją z otoczeniem. Budynek wyposażony jest w duże bezpodziałowe okna w części przyziemia oraz poziome pasy okien w ścianach szczytowych. Parter mieści ogólnodostępną część otwartą, poddasze prywatną - pracownię i sypialnię. Z domem nierozzerwalnie związane są budynki gospodarcze: garaż, toalety, wiata oraz ogród z elementami małej architektury: gołębnikiem, górką i murem ogrodzeniowym.

Od 1996 r. dom w Szuminie stał się głównym miejscem zamieszkania rodziny Hansenów. W związku z tym budynek został przystosowany do całorocznego zamieszkania. Po 2006 r. zostało zmienione pokrycie dachu domu, z papy na pokrycie bitumiczne, również szare, lecz o rysunku dachówki. Wymieniono rynny i okna połaciowe, dodając nowe w kuchni. Murowany z cegły piec został wymieniony na bezpieczniejszy piec skandynawski. Posadzki zostały na nowo przemurwane. Dnia 27 grudnia 2017 r. nieruchomości stanowiącą własność spadkobierców Zofii i Oskara Hansenów odkupiło Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie z przeznaczeniem na oddział tegoż muzeum.

Dom powstał jako manifest idei Formy Otwartej, stworzonej przez Oskara Hansena i rozwijanej w jego twórczości projektowej i teoretycznej. Koncepcję tradycyjnie pojmowanego skończonego obiektu architektonicznego architekt zastąpił ideą przestrzeni otwartej na modyfikacje w konfrontacji z potrzebami nowych użytkowników i zmieniającymi się okolicznościami. Tym samym dom własny architekta charakteryzuje przede wszystkim przekształcalność – możliwość dostosowywania tej samej

przestrzeni do różnych potrzeb czy zmiennych warunków sezonowych. Efekt ten uzyskano m.in. poprzez autorskie rozwiązania meblarskie umożliwiające dostosowywanie poszczególnych sprzętów do konkretnych potrzeb. Rozwiązania kompozycyjne dają również efekt przenikania się przestrzeni wnętrza domu i jego otoczenia, a granica między strukturą architektoniczną budynku i jego otoczeniem jest płynna.

Dom wraz z ogrodem, zachowany od chwili powstania w niemal niezmienionej formie, posiada indywidualny wyraz architektoniczny oraz szereg wartościowych rozwiązań kompozycyjnych, materiałowych i funkcjonalnych, a tym samym posiada wartości artystyczne. Jednocześnie budynek jest nośnikiem wartości historycznych jako przestrzeń związana z życiem i twórczością Zofii i Oskara Hansenów, pary wybitnych architektów, którzy odcisnęli silne piętno na polskiej architekturze współczesnej. Jednocześnie obiekt stanowi przestrzeń do badania i analizy teorii Formy Otwartej, idei stanowiącej osiowe zagadnienie twórczości Oskara Hansena i jako taki posiada walory naukowe. Budynek zyskał uznanie jako wybitne dzieło architektury nie tylko w polskim piśmiennictwie dotyczącym dziejów architektury współczesnej, ale również w kontekście międzynarodowym. Dom Hansenów w Szuminie jest jedynym polskim budynkiem wpisanym na listę Iconic Houses Network, stanowiącą elitarny zbiór obejmujący ponad 100 domów na całym świecie zaprojektowanych przez najwybitniejszych architektów, m.in. Antonio Gaudiego, Franka Lloyd Wrighta, Adolfa Loosa czy Miesa van der Rohe.

➤ **Zabytki techniki**

Zabytkowy zespół budynków fabrycznych zlokalizowany jest w Łochowie (dawniej Baczkach). W 1873 r. przybyły z południa Polski przemysłowiec Judel Perlis zakupił rozległe tereny leśne, przylegające do oddanej w 1862 r. linii kolejowej Warszawa-Petersburg i w miejscowości Baczki zbudował tartak. W okresie od 1874-1877 wśród lasów dóbr baczkowskich powstał zespół fabryczny na który składały się, oprócz tartaku parowego, kuźnia, odlewnia żelaza, fabryka narzędzi rolniczych, budynki administracyjne, domy pracowników administracji, domy dla specjalistów, domy robotnicze oraz dom właściciela. Do fabryki doprowadzono drogi i „żeberko” kolejowe, które umożliwiło dystrybucję wyrobów żeliwnych i maszyn rolniczych koleją. W czasie II wojny światowej Niemcy wykorzystywali produkcję do celów wojennych. Po wojnie odbudowano budynki fabryczne i rozpoczęto produkcję: podawaczy słomy, pomp odśrodkowych, podnośników, a później produkcję zwiększono o sprzęt koparkowy. Obecnie część budynków z zespołu fabrycznego jest opuszczona, użytkowane są przeważnie budynki mieszkalne.

Drugi zespół fabryczny znajduje się w Ostrówku. Do 1884 r. w ramach zespołu funkcjonowały dwie fabryki - Perlisa oraz jego zięcia Lejzora Loewensteina. Ten ostatni swoją fabrykę przeniósł z Baczek do Majdanu na grunt „Ostrowy”, co dało początek miejscowości Ostrówek. Lokalizację wybrano tuż przy linii kolejowej, z której na teren fabryki skierowana była bocznica. Zakłady nosiły nazwę: „Fabryka Mebli Metalowych i Odlewnia Żelaza „Morfeusz”. Dobra koniunktura wpłynęła na jej rozbudowę i zajęcie się produkcją maszyn rolniczych. W 1929 r. po zwiększeniu liczby akcjonariuszy fabryka zmieniła nazwę i profil produkcji. Odtąd nazwa brzmiała „Fabryka Odlewów Żelaznych i Narzędzi Rolniczych oraz Warsztaty Mechaniczne Ostrówek - Spółka Akcyjna”. W czasie II wojny światowej wykonywano części na potrzeby wojenne, a w części zakładu zorganizowano obóz dla jeńców radzieckich. Po wojnie odbudowano zakład i uruchomiono produkcję: wyciągów jednomasztowych, żurawików budowlanych, podnośników transportowych. W latach 70-XX w. utworzono tu zakład „ZUT Bumar-Proma”, który działał do końca lat 80-tych.

Do interesujących obiektów związanych z zabytkami techniki należy dworzec PKP w Łochowie. Jest w miarę oryginalnie zachowanym obiektem w zespole kolejowym, powstałym po wybudowaniu kolei żelaznej łączącej Warszawę z Petersburgiem. Dworzec został wzniesiony w 1866 r. według projektu wybitnego architekta Bolesława Podczaszyńskiego. Wyróżnikiem w architekturze dworca jest zastosowanie różnego kształtu otworów okiennych, mocno występujących z lica elewacji profilowanych gzymsów, a nade wszystko ceglanego fryzu podokapowego.

➤ **Miejsca pamięci narodowej**

W okolicach Łochowa, na przestrzeni dziejów, miało miejsce wiele bitew stoczonych o wolność kraju. Niektóre z nich zostały upamiętnione, najwięcej z nich dotyczy II wojny światowej.

Obok kaplicy rzymskokatolickiej w Budziskach został zlokalizowany pomnik stylizowany na mogiłę z okazałym metalowym krzyżem (nr działki 727). Na krzyżu umieszczono napis: "BÓG HONOR OJCZYŻNA". Upamiętnia on pomordowanych i poległych w walce z okupantem w latach 1939 - 1944. W Budziskach znajduje się również pomnik upamiętniający 90-lecie Ruchu Ludowego. Wykonany (nr działki 291, 292) z ciosu granitowego, na którym zamocowano tablice inskrypcyjną.

Na skraju lasu, przy granicy z miejscowością Szykarzyzna, na wydzielonej kwaterze ustawiono pomnik poświęcony rozstrzelanym członkom ruchu oporu AK Placówki „Łochów” oraz mieszkańców wsi Brzuza (nr działki 2298). Pomnik posiada formę płyty poziomej i wysokiego metalowego krzyża. Kwatera ogrodzona jest metalowym płotkiem.

Założenie pomnikowo - przestrzenne znajduje się w lesie, 700 m na zachód od miejscowości Jerzyska (nr działki 3732). Na nieco splantowanym wzniesieniu, wybudowano platformę dostępną czterostopniowymi schodami, a na niej wzniesiono wertykalny krzyż i pomnik z olbrzymiego, granitowego głazu narzutowego. Na pomniku umieszczono tablicę z informacją o poległych żołnierzach: *"Pomnik w holdzie żołnierzom 1 Kompanii 32 Pułku Piechoty Obwodu radzymin Armii Krajowej "Rajski Ptak" oraz pododdziałowi Narodowych Sił Zbrojnych z Wołomina poległych w walkach z niemieckim okupantem w sierpniu 1944 roku"*.

Miejscem pamięci narodowej jest również pomnik ku czci poległych w latach 1939-1945 r., na cmentarzu parafialnym w Łochowie.

➤ **Kapliczki, figury i krzyże przydrożne**

Mazowsze znane jest z umieszczania kapliczek i krzyży przydrożnych. Na terenie gminy Łochów, licznie występują kapliczki, figury i krzyże przydrożne, datowane na wiek XVIII, XIX i XX. Bardzo często były wznoszone przy alejach i drogach dojazdowych do rezydencji pałacowych i dworskich; na skrzyżowaniach dróg; w przydomowych ogródkach. Występują kapliczki domkowe z małym wnętrzem dostępnym przez drzwi, w których ustawione są ołtarzyki i figury świętych. Ten typ reprezentuje drewniana kapliczka w Brzuzie.

Jednym z okazalszych, wielokondygnacyjnych i nie spotykanych w tej formie obiektów małej architektury sakralnej, z różnie zakończonymi wnękami, jest kapliczka przydrożna w Wólce Papińskiej na posesji nr 31.

Powszechnie na terenie gminy występują skromniejsze, murowane kapliczki w postaci słupów na rzucie kwadratu lub prostokąta, z małą wnęką, w której umieszcza się rzeźbę lub obraz z przedstawieniem postaci boskiej lub świętego. Kapliczki te często zdobione są szczykami, gzymsami, płycinami o różnych formach i nakrywane daszkami wieńczonymi krzyżami wykutymi z metalu. Kapliczki w formie słupów spotykamy m.in. w miejscowościach: Kamionna przy skrzyżowaniu ul. ks. M. Woźniaka i ul. Sosnowej; Łazy na posesji nr 39, datowana na pocz. XX w.; Łojki przy posesji nr 12a z 1894 r.; Łosiewice przy posesji nr 28, datowana na pocz. XX w.;

Nawiązujące do kapliczek słupowych, lecz bardziej rozbudowane o takie elementy jak: kolumnienki flankujące wnękę od frontu, spotykamy w Barchowie, usytuowaną przy drodze przez wieś w miejscu skrzyżowania z nieuczęszczaną drogą do parku dworskiego. Datowana na 2 poł. XIX w.

Kapliczki figuratywne z pełnoplastycznymi rzeźbami reprezentuje posąg Matki Boskiej z zespołu pałacowego w Łochowie, wykonany z szarego piaskowca w 3 ćw. XIX w. oraz kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena z 1 ćw. XIX w., wykonana z piaskowca i polichromowana, ustawiona w zespole folwarcznym przy ul. Węgrowskiej.

Zdecydowanie najczęściej spotykane są na terenie gminy krzyże przydrożne. Posiadają one różne formy i przy wznoszeniu ich stosowano różne materiały. Na szczególną uwagę zasługują monumentalne krzyże żeliwne na kamiennych cokołach: w Brzuzie z 1907 r. oraz we wsi Kamionna z 1907 r., ustawiony w lesie przy drodze do Baczek Fabrycznych. Mniejszą skalą odznaczają się krzyże metalowe z podstawą granitową, jak np.: w Baczkach z 1901 r., przy skrzyżowaniu z drogą do Ostrówka: Jasionówce z 1925 r.; Kamionnej z 1888 r.; Kaliskach z 1916 r.; Łazach z 1885 r.; czy też cały murowany jak np. krzyż w Szuminie ustawiony w 1939 r.

➤ **Zbiory muzealne i inne**

Na terenie gminy Łochów funkcjonuje niezwykle muzeum, które gromadzi eksponaty bezpośrednio związane z nazwą miejscowości Gwizdały. Muzeum Gwizdka powstało w 1999 r. w Zespole Szkół im. Wincentego Witosa w Gwizdałach i gromadzi różnego rodzaju gwizdki.

Wykonane są z przeróżnych materiałów i o różnych formach. Spotykamy tu gwizdki z drewna, wypalanej gliny, porcelany, metalu, itp. Posiadają bardzo różne i niespotykane formy, jak: sylwetki ludzi, zwierząt, ptaków, kształtów abstrakcyjnych. Wśród nich odnajdziemy m.in.: gwizdki od czajników i parowozów, piszczałki, flety, fujarki, trąbki, okaryny, gwizdki policyjne, wojskowe, sportowe, odpustowe. Oprócz eksponatów pochodzących z Polski, w muzeum zobaczyć można gwizdki pochodzące z Australii, Amazonii, Muzeum Diabła Polskiego, Ukrainy, USA i Litwy. Muzeum uczestniczyło w projekcie artystycznym „Projekt Dźwiękowy GWIZDAŁY”, zorganizowanym przez litewskiego Arturasa Bumsteinasa z Instytutem Badań Przestrzeni Publicznej ASP w Warszawie, Galerią A19 Marymont Metro oraz Programem STREFA Centrum Sztuki Współczesnej. Dla zainteresowanych organizowane są warsztaty garncarsko-ceramiczne. Logo placówki zostało zaprojektowane przez Szymona Kobylińskiego. Trzeba podkreślić osobliwość tej placówki, jedynej w kraju i Europie. Jest ona atrakcją w gminie Łochów i przyciąga turystów oraz zdobywa zainteresowanie mediów i prasy. Muzeum odwiedzają osoby prywatne oraz wycieczki, nie tylko z Polski, ale i spoza jej granic. Jest to bardzo ciekawa forma promocji gminy oraz miasta, z którym przedsięwzięcie może być kojarzone.

Inną atrakcją gminy jest Wiejska Izba Pamięci im. H. i I. J. Paderewskich oraz izba regionalna w Szkole Podstawowej w Julinie.

5.2.4 Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach danego obszaru. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

W związku z licznymi zagrożeniami zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2019, poz. 730) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Tereny gminy Łochów jest niezwykle interesujący pod względem występowania stanowisk archeologicznych. Liczne ślady osadnictwa pierwotnego oraz działalności ludzi minionych kultur,

spotykamy przede wszystkim na terenach rozciągających przy ciekach wodnych, m.in. nad największą w tej okolicy rzeką Bug oraz Liwiec. Badania archeologiczne nad Bugiem i Liwcem, zapoczątkowane zostały już w 2 poł. XIX w. i były kontynuowane z różnym nasileniem do chwili obecnej. Na przestrzeni tego czasu odnotowano kilka znalezisk luźnych, z których wielką rangę posiadają: topór kamienny znaleziony w piasznicy w miejscowości Wielgie; narzędzia i półsurowce kamienne z okresu paleolitu w miejscowości Kaliska (Zagłusze); krzemienne groty kultury trzcinieckiej z wczesnej epoki brązu w Kaliskach; topór rógowy z epoki neolitu w Julinie; moneta – denar Antoniana Piusa, bity w latach 148 -149 n. e., odnaleziony w Zambrzyńcu.

Najstarsze ślady osadnictwa na tym terenie pochodzą sprzed 10 tys. lat i są przynależne epoce paleolitu i późnego paleolitu (starszej epoki kamienia) kiedy klimat po zlodowaceniach zaczął się stopniowo ocieplać, stwarzając dogodne warunki do osiedlania się. Naturalnym podłożem dla rozwoju osadnictwa epok kamiennych były wydmy, które słabo zalesione i lekkie w uprawie przyciągały pierwotnych osadników. Na zakładanie osad wybierano wydmy leżące nad strumieniami lub małymi rzekami takimi jak Ugoszcz, Dzieciółka i ich bezimiennymi, małymi dopływami. Znalezisko w postaci drobnych narzędzi kamiennych z okresu paleolitu zarejestrowano w miejscowości Twarogi.

Znane są tu stanowiska archeologiczne, a zwłaszcza osady przynależne do tzw. kultury trzcinieckiej, łużyckiej, m.in. należą do nich odkryte ślady bytowania przedstawicieli tych kultur w okolicach: Łochowa, Barchowa, Lasek. Wielką wartość naukowo-poznawczą posiadają też cmentarzyska: kultury grobów kłozowych z okresu lateńskiego w Laskach i późnolateńskiego w Brzuzie; kultury przeworskiej i wielbarskiej w Nadkolu; ciałopalne kultury przeworskiej w miejscowości Kaliska (Zagłusze).

Najokazalszym stanowiskiem archeologicznym jest wczesnośredniowieczne grodzisko w Barchowie. Usytuowane jest nad Liwcem w pobliżu drogi Mińsk Mazowiecki - Łochów. Jest to typowe grodzisko pierścieniowate o średnicy ok. 80 m, datowane na X – XI w. Grodzisko było miejscem wybitnie obronnym, gdzie chroniła się ludność zagrożona atakiem ościennych plemion, a zwłaszcza Jadźwingów i Litwinów. Dlatego grodziska posiadały wysokie obwałowania, często dwupierścieniowe i lokalizowano je w terenie trudnodostępnym, np. wśród bagien czy zakolu rzeki.

Wśród stanowisk archeologicznych na terenie gminy Łochów, na szczególną uwagę zasługuje średniowieczne cmentarzysko kurhanowe w Barchowie oraz cmentarzysko kultury grobów kłozowych w Szuminie. Znane są też odkrycia osad średniowiecznych, m.in. okres wczesnośredniowieczny reprezentują osady w: Brzuzie, Nadkolu, Szuminie, Wywłóce, a okres późnośredniowieczny osada w Zagrodnikach.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2019 r., poz. 730) stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze miasta i gminy Łochów funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1 Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis

zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo, którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Na terenie miasta i gminy Łochów w rejestrze zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego znajdują się łącznie 25 obiekty zabytkowe (tabela nr 2). Spośród nich jeden zabytek obecnie nie istnieje - dwór w Barchowie (spalony).

Tabela 2. Wykaz obiektów nieruchomych z terenu miasta i gminy Łochów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru
1	Łochów	Dworzec kolejowy	1866 r.	A-886	07.12.2009 r.
2	Łochów	Pałac	1820-1830 r., przebud. 1875- 1876 r.	A-139/624	04.04.1962 r.
3	Łochów	Kościół filialny pw. Św. Stanisława Kostki w zespole pałacu, przeniesiony w 2010 r. z Wólki Dobrynieckiej, gm. Zalesie, pow. bialski, woj. Lubelskie	ok. 1925 r.	A-1216	20.08.1977 r.
4	Łochów	Oficyna I w zespole pałacu	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
5	Łochów	Kuchnia-pralnia w zespole pałacu	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
6	Łochów	Stajnia w zespole pałacu	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
7	Łochów	Wozownia I w zespole pałacu	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
8	Łochów	Wozownia II w zespole pałacu	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
9	Łochów	Park w zespole pałacu	1 ćw. XIX w.	A-139/624	04.04.1962 r.
10	Łochów	Kapliczka z figurą św. Jana Chrzciciela w zespole pałacowo-folwarcznym	1 ćw. XIX w.	B-43/143	04.09.1970 r.
11	Baczki	Dwór	l. 80-XVIII w.	A-88/427	22.03.1962 r.
12	Baczki	Lamus zwany kaplicą ariańską w zespole dworu	l. 90-XVIII w.	A-88/427	22.03.1962 r.
13	Barchów	Ruiny dworu, ob. nieistnieje, spalony	poł. XIX w.	A-278	29.08.1980 r.
14	Barchów	Park w zespole dworu	pocz. XIX w.	A-278	29.08.1980 r.
15	Kaliska (Julin)	Willa Heleny i Ignacego Paderewskich, ob. Państwowy Dom Dziecka	1910 r.	A-268	17.05.1980 r.
16	Kaliska (Julin)	Park z aleją świerkową	pocz. XX w.	A-268 DS.4164- 2/1/07	17.05.1980 r. 15.03.2007 r.
17	Kamionna	Kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1904-1909 r., zniszczony 1915 r., odbudowany 1927 r.	A-328	29.12.1983 r.
18	Kamionna	Plebania w zespole kościoła parafialnego	pocz. XX w.	A-1498	16.04.2018 r.

19	Kamionna	Dwór	2 ćw. XIX w.	A-138/622	04.04.1962 r.
20	Kamionna	Oficyna południowa	2 ćw. XIX w.	A-829	04.12.2008 r.
21	Kamionna	Oficyna północna (ruiny)	2 ćw. XIX w.	A-829	04.12.2008 r.
22	Kamionna	Park	poł. XIX w.	A-138/622	04.04.1962 r.
23	Nadkole	Dom nr 13 (d. 19)	k. XIX w.	A-22	28.10.1999 r.
24	Pogorzelec	Pozostałości parku dworskiego	k. XVIII w.	A-90/431	07.02.1996 r.
25	Szumina	Willa Hansenów w zespole rekreacyjnym ob. Pod opieką Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie	1968 r.	A-1441	15.10.2018 r/

5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków ruchomych województwa mazowieckiego znajduje się 13 obiektów zabytkowych z terenu miasta i gminy Łochów. Wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków został przedstawiony w tabeli nr 3.

Tabela 3. Wykaz obiektów ruchomych z terenu miasta i gminy Łochów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Miejsce przechowywania	Nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru
1	Kamionna	Taca	2 ćw. XVIII w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 1	03.09.1970 r.
2	Kamionna	Monstrancja	przed 1747 r.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 2	03.09.1970 r.
3	Kamionna	Puszka	XVII-XVIII w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 3	03.09.1970 r.
4	Kamionna	Kropielnica	1 poł. XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 4	03.09.1970 r.
5	Kamionna	Obraz - <i>Pokłon Pasterzy</i>	XX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 5	03.09.1970 r.
6	Kamionna	Kielich	1843 r.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 6	03.09.1970 r.
7	Kamionna	Ornat Czerwony	XVIII w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 7	03.09.1970 r.
8	Kamionna	Obraz - <i>św. Rodzina</i>	XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 8	03.09.1970 r.
9	Kamionna	Obraz - <i>Ukrzyżowanie z ołtarza bocznego</i>	1 poł. XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 9	03.09.1970 r.
10	Kamionna	Obraz - <i>Niepokalanego Poczęcia N.P. Marii</i>	1885 r.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 10	03.09.1970 r.
11	Kamionna	Obraz - <i>Zwiastowania N.P. Marii</i>	1 poł. XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 11	03.09.1970 r.
12	Kamionna	Obraz - <i>Kazanie Chrystusa</i>	Poł. XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 12	03.09.1970 r.
13	Łochów	Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena	1 poł. XIX w.	Ul. Węgrowa, przy zespole folwarcznym	B-43/143	04.09.1970 r.

5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków archeologicznych województwa mazowieckiego znajduje się 1 obiekt zabytkowy z terenu miasta i gminy Łochów. Wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków został przedstawiony w tabeli nr 4.

Tabela 4. Wykaz obiektów archeologicznych z terenu miasta i gminy Łochów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.

L.p.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Lokalizacja AZP	Chronologia	Nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru
1	Barchów	Grodzisko	51-72/30/1	Wczesne średniowiecze	A-183/745	27.02.1964 r.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2019 poz. 730 ze zm.). Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2019 poz. 730), gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków miasta i gminy Łochów została wykonana w 2011 r. i zaktualizowana w 2019 r., zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ewidencja prowadzona jest w formie kart adresowych zabytków nieruchomych. Kilka obiektów obecnie nie istnieje, w tym: odlewnia dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żelaza w Łochowie (ul. Fabryczna 12), dom przy ul. Piłsudskiego 31 w Kamionnej oraz dom nr 87 w Wólce Paplińskiej.

Ewidencja zabytków liczy łącznie 257 kart obiektów zabytkowych, w tym: 110 zabytków nieruchomych i 147 stanowisk archeologicznych.

Zaktualizowany spis zabytków nieruchomych i archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków przedstawiają załączniku na końcu opracowania.

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez

wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Rozpowszechnianiem kultury na terenie miasta i gminy Łochów zajmuje się:

Biblioteka Publiczna w Łochowie. Początki działalności bibliotecznej na terenie Łochowa sięgają lat międzywojennych, już wówczas istniały: ruchoma biblioteczka policyjna i biblioteczka kolejowa. W listopadzie 1949 r. powstała Gminna Biblioteka jako zorganizowana instytucja. Organizatorami byli: Powiatowa Biblioteka w Węgrowie i ówczesny kierownik szkoły podstawowej w Gwizdałach p. Marian Laszka. Pierwszą jej siedzibą był budynek Szkoły Podstawowej nr.1 w Łochowie. W 1964 r. Bibliotekę przeniesiono do ówczesnego budynku Gminy. Rok później otrzymała nową siedzibę w nowo otwartym Domu Kultury. Placówka staje się wówczas organem koordynującym i nadzorującym działalność 5 filii bibliotecznych (Budziska, Gwizdały, Kamionna, Ogrodniki, Ostrówek). W 1980 r. została utworzona Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna na mocy ustawy z dn. 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach/ Dz. U. Nr.12 poz.63. Siedzibą biblioteki jest Miejski i Gminny Ośrodek Kultury, a terenem jej działalności. Mocą uchwały Rady Gminy w Łochowie nr XXV/120/92 z dn. 25 czerwca 1992 r. nadano Statut Miejskiemu i Gminnemu Ośrodkowi Kultury. Biblioteka i jej filie (Ostrówek, Ogrodniki, Kamionna) nadal wchodzi w jego skład. Uchwałą Rady Miejskiej w Łochowie nr XX/124/2008 z dnia 27.02.2008 r. zostaje utworzona z dniem 01.04.2008 r. Biblioteka Publiczna jako oddzielna instytucja kultury.

Miejski i Gminny Ośrodek Kultury w Łochowie. Ośrodek działa od 1965 r., prowadzi działalność w wielu dziedzinach kultury, organizuje corocznie m.in.

- ✓ Festiwal Melodia Bożych Trąb (połączony z konkursem gry na ligawkach),
- ✓ Festiwal Zbliżenia Kultur - Dni Łochowa,
- ✓ Łochowską Jesień Poezji "Przystanek Norwid",
- ✓ Retrospektywę Filmów Dokumentalnych NNW - Gdynia.

Z Ośrodkiem Kultury w Łochowie związane są zespoły folklorystyczne "Łochowianie", "Gwizdalanki" i "Kapela Łochowska".

Szkolne Muzeum Gwizdka w Gwizdałach. Muzeum położone we wsi Gwizdały w Zespole Szkół. Powstało w 1999 r., kiedy to Witold i Adam Tchórzewscy, kolekcjonerzy z Warszawy przekazali ówczesnym władzom szkoły swoją kolekcję, w skład której wchodziło: 39 gwizdków, 12 fujarek i jedna okaryna. Kolejne eksponaty pochodziły z darów lub też z odkupu od kolekcjonerów. Aktualnie w muzeum znajduje się ekspozycja klasycznych gwizdków, wykonanych z różnych materiałów (drewno, glina, metal), gwizdków branżowych (sportowych, kolejarskich, policyjnych), technicznych (m.in. od parowozów oraz czajników) oraz instrumentów dętych (fujarki, ligawki, trąbki). Oprócz eksponatów pochodzących z Polski, w muzeum zobaczyć można gwizdki z Rosji, Ukrainy, Białorusi, Litwy, Stanów Zjednoczonych Ameryki, Australii oraz Amazonii. Najstarszy z eksponatów liczy sobie ok. 400 lat. Muzeum jest obiektem całorocznym, czynnym od poniedziałku do piątku, natomiast w weekendy po uprzednim uzgodnieniu. Dla zainteresowanych organizowane są warsztaty garncarsko-ceramiczne.

Ważną rolę dla udokumentowania i zachowania dziedzictwa niematerialnego pełnią również:

- ✓ Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Bądźmy Razem”,
- ✓ Stowarzyszenie na rzecz rozwoju wsi Łosiewice,
- ✓ Stowarzyszenie na rzecz rozwoju wsi Matały,
- ✓ Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Brzuza,
- ✓ Stowarzyszenie Rozwoju Wsi „Julin”,
- ✓ Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Wsi Ogrodniki,
- ✓ Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Łopianka,
- ✓ Stowarzyszenie „Wspólnota Nadbużańska”,

- ✓ Fundacja « Nie zapomnieliśmy », Ośrodek Popularyzacji Historii II wojny i okupacji,
- ✓ Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Zambrzyńiec,

Institucjami działającymi w zakresie zaspokajania kulturalnych potrzeb mieszkańców gminy są ponadto: Urząd Miejski w Łochowie, szkoły, parafie oraz świetlice.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

6.1 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy

Analizę stanu zachowania obiektów zabytkowych przeprowadzono w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków. Stan zachowania poszczególnych obiektów opiera się na ocenie zewnętrznych elementów bryły obiektów zabytkowych. Jako stan bardzo dobry przyjęto stan idealny estetycznie jak i konstrukcyjnie, będący najczęściej wynikiem niedawnego remontu, stan dobry w przyjętej ocenie odbiega od niego nieznacznie zaburzeniami estetyki elewacji, przy stanie zaniedbanym ta estetyka pozostawia wiele do życzenia, przy stanie złym oprócz braku estetyki widoczne jest naruszenie konstrukcji ścian i poszycia dachu, a w przypadku ruiny doszło do całkowitego lub częściowego zburzenia zabytku.

W gminie Łochów budynki ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków prezentują w większości dobry stan zachowania. Większość zabytków pozostaje w rękach prywatnych (85 zabytków). Własność komunalną stanowi - 8 zabytków, państwową - 12, a 5 - wyznaniową.

Wśród obiektów nieruchomości występują obiekty o funkcji sakralnej (kościół filialny w Łochowie, kościół parafialny we wsi Kamionna), których stan można określić jako dobry. Podobnie jest w przypadku cmentarzy gminnych i miejsc pamięci narodowej.

Następną grupę stanowią zespoły rezydencjonalne (Łochów, Baczki, Barchów, Gwizdały/Jaworówek, Jasionówka, Kaliska/Julin, Kamionna i Łopianka/Relin). Stan ich zachowania jest różny. W najlepszym stanie technicznym znajduje się zespół dworsko-parkowy w Łochowie, gdzie obecnie mieści się Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe. Stan zaniedbany reprezentuje drewniany dworek w Gwizdałach (ob. ul. Jaworowa 8, d. nr 34) oraz oficyna północna w zespole dworskim we wsi Kamionna. Natomiast zespół dworski w Barchowie przedstawia bardzo zły stan techniczny. Z całego zespołu pozostał jedynie zaniedbany park, wymagający pielęgnacji, wraz z aleją jesionowo-świerkową, drewniany dworek nie istnieje (spłonął). Stan zachowania pozostałych założeń jest dobry.

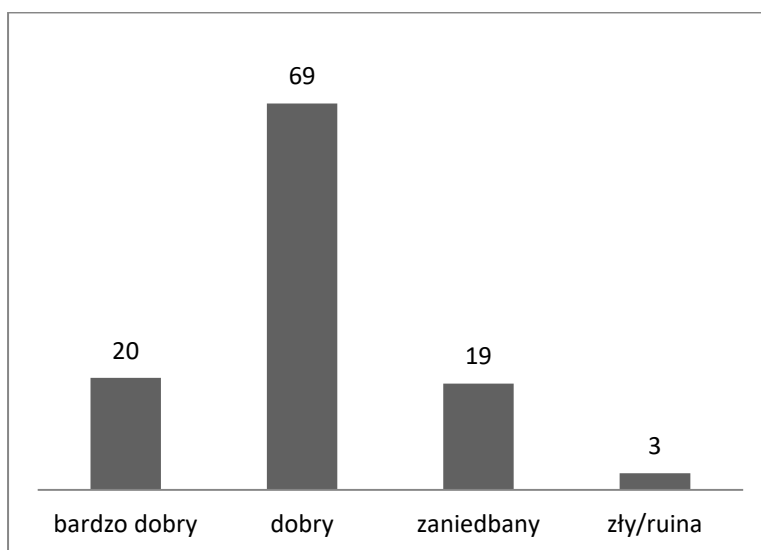
Budynki mieszkalne ujęte w gminnej ewidencji zabytków datowane są głównie na lata 20-te i 30-te XX w. Przeważają budynki drewniane. Najwięcej zabytków prezentuje stan dobry (30 na 37 obiektów). Stan zaniedbany występuje w przypadku następujących budynków: Łochów, ul. Nowowiejska 4; Baczki nr 96; Brzuza nr 141; Kalinowiec nr 23 oraz Ostrówek, ul. Zwycięstwa 70. Dom nr 56 w miejscowości Łazy jest w najgorszym stanie technicznym (częściowo rozebrany, brak dachu). Część drewnianych domów w ostatnich latach została gruntownie zmodernizowana (m.in. Baczki nr 57, Brzuza nr 5, Dąbrowa nr 10 (d. 14), Wólka Paplińska nr 81)

Zabytki techniki występujące na terenie gminy również posiadają różny stan zachowania. Młyny (murowany młyn elektryczny w Łochowie; drewniany młyn w miejscowości Kalinowiec; murowany młyn we wsi Kamionna), nieużytkowane, obecnie popadają w ruinę. Budynki wchodzące w skład zespołu dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa w Łochowie (dawne Baczki Fabryczne) utrzymane są w dobrym stanie, szczególnie jest to widoczne w przypadku budynku administracyjnego, który niedawno został wyremontowany (obecnie placówka opiekuńczo-wychowawcza). Budynek dawnej Fabryki Farb oraz dwie wyluszcarnie nasion przy ulicy Wyszowskiej w Łochowie także utrzymane są w dobrym stanie. Podobnie jest w przypadku dawnej Odlewni Fabryki Mebli Metalowych i Odlewni Żeliwa w Ostrówku. Należy tu również wspomnieć o budynku dworca kolejowego w Łochowie, który przechodzi obecnie gruntowną renowację.

Ostatnią grupę zabytków stanowią licznie występujące kapliczki, figury i krzyże przydrożne, datowane na wiek XVIII, XIX i XX. W większości są dobrze zachowane (13 z 17), trzy z nich są

zaniedbane (drewniana kapliczka w Brzuzie, która wymaga odnowienia), kapliczka we wsi Kamiona (przy skrzyżowaniu ul. Ks. M Woźniaka i ul. Sosnowej) oraz krzyż przydrożny w miejscowości Szumin (na skrzyżowaniu ul. Jegiel i ul. Podleśnej).

Tabela 4. Stan zachowania obiektów na terenie wsi gminy Łochów.

Podsumowując ogólny stan zachowania zabytków występujących w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Łochów należy uznać za zadowalający. Stosunek liczbowy obiektów o korzystnej kondycji (bardzo dobry i dobry) w stosunku do niezadowalającej (zaniedbany, zły/ruina) wynosi: 89/22.

6.2 Analiza Szans i zagrożeń

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania gminy Łochów w zakresie ochrony zabytków.

Mocne strony:

- Położenie na skrzyżowaniu ważnych dróg krajowych: Mińsk Mazowiecki - Łochów - Ostrów Mazowiecka (droga nr 50) i Wyszaków - Siemiatycze (droga nr 62) oraz przy linii kolejowej Warszawa - Białystok (bocznica towarowa i przystanek pasażerski)
- Korzystne położenie gminy przy linii kolejowej Warszawa – Białystok
- Rozwinięta sieć dróg powiatowych i gminnych
- Usytuowanie gminy u zbiegu dwóch rzek Bugu i Liwca, w pobliżu Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego i rezerwatów przyrody
- Czyste powietrze, niski poziom zanieczyszczeń pochodzenia przemysłowego (na terenach poza miastem)
- Dobre warunki do rozwoju turystyki krajoznawczej i specjalistycznej: wodnej, rowerowej i konnej
- Znaczny udział ponadlokalnych obszarów o dużych wartościach przyrodniczych, pełniących funkcje ekologiczne, klimatotwórcze, krajobrazowe i rekreacyjno-wypoczynkowe
- Potencjał turystyczno – konferencyjny Pałacu w Łochowie
- Opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy
- Bogata i ciekawa historia gminy.
- Imprezy kulturowe i działający Gminny Ośrodek Kultury.

- Wytyczone szlaki turystyczne (piesze: "Szlak słoneczny", "Okrężny szlak Leśny", "Szlak im. Juliana Ejsmonda", "Szlak wielkiej przygody", "Szlak zabytków przyrody", kajakowe: po rzece Bug i po rzece Liwiec).
- Organizacja festynów i imprez.
- Znaczna ilość cennych historycznie i architektonicznie obiektów zabytkowych.
- Różnorodność zabytków i miejsc o charakterze historycznym, które stanowią bogate źródło dziedzictwa kulturowego dla regionu, wzrastający poziom wiedzy i promowanie tradycji i regionalizmu,

Słabe strony:

- Niezadowalający stopień zachowania wielu obiektów zabytkowych.
- Niska świadomość mieszkańców walorów własnej tradycyjnej architektury lokalnej, mogącej stanowić potencjał turystyczny.
- Niewystarczający stan środków finansowych na ochronę zabytków.
- Niewystarczający poziom rozwoju bazy turystycznej.
- Niedostateczne oznakowanie cennych obiektów.
- Niedostateczna liczba publikacji na temat dziedzictwa kulturowego miasta i gminy Łochów.
- Niewystarczające promocja walorów kulturowych i wykorzystanie dóbr kultury dla rozwoju turystyki i agroturystyki.
- Słaba promocja oraz edukacja dotycząca walorów środowiska kulturowego.

Szanse:

- Wykorzystanie potencjału turystycznego regionu.
- Możliwość korzystania z zewnętrznych środków finansowych na rzecz projektów rozwojowych Gminy, ze szczególnym uwzględnieniem funduszy Unii Europejskiej.
- Położenie w powiecie węgrowskim promującym rozwój turystyki.
- Korzystne warunki dla rozwoju turystyki ze względu na walory przyrodnicze i zasób wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.
- Rosnące zapotrzebowanie na turystykę na obszarach położonych niedaleko aglomeracji warszawskiej.
- Wzrost zainteresowania aktywnym wypoczynkiem i agroturystyką.
- Budowa baz turystycznych w oparciu o obiekty i obszary historyczne.
- Wzbogacenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe.
- Prezentacja dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu technik informatycznych oraz ich publikacja w Internecie .
- Rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.
-

Zagrożenia:

- Niedostateczne środki na ochronę i renowację zabytkowych obiektów.
- Silna konkurencja na rynku turystyki ze strony Węgrowska.
- Braki w edukacji kulturowej oraz niedostateczna świadomość wartości zasobów kulturowych.
- Trudny dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami.
- Pogarszający się stan techniczny zabytków spowodowany niewłaściwym użytkowaniem.
- Zbyt mała ilość działań mających na celu promocję na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W poprzednim *Programie Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Łochów na lata 2015-2018* wyznaczono trzy główne priorytety oraz ich kierunki i zadania. Niektóre z nich mają charakter długofalowy, przez co nie było możliwości zrealizowania ich w okresie obowiązywania programu. W związku z tym planuje się ich wykonanie w kolejnym okresie.

Szczegółowe zestawienie działań podjętych przez gminę Łochów zostało zaprezentowane w rozdziale 11. *Realizacja i finansowanie przez gminie zadań z zakresu ochrony zabytków.*

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Poniżej przedstawiono priorytety, kierunki działań i zadania Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Łochów na lata 2019-2022.

PRIORYTET I	
OCHRONA I ŚWIADOME KSZTAŁTOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich	➤ Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo - konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność gminy oraz dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy.

zachowania	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością Gminy) do nowych funkcji. ➤ Rewaloryzacji obszarów i obiektów zabytkowych przemysłowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji. ➤ Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków: stanowiących własność gminy, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów. ➤ Określenie zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, niebędącym własnością gminy. ➤ Intensyfikacja starań o uzyskanie zewnętrznych środków finansowania. ➤ Ochrona stanowisk archeologicznych (wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego; prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu nadzoru archeologicznego lub badań wykopaliskowych; zachowanie w przestrzeni wyodrębnionej formy stanowisk archeologicznych naziemnych z własną formą krajobrazową. ➤ Wspieranie działań i ścisła współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze ochrony zabytków.
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Podczas dokonywania aktualizacji Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego miasta i gminy należy uwzględnić obiekty zabytkowe znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków oraz usunąć obiekty nieistniejące. ➤ Egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. ➤ Aktualizacja Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb zachowania krajobrazu kulturowego gminy.
PRIORYTET II: BADANIA I DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI LOKALNEJ	
Kierunki działań:	Zadania:
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Przyjęcie przez Radę Miejską Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz okresowe monitorowanie jego realizacji. ➤ Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: <ul style="list-style-type: none"> ✓ przyjęcie zarządzeniem gminnej ewidencji zabytków, ✓ zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy, ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, ✓ propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji, ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami, ✓ sporządzenie sprawozdanie z realizacji założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ zamieszczenie wykazu GEZ i Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na stronie internetowej Urzędu Gminy.
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Udostępnianie informacji o zabytkach i działaniach promocyjnych na stronie internetowej Urzędu Gminy. ➤ Udostępnianie informacji o zabytkach i innych działaniach związanych z dziedzictwem kulturowym na stronie Informacji Turystycznej.
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i promocja walorów krajobrazowych gminy	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków na odnowę zabytków wpisanych do rejestru zabytków. ➤ Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizację zajęć na temat zabytków, ich roli oraz wartości z punktu widzenia historii i współczesności celem kształtowania regionalnej tożsamości kulturowej. ➤ Współorganizowanie wszelkiego rodzaju wystaw poświęconych historii oraz ochronie obiektów zabytkowych gminy. ➤ Organizowanie konkursów artystycznych poruszających tematykę zabytków. ➤ Publikacja wydawnictw poświęconych zabytkom, ludziom związanym z Gminą, itp. ➤ Promocja obiektów zabytkowych podczas uroczystości na terenie Miasta i Gminy. ➤ Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Gminy. ➤ Opracowanie internetowej Mapy Zabytków Gminy. ➤ Aktualizacja internetowej bazy danych o obiektach posiadających wartość zabytkową znajdujących się na terenie gminy ➤ Wykorzystanie imprez masowych organizowanych w mieście i gminie oraz innych okazji budzących zainteresowanie mediów do promocji dziedzictwa kulturowego. ➤ Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.
PRIORYTET III:	
ZWIĘKSZENIE ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ MIASTA I GMINY W OPARCIU O DZIEDZICTWO KULTUROWE I WARTOŚCI KRAJOBRAZOWE I PRZYRODNICZE	
Kierunki działań:	Zadania:
Tworzenie oferty turystycznej uwzględniającej walory kulturowe i przyrodnicze terenu	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nawiązywanie i utrzymywanie współpracy z takimi podmiotami, jak: Dyrekcją Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, Dyrekcją Lasów Państwowych, w celu stworzenia wspólnej oferty turystycznej. ➤ Nawiązywanie współpracy z władzami powiatu i województwa w celu włączenia oferty turystycznej gminy w system o większym zasięgu. ➤ Udział w targach turystycznych.
Poprawa jakości infrastruktury służącej funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki i	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Stworzenie korzystnych warunków dla działalności prywatnych inwestorów branży hotelarsko-gastronomicznej oraz turystycznej. ➤ Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych. ➤ Dbanie o efektowny wygląd i odpowiednią aranżację przestrzeni

rekreacji	<p>publicznej w otoczeniu obiektów zabytkowych.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Iluminacja najcenniejszych zabytków. ➤ Wspieranie działalności gospodarstw agroturystycznych. ➤ Tworzenie zaplecza turystycznego miejscowości (pensjonaty, zajazdy, bary, restauracje, kawiarnie).
Wyznaczanie tras i szlaków turystycznych z uwzględnieniem najciekawszych obiektów zabytkowych gminy	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Utrzymanie istniejących ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych ➤ Stworzenie nowych szlaków turystycznych pieszych, rowerowych konnych, tras i ścieżek dydaktycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego miasta i gminy,
Utworzenie systemu informacji turystycznej	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Stworzenie systemu informacji wizualnej w formie tablic informacyjnych dotyczących najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych znajdujących się na terenie gminy. ➤ Opracowanie tablic informacyjnych dotyczących szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych wyznaczonych na terenie gminy ➤ Opracowanie przewodnika turystycznego uwzględniającego krajobraz kulturowy i przyrodniczy gminy. ➤ Opracowanie folderów, informatorów i innych wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego gminy.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację *Programu* jest Burmistrz Gminy Łochów. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Gminy, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenia parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;
- instrumenty finansowe – dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich (z uwagi na trwającą perspektywę finansowania na lata 2014-2020 konieczne jest bieżące śledzenie możliwości pozyskiwania środków na zachowanie dziedzictwa kulturowego);
- instrumenty kontrolne – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania. Podmiotem koordynującym powyższe działania powinien być powołany przez burmistrza zespół ds. monitoringu realizacji *Programu*, utworzony przy Urzędzie Gminy w Łochowie, w skład którego wchodziłyby również osoby z instytucji zewnętrznych;

- instrumenty koordynacji – realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Wskazane jest aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji Gminnego Programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.,
- elementy dziedzictwa kulturowego wprowadzone do edukacji szkolnej oraz przedszkolnej,
- elementy dziedzictwa kulturowego w pracach bibliotek oraz gminnych jednostek kultury.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W rozdziale 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zostały określone podstawowe zasady finansowania opieki nad zabytkami. Obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Zadania związane z realizacją zadań opieki nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- a) krajowych
 - ✓ programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego - <http://bip.mkidn.gov.pl/pages/programy-mkidn.php>;
 - ✓ dotacje celowe przyznawane przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - <http://bip.mwzkz.pl>;
 - ✓ dotacje z Funduszu Kościelnego przyznawane przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji - www.mswia.gov.pl/pl/wyznania-i-mniejszosci/fundusz-koscielny;

- ✓ dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położone na obszarze województwa mazowieckiego przyznawane przez Sejmik Województwa Mazowieckiego - www.mazovia.pl/kultura-i-turystyka/zabytki;
- ✓ dofinansowanie ze środków Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie - <http://wfosigw.pl/strefa-beneficjenta/zasady-dofinansowania/zasady-dofinansowania>.

b) unijnych

- ✓ Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 - www.funduszedlamazowska.eu;
- ✓ Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko - www.pois.gov.pl;
- ✓ Program Polska Cyfrowa - www.polskacyfrowa.gov.pl;
- ✓ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich - www.arimr.gov.pl.

c) pozaunijnych

- ✓ Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego - www.eog.gov.pl.

d) lokalnych

- ✓ dotacje celowe przyznawane na podstawie uchwały Nr XXI/245/13 Rady Powiatu Mińskiego – z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu uchwały w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji z budżetu Powiatu Mińskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków -

http://bip.powiatminski.pl/dokument-1261uchwala_nr_xxi_245_13_z_dnia_26_czerwca.html

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Łochów;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gmina Łochów;

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Wydatki budżetu Gminy Łochów w 2015 r. na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego¹⁰ (1 198 501,42):

¹⁰ Zarządzenie Nr 14/2016 Burmistrza Łochowa z dnia 25 marca 2016 r.

- Promocja jednostek samorządu terytorialnego (156.372,67 zł), m.in.:
 - ✓ zakupiono folder miasta i gminy Łochów,
 - ✓ zamieszczenie reklamy w planie siedmiu powiatów 2015 r.,
 - ✓ publikacja materiałów informacyjnych,
 - ✓ album Paderewscy w Julinie,
 - ✓ książka: Łochów Rody Szlacheckie, Paderewskich Wspomnienia,
 - ✓ odsłonięcie pomnika Heronima Piotrowskiego,
 - ✓ Dni Łochowa.
- dotacja dla Miejskiego i Gminnego Ośrodka Kultury w Łochowie (647.079 zł), i Biblioteki Publicznej (333.500 zł).
- Budowa pomnika Ignacego Jana Paderewskiego w Łochowie (prace uzupełniające, 3.750 zł).
- Wydatki na bieżące utrzymanie świetlic wiejskich (797.351,42 zł).
- Rewitalizacja budynku dworca kolejowego w Łochowie wraz z najbliższym otoczeniem jako początek tworzenia nowego centrum kultury (zrealizowano wykonanie projektu wykonawczego do projektu budowlanego przebudowy zabytkowego budynku dworca kolejowego w Łochowie - 63.000 zł).

Wydatki budżetu Gminy Łochów w 2016 r. na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego¹¹
(1.307.043,81):

- Promocja jednostek samorządu terytorialnego (173.684,16 zł), m.in.:
 - ✓ materiały do realizacji projektu „Niezwykła Gmina”,
 - ✓ artykuły na uroczystości Bitwy pod Jerzyskami,
 - ✓ materiały z okazji obchodów roku Sienkiewiczowskiego,
 - ✓ publikacja materiałów informacyjnych,
 - ✓ zorganizowanie wydarzeń podczas narodowego dnia pamięci żołnierzy wyklętych,
 - ✓ organizacja koncertu Orkiestry Kameralnej Filharmonii Lwowskiej z okazji 75 rocznicy śmierci Paderewskiego,
 - ✓ reklama w folderze mazowieckim.
- Dotację dla Miejskiego i Gminnego Ośrodka Kultury w Łochowie (783.000 z) oraz Biblioteki Publicznej w Łochowie (333.500 zł).
- Rewitalizacja budynku dworca kolejowego w Łochowie wraz z najbliższym otoczeniem jako początek tworzenia nowego centrum kultury (17.480,34 zł, m.in.: przyłącze energetyczne budynku, opracowanie studium wykonalności, dokumentację projektowo-kosztorysową odwodnienia budynku dworca kolejowego).

Wydatki budżetu Gminy Łochów w 2017 r. na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego¹²
(3.281.242,31):

- Promocja jednostek samorządu terytorialnego (212.172,29 zł), m.in.:
 - ✓ publikacja materiałów informacyjnych,
 - ✓ artykuły promocyjne pn. „Zakochaj się w Łochowie”
 - ✓ książki Polska znana i nieznana,
 - ✓ książki: Mazowsze - Serce Polski,
 - ✓ uroczystości bitwy pod Jerzyskami,
 - ✓ "Dni Łochowa".
- Dotację dla Miejskiego i Gminnego Ośrodka Kultury w Łochowie (850.000 z) oraz Biblioteki Publicznej w Łochowie (350.000 zł).
- Wydatki na bieżące utrzymanie świetlic wiejskich.
- Rewitalizację budynku dworca kolejowego w Łochowie wraz z najbliższym otoczeniem jako początek tworzenia nowego centrum kultury (w ramach zadania został wykonany remont wraz ze zmianą sposobu użytkowania budynku dworca kolejowego w Łochowie w kwocie 1.695.878,98 zł).

¹¹ Zarządzenie Nr 20/2017 Burmistrza Łochowa z dnia 28 marca 2017 r.

¹² Zarządzenie Nr 21/2018 Burmistrza Łochowa z dnia 26 marca 2018 r.

Wydatki budżetu Gminy Łochów w 2018 r. na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego¹³
(1.576.277,99):

- Promocja jednostek samorządu terytorialnego (212.746,74 zł), m.in.:
 - ✓ projekt pn. „Zakochaj się w Łochowie”, który dotyczył opracowania materiałów promocyjnych gminy Łochów (tj. folderów w kwocie 36.272,70 zł przy dofinansowaniu kwotą 19.833 zł w ramach poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” z wyłączeniem projektów grantowych oraz operacji w zakresie podejmowania działalności gospodarczej objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020),
 - ✓ publikacja materiałów informacyjnych,
 - ✓ artykuły promocyjne (kubki, torby papierowe itp.) pn. „Zakochaj się w Łochowie”,
 - ✓ książki - Promocja Polityki Historycznej gminy Łochów,
 - ✓ zakup materiałów promujących Gminę,
 - ✓ ”Dni Łochowa”.
- Wydatki na bieżące utrzymanie świetlic wiejskich (1.236.222,86 zł).
- Dotację dla Miejskiego i Gminnego Ośrodka Kultury w Łochowie (880.000 z) oraz Biblioteki Publicznej w Łochowie (350.000 zł).
- Rewitalizację budynku dworca kolejowego w Łochowie wraz z najbliższym otoczeniem jako początek tworzenia nowego centrum kultury - 1.193,10 zł na (w ramach zadania wycięto i sprzątnięto zakrzaczenie i zarośla przy budynku dworca kolejowego).

¹³ Zarządzenie Nr 25/2019 Burmistrza Łochowa z dnia 27 marca 2019 r.

Tabela 5. Zabytki nieruchome znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Łochów.

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Numer rejestru	Data wpisu do rejestru
1	Łochów	Al. Łochowska 12A	Dworzec kolejowy	2052/59	1866 r.	A-886	07.12.2009 r.
2	Łochów	Al. Łochowska 12	Budynek mieszkalno-biurowy w zespole dworca kolejowego	2052/60	k. XIX w.		
3	Łochów	Al. Łochowska	Wieża ciśnień w zespole dworca kolejowego	2052/70	l. 50-XX w.		
4	Łochów	ul. 1 Maja 1	Poczta	2312	l. 20-XX w.		
5	Łochów	ul. M. Konopnickiej 7	Pałac ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	506/3	1820-1830 r., przebud. 1875-1876 r.	A-139/624	04.04.1962 r.
6	Łochów	ul. M. Konopnickiej	Kościół filialny pw. Św. Stanisława Kostki w zespole pałacu, przeniesiony w 2010 r. z Wólki Dobrynieckiej, gm. Zalesie, pow. bialski, woj. Lubelskie	625/1	ok. 1925 r.	A-1216	20.08.1977 r.
7	Łochów	ul. M. Konopnickiej 9	Oficyna I w zespole pałacu ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	506/3	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
8	Łochów	ul. M. Konopnickiej 4	Oficyna II w zespole pałacu ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	571/2	1 ćw. XIX w.		
9	Łochów	ul. M. Konopnickiej 5	Kuchnia-pralnia w zespole pałacu ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	506/3	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
10	Łochów	ul. M. konopnickiej 1	Stajnia w zespole pałacu ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	506/3	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
11	Łochów	ul. M. konopnickiej 3	Wozownia I w zespole pałacu ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	506/3	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
12	Łochów	ul. M. konopnickiej 1	Wozownia II w zespole pałacu ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	506/3	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
13	Łochów	ul. M. Konopnickiej	Park w zespole pałacu	506/3	1 ćw. XIX w.	A-139/624	04.04.1962 r.
14	Łochów	ul. M. Konopnickiej	Figura Matki Boskiej w zespole pałacowo-parkowym	506/3	3 ćw. XIX w.		
15	Łochów	ul. Nowowiejska 2	Czworak w zespole pałacowo-folwarcznym	686/6	k. XIX w.		
16	Łochów	ul. Nowowiejska 4	Czworak w zespole pałacowo-folwarcznym	686/3	k. XIX w.		
17	Łochów	ul. Węgrowska	Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena w zespole pałacowo-folwarcznym	451	1 ćw. XIX w.	B-43/143	04.09.1970 r.
18	Łochów	ul. Armii Krajowej 10	Dom	2455	l. 30-XX w.		
19	Łochów	Al. Łochowska 23	Dom	2198/3	1 poł. XIX w.		
20	Łochów	ul. Armii Krajowej 20	Młyn elektryczny	2463/2	l. 30-XX w.		
21	Łochów	ul. Fabryczna 14	Budynek administracyjny w zespole dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa, ob. Placówka opiekuńczo-wychowawcza	4340/8	l. 20-XX w.		
22	Łochów	ul. Fabryczna 4	Szkoła w zespole dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa, ob. budynek mieszkalny	4407	l. 20-XX w.		

23	Łochów	ul. Przemysłowa 21	Oficyna przy dawnym domu Perlisów (właściciele fabryki) w zespole dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa, ob. budynek mieszkalny	4255/2	k. XIX w.		
24	Łochów	ul. Fabryczna 2	Dom robotniczy w zespole dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa, ob. budynek mieszkalny	4400/1	k. XIX w.		
25	Łochów	ul. Fabryczna 10	Budynek robotniczy w zespole dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa, ob. budynek mieszkalny	4340/34	l. 20-XX w.		
26	Łochów	ul. Wyszowska 26	Dawna Fabryka Farb	2051	ok. 1939 r.		
27	Łochów	ul. Wyszowska 28	Wyłuszcarnia nasion I	2554/54	1 poł. XIX w.		
28	Łochów	ul. Wyszowska 28	Wyłuszcarnia nasion II	2554/54	1 poł. XIX w.		
29	Baczki		Układ ruralistyczny		XVI-XIX w.		
30	Baczki	143	Dwór	1291/2	l. 80-XVIII w.	A-88/427	22.03.1962 r.
31	Baczki		Lamus zwany kaplicą ariańską w zespole dworu	1245/2	l. 90-XVIII w.	A-88/427	22.03.1962 r.
32	Baczki		Obora w zespole dworu	1291/2	ok. 1929 r.		
33	Baczki		Park w zespole dworu	1291/2	k. XVIII w.		
34	Baczki	54 (d. 39)	Dom	908	l. 20-XX w.		
35	Baczki	57	Dom	897	l. 30-XX w. (zmodernizowany współcześnie)		
36	Baczki	96	Dom	860	l. 30-XX w.		
37	Baczki	przy skrzyżowaniu z drogą do Ostrówka	Krzyż przydrożny	928	1901 r.		
38	Barchów		Ruiny dworu (ob. nie istnieje, spalony)	694/1	poł. XIX w.	A-278	29.08.1980 r.
39	Barchów	na posesji nr 258d	Lodownia w zespole dworskim	694/20	2 poł. XIX w.		
40	Barchów		Park w zespole dworu	694/1	pocz. XIX w.	A-278	29.08.1980 r.
41	Barchów		Aleja jesionowo-świerkowa w zespole dworu	693	poł. XIX w.		
42	Barchów	na posesji nr 59	Kapliczka przydrożna	704/3	2 poł. XIX w.		
43	Barchów	98	Dom	278	1 poł. XX w.		
44	Brzuza		Układ ruralistyczny		XVI-XIX w.		
45	Brzuza	obok posesji nr 8A	Kapliczka przydrożna	2013/6	1903 r.		
46	Brzuza	5	Rządcówka, ob. budynek mieszkalny	2013/8	l. 30-XX w. (zmodernizowana współcześnie)		
47	Brzuza	32 (d. 34)	Dom	2532	l. 30-XX w.		
48	Brzuza	52	Dom	2206	l. 30-XX w.		
49	Brzuza	58	Dom	2202/2	l. 30-XX w.		
50	Brzuza	61	Dom	2492	l. 30-XX w.		
51	Brzuza	85	Dom	2463	l. 30-XX w.		
52	Brzuza	114	Dom	2141	l. 30-XX w.		
53	Brzuza	116	Dom	2137	l. 30-XX w.		
54	Brzuza	120	Dom	2134	l. 30-XX w.		
55	Brzuza	141	Dom	2400/1	l. 30-XX w.		

56	Brzuza	143	Dom	2399	l. 30-XX w.		
57	Brzuza	na zach. skraju wsi, naprzeciw posesji nr 146	Krzyż przydrożny	2280	1907 r.		
58	Dąbrowa	d. 10, ob. 14	Dom	96/4	pocz. XX w., (zmodernizowana współcześnie)		
59	Dąbrowa	17	Dom	372/2	l. 30-XX w.		
60	Gwizdały	ul. Szkolna 9	Muzeum Gwizdka Zespołu Szkół im. Wincentego Witosa	1161, 1201	budynek współczesny		
61	Gwizdały	d. 101, ob. na posesji przy ul. Łochowskiej 78	Dawna Biblioteka	846	1 poł. XX w.		
62	Gwizdały	d. 128, ob. ul. Szkolna 14	Dom	1151	pocz. XX w.		
63	Gwizdały	d. 194, ob. ul. Szkolna 94	Dom	1604/1	l. 20-XX w.		
64	Gwizdały (Jaworówek)	d. 134, ob. ul. Jaworowa 8	Dwór	2406/7	2 poł. XIX w.		
65	Jasiorówka	21	Dworek	542/14	pocz. XX w.		
66	Jasiorówka	23	Dom	511	1 poł. XX w.		
67	Jasiorówka	naprzeciw posesji nr 23	Krzyż przydrożny	516/5	1925 r.		
68	Jerzyska	31	Leśniczówka	3721/1	l. 30-XX w.		
69	Kalinowiec	23	Dom	272	l. 20-XX w.		
70	Kalinowiec	obok posesji nr 3	Młyn	294/1	1 poł. XX w.		
71	Kaliska		Krzyż przydrożny	3/1	1916 r.		
72	Kaliska (Julin)		Willa Ignacego Paderewskich, ob. Siedziba Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego	4/1	1910 r.	A-268	17.05.1980 r.
73	Kaliska (Julin)		Park z aleją świerkową w zespole willi Ignacego Paderewskiego	4/1, 3/1	pocz. XX w.	A-268 DS.4164- 2/1/07	17.05.1980 r. 15.03.2007 r.
74	Kamionna	ul. J. Piłsudskiego	Kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	199	1904-1909 r., zniszczony 1915 r., odbudowany 1927 r.	A-328	29.12.1983 r.
75	Kamionna	ul. J. Piłsudskiego 25	Plebania w zespole kościoła parafialnego	38	pocz. XX w.	A-1498	16.04.2018 r.
76	Kamionna	ul. Ks. M. Woźniaka	Cmentarz parafialny	225, 226/2, 226/3, 227, 228, 229	poł. XIX w.		
77	Kamionna	ul. J. Piłsudskiego 22	Dwór	198/3	2 ćw. XIX w.	A-138/622	04.04.1962 r.
78	Kamionna	ul. J. Piłsudskiego	Oficyna południowa w zespole dworu	198/3	2 ćw. XIX w.	A-829	04.12.2008 r.
79	Kamionna	ul. J. Piłsudskiego	Oficyna północna (ruiny) w zespole dworu	198/3	2 ćw. XIX w.	A-829	04.12.2008 r.
80	Kamionna	ul. J. Piłsudskiego	Park w zespole dworu	198/3, cz. dz. 272	poł. XIX w.	A-138/622	04.04.1962 r.
81	Kamionna	ul. Ks. M. Woźniaka 1	Młyn	206	l. 30-XX w.		
82	Kamionna	przy skrzyżowaniu ul. Ks. M Woźniaka i ul. Sosnowej	Kapliczka przydrożna	367	pocz. XX w.		

83	Kamionna	przy skrzyżowaniu ul. J. Piłsudskiego i ul. Ks. M Woźniaka	Krzyż przydrożny	286/1	1888 r.		
84	Kamionna (ob. Baczki)	przy drodze leśnej do Baczek Fabrycznych	Krzyż przydrożny	5	1907 r.		
85	Łazy	56	Dom	338	l. 20-XX w.		
86	Łazy	na posesji nr 39	Kapliczka przydrożna	465	pocz. XX w.		
87	Łazy	na skrzyżowaniu z drogą Łochów - Nadkole	Krzyż przydrożny	1070/4	1885 r.		
88	Łojki	na posesji nr 12a	Kapliczka przydrożna	445/6	1894 r.		
89	Łopianka (Relin) (ob. Jasiorówka)	ob. Jasiorówka 104	Dworek	616/8	pocz. XX w.		
90	Łosiewice	52	Dom	252/2	l. 30-XX w.		
91	Łosiewice	58	Dom	224/2	l. 30-XX w.		
92	Łosiewice	102	Dom	78/2	l. 30-XX w.		
93	Łosiewice	przy posesji nr 28, ob. Nr 96	Kapliczka przydrożna	94	pocz. XX w.		
94	Nadkole	13 (d 19)	Dom	375/15	k. XIX w.	A-22	28.10.1999 r.
95	Ostrówek	ul. Zwycięstwa 70	Dom	934/2	k. XIX w.		
96	Ostrówek	ul. Fabryczna 57	Dawna Odlewnia Fabryki Mebli Metalowych i Odlewnia Żeliwa	927	k. XIX w.		
97	Pogorzelec		Pozostałości parku dworskiego	230	k. XVIII w.	A-90/431	07.02.1996 r.
98	Szumin	na skrzyżowaniu ul. Jegiel i ul. Podleśnej	Krzyż przydrożny	595	1939 r.		
99	Szumin	ul. Mlekiecie 4	Willa Hansenów w zespole rekreacyjnym ob. Pod opieką Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie	489/1	1968 r.	A-1441	15.10.2018 r.
100	Twarogi	57	Dom	87	l. 30-XX w.		
101	Wólka Paplińska	na posesji nr 31	Kapliczka przydrożna	583	l. 30-XX w.		
102	Zambrzyńc	102	Dom	113/2	l. 20-XX w.		
103	Budziska	przy kaplicy rzymskokatolickiej	Pomnik poświęcony pomordowanym i poległym w walce z okupantem w latach 1939-1944 r.	727	1985 r.		
104	Budziska	przy strażnicy OSP	Pomnik upamiętniający 90-lecie Ruchu Ludowego	291, 292	1985 r.		
105	Brzuza	na skraju lasu przy granicy z miejscowością Szynkarzyna	Pomnik poświęcony rozstrzelanym członkom ruchu oporu AK Placówki "Łochów" oraz mieszkańców wsi Brzuza	2298	1984 r.		
106	Jerzyska	w lesie, 700 m na zach. od miejscowości Jerzyska	Pomnik w hołdzie żołnierzom 1 Kompanii 32 Pułku Piechoty Obwodu radzymin Armii Krajowej "Rajski Ptak" oraz pododdziałowi Narodowych Sił Zbrojnych z Wołomina poległych w walkach z niemieckim okupantem w sierpniu 1944 roku	3732	1982 r.		
107	Kamionna	obok kościoła parafialnego	Pomnik J. Piłsudskiego	261/1	1938 r.		
108	Łochów	na cmentarzu parafialnym	Pomnik ku czci poległych w latach 1939-1945 r.	2692/1	1982 r.		

109	Ostrówek	ul. Graniczna	Cmentarz Żołnierzy Armii Radzieckiej	1003	1941 r.		
110	Łochów	ul. Armii Krajowej	Pomnik porucznika Hieronima Piotrowskiego ps. "Jur"	2641/1	2015 r.		

Tabela 6. Stanowiska archeologiczne znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Łochów.

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. na obszarze	Nr st. w miejscowości	Funkcja obiektu	Chronologia	Nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków
1	Baczki Stare	50-73	3	1	śląd osadnictwa	nieokreślona		
2	Baczki Nowe	50-73	4	2	śląd osadnictwa	XII-XIII w.		
3	Baczki	50-73	27	3	osada	XVI-XVIII w.		
4	Baczki	50-73	28	4	śląd osadnictwa	neolit-wczesna epoka brązu		
5	Baczki	50-73	29	5	osada osada	XIII-XIV w. XVI-XVIII w.		
6	Baczki	50-73	30	6	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia-epoka żelaza XVI-XVII w.		
7	Baczki	50-73	31	7	śląd osadnictwa	epoka kamienia-epoka brązu		
8	Baczki	50-73	32	8	śląd osadnictwa	epoka kamienia-epoka brązu		
9	Barchów	51-72	1	3	punkt osadniczy	okres nowożytny		
10	Barchów (Górki)	51-72	2	1	punkt osadniczy	okres nowożytny		
11	Barchów	51-72	4	4	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
12	Barchów	51-72	6	6	śląd osadnictwa	starożytność		
13	Barchów	51-72	9	7	punkt osadniczy	średniowiecze		
14	Barchów (Górki)	51-72	10	2	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
15	Barchów	51-72	30	1	grodzisko	wczesne średniowiecze	A-183/745	27.01.1964 r.
16	Barchów	51-72	31	2	osada	wczesne średniowiecze		
17	Barchów/Kaliska	51-72	5	5	osada	kultura łużycka?		
18	Brzuza	49-73	1	1	śląd osadnictwa	epoka brązu		
19	Brzuza	49-73	2	2	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka brązu średniowiecze		
20	Brzuza	49-73	3	3	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit epoka brązu?		
21	Brzuza	49-73	4	4	śląd osadnictwa	nieokreślona		
22	Brzuza	49-73	5	5	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit kultura łużycka		
23	Brzuza	49-73	6	6	śląd osadnictwa	nieokreślona		
24	Brzuza	49-73	7	7	śląd osadnictwa	epoka brązu		
25	Brzuza	49-73	8	8	śląd osadnictwa osada osada osada osada	epoka brązu wczesny rzym okres rzymski wczesne średniowiecze, XII-XIII w. średniowiecze, XIV-XV w.		

26	Brzuza	49-73	9	9	śląd osadnictwa cmentarzysko	epoka brązu wczesny rzym		
27	Brzuza	49-73	10	10	śląd osadnictwa	neolit, wczesna epoka brązu		
28	Brzuza	49-73	11	11	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit? epoka brązu?		
29	Brzuza	49-73	12	12	śląd osadnictwa	neolit, wczesna epoka brązu		
30	Brzuza	49-73	13	13	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka brązu? epoka brązu?		
31	Brzuza	49-73	14	14	śląd osadnictwa, cmentarzysko?	starożytność		
32	Brzuza	49-73	15	1	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	mezolit? neolit wczesna epoka brązu epoka brązu		
33	Brzuza	49-73	16	15	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura łużycka? Nowożytność		
34	Brzuza	49-73	17	16	osada	średniowiecze?, nowożytność, XVII w.		
35	Brzuza	49-73	18	17	śląd osadnictwa osada osada	starożytność średniowiecze, XIV-XV w. nowożytność, XVII w.		
36	Brzuza	49-73	19	18	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit wczesna epoka brązu epoka brązu średniowiecze, nowożytność		
37	Brzuza	49-73	20	19	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu		
38	Brzuza	49-73	21	20	osadnictwa	wczesna epoka brązu		
39	Brzuza	49-73	24	21	śląd osadnictwa	kultura łużycka?		
40	Brzuza	49-73	25	22	śląd osadnictwa?	nowożytność		
41	Jasiorówka	50-73	13	3	śląd osadnictwa	mezolit		
42	Jasiorówka	50-73	14	4	śląd osadnictwa	okres rzymski-okres nowożytny		
43	Jasiorówka	50-73	16	6	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze, X w.		
44	Jasiorówka	50-73	15	5	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia-epoka brązu XVI-XVII w.		
45	Jasiorówka	50-73	17	7	śląd osadnictwa osada	XIII-XIV w. XVI-XVII w.		
46	Jasiorówka (Gęsi Gaz)	50-73	8	2	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
47	Jasiorówka (Relin)	50-73	7	1	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze późne średniowiecze okres nowożytny		
48	Jerzyska	49-72	16	1	osada	średniowiecze, XIV-XVI w.		
49	Kaliska	50-72	9	1	śląd osadnictwa	starożytność		
50	Kaliska	50-72	10	2	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		

51	Kaliska	50-72	11	3	cmentarzysko ciałopalne	okres rzymski		
52	Kaliska	50-72	12	4	śląd osadnictwa	neolit		
53	Kaliska	50-72	13	5	śląd osadnictwa	neolit		
54	Kaliska	50-72	14	6	śląd osadnictwa	epoka brązu		
55	Kaliska	50-72	16	7	śląd osadnictwa	starożytność		
56	Kaliska	50-72	17	8	śląd osadnictwa	wczesna epoka żelaza		
57	Kaliska	50-72	18	9	śląd osadnictwa osada	starożytność okres nowożytny		
58	Kaliska (Julin)	50-72	23	1	znalezisko luźne	neolit		
59	Karczewizna	51-73	22	1	śląd osadnictwa	starożytność		
60	Karczewizna	51-73	25	2	obozowisko osada	epoka kamienia nowożytność		
61	Karczewizna	51-73	27	3	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	paleolit nowożytność		
62	Laski Stare	51-73	7	1	śląd osadnictwa	starożytność		
63	Laski Stare	51-73	8	2	osada	epoka brązu		
64	Laski Stare	51-73	9	3	cmentarzysko ciałopalne	epoka brązu		
65	Laski Stare	51-73	10	4	cmentarzysko ciałopalne	okres lateński		
66	Laski Stare	51-73	11	5	śląd osadnictwa	wczesna epoka żelaza		
67	Laski Stare	51-73	12	6	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu		
68	Laski Stare	51-73	13	7	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
69	Laski Stare	51-73	14	8	śląd osadnictwa	neolit		
70	Laski Stare	51-73	28	9	cmentarzysko ciałopalne?	starożytność		
71	Laski Stare	51-73	29	10	osada śląd osadnictwa	epoka brązu nowożytność		
72	Laski Stare	51-73	30	11	śląd osadnictwa	starożytność		
73	Łazy (Koszelanka)	49-72	17	1	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu XIII-XVII w. nieokreślona		
74	Łazy (Koszelanka)	50-72	15	1	śląd osadnictwa	epoka brązu/neolit		
75	Łazy (Koszelanka)	50-72	21	1	śląd osadnictwa	okres nowożytny		
76	Łochów	50-73	10	2	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
77	Łochów	50-73	12		śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu		
78	Łochów	50-73	33	5	śląd osadnictwa osada	XI-XII w. XVI-XVIII w.		
79	Łochów	50-73	9	1	osada	wczesne średniowiecze		
80	Łochów	50-73	11	3	osada	pradzieje		
81	Łochów	51-73	15	1	osada	wczesne średniowiecze		
82	Łochów	51-73	16	2	grodzisko	nieokreślona		
83	Łojew	50-73	18	2	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia-epoka brązu XIII-XIV w.		

84	Łojew	50-73	19	3	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	XII w. XVI-XVII w.		
85	Łojew	50-73	20	4	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	XVI-XVII w. późne średniowiecze		
86	Łojew	50-73	21	5	osada	XVI-XVII w.		
87	Łojew	50-73	22	6	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	XII-XIII w. XVI-XVIII w.		
88	Łojew	50-73	23	7	osada	XVI-XVIII w.		
89	Łopianka	50-73	5	1	śląd osadnictwa	starożytność		
90	Łopianka	50-73	6	2	śląd osadnictwa	nieokreślona		
91	Majdan	50-73	25	1	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	epoka brązu X w. XVI-XVIII w.		
92	Matały	51-74	13	1	śląd osadnictwa	nowożytność, XVI-XVIII w.		
93	Matały	51-74	14	2	śląd osadnictwa	nowożytność, XVI-XVIII w.		
94	Matały	51-74	15	3	śląd osadnictwa osada	EŻ XVI-XIII w.		
95	Matały	51-74	16	3	śląd osadnictwa	nowożytność, XVI-XVII w.		
96	Nadkole	49-72	18	1	cmentarzysko cmentarzysko cmentarzysko	WEŻ okres rzymski fazy B2/C1-C2 II w. p.n.e.		
97	Nadkole	49-72	19	2	cmentarzysko? cmentarzysko osada	EB-WEŻ kres rzymski fazy B1-B2 XIV-XV w.		
98	Nadkole	49-72	20	3	osada osada śląd osadnictwa	XII-XIII w. XIV-XV w. XVII w.		
99	Nadkole	49-72	21	4	śląd osadnictwa ?	X-XIII w. nieokreślona		
100	Ostrówek	50-73	24	3	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia-epoka brązu X-XI w.		
101	Ostrówek	50-73	26	4	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu		
102	Ostrówek Węgrowski	50-73	1	1	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
103	Ostrówek Węgrowski	50-73	2	2	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit XII-XIII w.		
104	Pogorzelec	50-72	5	1	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
105	Pogorzelec	50-72	6	2	śląd osadnictwa	starożytność		
106	Pogorzelec	50-72	7	3	śląd osadnictwa	okres rzymski		
107	Pogorzelec	50-72	8	4	śląd osadnictwa	starożytność		
108	Pogorzelec	50-72	19	5	śląd osadnictwa	okres nowożytny		
109	Pogorzelec	50-72	20	6	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	starożytność okres nowożytny		

110	Pogorzelec	50-72	22	7	osada osada	późne średniowiecze okres nowożytny		
111	Szumin	49-72	1	1	?	wczesna epoka brązu		
112	Szumin	49-72	2	2	osada ?	epoka brązu		
113	Szumin	49-72	3	3	osada ? śląd osadnictwa	wczesny okres rzymski IX-XII w.		
114	Szumin	49-72	4	4	osada?	epoka brązu		
115	Szumin	49-72	5	5	osada?	wczesna epoka żelaza		
116	Szumin	49-72	6	6	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
117	Szumin	49-72	7	7	osada osada śląd osadnictwa ?	IX-XI w. XIV-XVI w. XII-XVIII w. nieokreślona		
118	Szumin	49-72	8	8	cmentarzysko punkt osadniczy osada	okres wczesno rzymski nieokreślona XI-XIII w.		
119	Szumin	49-72	9	1	śląd osadnictwa osada?	wczesna epoka brązu epoka brązu		
120	Szumin	49-72	10	2	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka brązu wczesny okres rzymski XII-XIV w.		
121	Szumin	49-72	11	3	śląd osadnictwa	nieokreślona		
122	Szumin	49-72	25		śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
123	Szumin (Wywłoka)	49-72	12	1	osada osada osada? ?	X-XIII w. XIV-XV w. XVII-XIX w. nieokreślona		
124	Szumin (Wywłoka)	49-72	13	2	śląd osadnictwa osada ?	wczesna epoka brązu XIII-XIV w. nieokreślona		
125	Szumin (Wywłoka)	49-72	14	3	osada	średniowiecze, XIV-XV w.		
126	Szumin (Wywłoka)	49-72	15	4	osada śląd osadnictwa	XIV-XV w. nieokreślona		
127	Twarogi	51-73	26	1	śląd osadnictwa	nowożytność		
128	Twarogi	51-74	11	1	śląd osadnictwa	XVIII w.		
129	Twarogi	51-74	12	2	śląd osadnictwa	XVI-XVIII w.		
130	Twarogi	51-74	30	5	śląd osadnictwa	kultura lużycka		
131	Wólka Paplińska	51-74	8	1	śląd osadnictwa	nowożytność, XVI-XVII w.		
132	Wólka Paplińska	51-74	9	2	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	X-XII w. wczesna epoka żelaza XIX w.		

133	Wólka Paplińska	51-74	10	3	osada osada śląd osadnictwa	EŻ okres rzymski XVII w.		
134	Wólka Paplińska	51-74	23	4	śląd osadnictwa	okres nowożytny		
135	Wólka Paplińska	51-74	24	5	śląd osadnictwa	późne średniowiecze, okres nowożytny		
136	Wólka Paplińska	51-74	25	6	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	mezolit neolit		
137	Wólka Paplińska	51-74	26	7	śląd osadnictwa	mezolit		
138	Wólka Paplińska	51-74	27	8	śląd osadnictwa	starożytność		
139	Wólka Paplińska	51-74	28	9	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślona późne średniowiecze okres nowożytny		
140	Wólka Paplińska	51-74	29	10	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późne średniowiecze XIX w.		
141	Zagrodniki	49-73	22	1	śląd osadnictwa	kultura łużycka?, halsztat?		
142	Zagrodniki	49-74	32	1	śląd osadnictwa osada	nieokreślona XVII-XVIII w.		
143	Zagrodniki	49-74	33	2	osada	XVII-XVIII w.		
144	Zagrodniki	49-74	34	3	osada osada	późne średniowiecze XVII-XVIII w.		
145	Zagrodniki	49-74	36	4	osada	XVII-XVIII w.		
146	Zagrodniki	49-74	39	11	osada	XVII-XVIII w.		
147	Zagrodniki	49-74	40	5	śląd osadnictwa	XVII-XVIII w.		

Materiały wykorzystane w tekście:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
- 2) Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2019 poz. 730).
- 3) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (t. j. Dz. U. z 2009, Nr 114, poz. 946).
- 4) Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j., Dz. U. 2019 poz. 11479).
- 5) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j., Dz. U. 2019 poz. 60, ze zm.).
- 6) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t. j., Dz. U. 2019, poz. 1186).
- 7) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j., Dz. U. 2019 poz. 1396).
- 8) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j., Dz. U. 2018 r. poz. 1614 ze zm.).
- 9) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j., Dz. U. 2019 poz. 270, ze zm.).
- 10) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j., Dz. U. 2019 poz. 115, ze zm.).
- 11) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. 2019 poz. 688).
- 12) Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j., Dz. U. 2019 poz. 917).
- 13) Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j., Dz. U. 2019 poz. 553, ze zm.).
- 14) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. 2019, poz. 506).
- 15) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 02.08.2018 r. ws. prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2018 r. poz. 1609).
- 16) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 26.05.2011 r. ws. prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. nr 113, poz. 661);
- 17) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. 2017 r. poz. 928);
- 18) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2017 r. poz. 1674);
- 19) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. 2014 r. poz. 110);
- 20) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 r. nr 30 poz. 259);
- 21) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 r. nr 212 poz. 2153);
- 22) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. 2011 nr 89 poz. 510).
- 23) Programy i strategie: wojewódzkie, powiatowe i gminne.
- 24) Materiały udostępnione w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Warszawie, Delegatura w Siedlcach: karty ewidencyjne architektury i budownictwa, karty ewidencyjne zabytków ruchomych, karty ewidencyjne cmentarzy, itp.
- 25) Materiały udostępnione przez Urząd Miasta w Łochowie.
- 26) Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Łochów na lata 2015-2018. Uchwała nr VII/51/15 Rady Miejskiej w Łochowie z dnia 25 marca 2015 r.
- 27) S. Sęczyk, Dzieje Łochowa i okolic.
- 28) www.nid.pl;
- 29) www.zabytek.pl.